

Regional analyse Grenland 2013

Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon

KNUT VAREIDE OG MARIT NYGAARD

TF-notat nr. 38/2013

Tittel: Regional analyse Grenland 2013
Undertittel: Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon
TF-notat nr.: 38/2013
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Owren Nygaard
Dato: 15. januar 2014
ISBN: 978-82-7401-659-0
ISSN: 1891-053X
Pris: 170,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforsking.no)
Prosjekt: VRI Telemark
Prosjektnr.: 20120330
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): VRI/Vekst i Grenland

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforsking
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforsking.no

Resymé:

Utviklingen i Grenland er analysert med hensyn til arbeidsplass- og næringsutvikling, attraktivitet, innovasjon og utdanningsnivå.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (Cand. Oecon.) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforsking siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforsking siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2013, og som er utgitt i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Analysene av innovasjon bygger på et empirisk arbeid som er gjennomført og finansiert i forbindelse med Norges Forskningsråds VRI-program der Telemarksforskning og AFI har et felles forskningsprosjekt i VRI Telemark. Kapitlet om NæringsNM omhandler resultatene fra det arbeidet vi har gjort årlig for NHOs NæringsNM.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Dynamikken i den regionale utviklingen er imidlertid ganske kompleks, og våre modeller og forståelsen av den er ikke på langt nær ferdig utviklet. Det er dessuten en utfordring å presentere så mange tema og ulike analyser i en rapport av dette formatet som er ment å være kortfattet og enkel.

Bø, 19. mars 2014

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

SAMMENDRAG	5
1. ARBEIDSPLASSER	6
2. ATTRAKTIVITET FOR BEDRIFTER OG BESØK	29
3. BEFOLKNING	37
4. BOSTEDSATTRAKTIVITET	42
5. NÆRINGS-NM	51
6. INNOVASJON	57
7. UTDANNING	66

Sammendrag

Utviklingen i Grenland fortsetter i stor grad i samme mønster som tidligere. Det er nedgang i antall industriarbeidsplasser som hemmer arbeidsplassutviklingen og befolkningsveksten. Grenland er imidlertid en attraktiv region som bosted, og næringsstrukturen blir etter hvert mer robust.

Antall arbeidsplasser i Grenland har gått ned siden 2008. Det skyldes nedgang i næringslivet, hvor mer enn 2 000 arbeidsplasser har forsvunnet de fire siste årene. Når vi splitter opp næringslivet i basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer, ser vi at det er basisnæringene som har hatt nedgang. Basisnæringene består av industri, primærnæringer og teknologiske tjenester. Antall arbeidsplasser i industrien i Grenland har sunket med over 40 prosent siden 2000. Det ble en ganske sterk nedgang i 2012 også, som følge av at produksjonen i REC ble lagt ned. Grenland har hatt ganske sterk vekst i teknologiske tjenester, men det har ikke kunnet oppveie for nedgangen i industrien. En del av nedgangen i industrien i Grenland kan forklares ved en uheldig kombinasjon av bransjestruktur og konjunkturer, gjennom at det har vært mange bedrifter i bransjer med nedgang. Nedgangen er imidlertid klart større enn hva som kan forklares av bransjestruktur alene.

De regionale næringene består av bransjer som bygg og anlegg, engroshandel, transport og regionalt baserte tjenester. Det har vært en svakere vekst i de regionale næringene i Grenland enn ellers i landet. Det er sannsynlig at dette kommer av nedgangen i industrien, som etterspør tjenester fra de regionale næringene.

Besøksnæringene i Grenland har utviklet seg positivt. Besøksnæringene omfatter bransjer som butikkhandel, overnatting, servering og aktivitetsnæringer. Butikkhandel og aktivitetsnæringene har hatt sterkere vekst i Grenland enn ellers i landet. Overnatting og servering har hatt svakere vekst. I sum har det vært litt vekst i besøksnæringene. Besøksnæringene blir preget av befolkningsutviklingen, og når vi ser på besøksnæringenes vekst i forhold til veksten i folketallet, har det vært en positiv utvikling, som vi tolker som at Grenland har økt sin besøksattraktivitet. Den ekstra veksten i besøksnæringene har imidlertid betydd lite i forhold til nedgangen i industrien, i form av arbeidsplasser.

Næringslivets prestasjoner blir målt i NHOs NæringsNM, som måler næringslivets lønnsomhet, vekst, nyetableringer og relative størrelse. Næringslivet i Grenland skårer svakt på lønnsomhet og vekst, men det har vært ganske bra med nyetableringer i regionen. Samlet sett ble Grenland rangert som nummer 57 av 83 regioner i landet. Det er en framgang fra de to foregående årene, men langt under hva en bør forvente av en stor region som Grenland.

I denne rapporten har vi også målt innovasjonen og utdanningsnivå i næringslivet. Bedriftene i Grenland er mer innovative enn middels av regionene, men ikke blant de aller beste. Utdanningsnivået i næringslivet i Grenland er også godt over middels av regionene. Når vi sammenholder utdanningsnivået i næringslivet i Grenland med bransjestrukturen, er det imidlertid under middels andel av ansatte med høyere utdanning, bransje for bransje.

Befolkningen i Grenland har vokst med 5,3 prosent fra 2000 til 2013. På samme tid har folketallet i Norge økt med 12,8 prosent. Den svake befolkningsveksten skyldes at arbeidsplassutviklingen har vært dårlig. Flyttestrømmene til og fra en region blir sterkt påvirket av arbeidsplassutviklingen, men også strukturelle forhold som størrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og arbeidsplassvekst i tilstøtende regioner. Grenland har strukturelle fordeler for å få innflytting på grunn av at regionen er en stor region med sterk intern arbeidsmarkedsintegrasjon. Når vi analyserer nettoflyttingen til Grenland på bakgrunn av arbeidsplassutvikling og strukturelle forhold, finner vi at nettoflyttingen faktisk er bedre enn statistisk forventet. Det indikerer at Grenland er en attraktiv bostedsregion. I en mindre attraktiv bostedsregion ville langt flere flyttet ut med den arbeidsplassnedgangen som Grenland har hatt siden 2008.

1. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen er en viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstrene. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor, som en forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling.

1.1 Antall arbeidsplasser

På slutten av 2012 var det 35 605 arbeidsplasser¹ i privat sektor i Grenland, mens det var 18 642 arbeidsplasser i offentlig sektor.

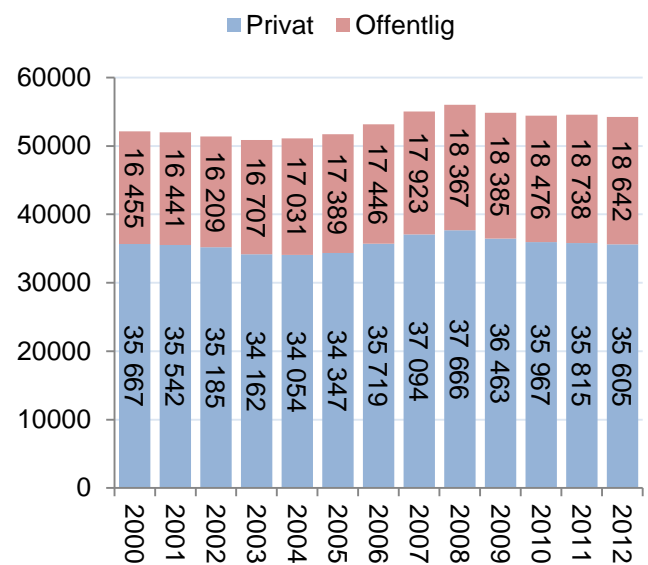
Antall arbeidsplasser i privat sektor har gått ned med nesten 2 000 siden toppåret 2008. Det er nå faktisk færre arbeidsplasser i næringslivet i Grenland enn det var i 2000.

Utviklingen i offentlig sektor har vært langt mer stabil, og har det vært en vekst på over 2 000 arbeidsplasser siden 2000.

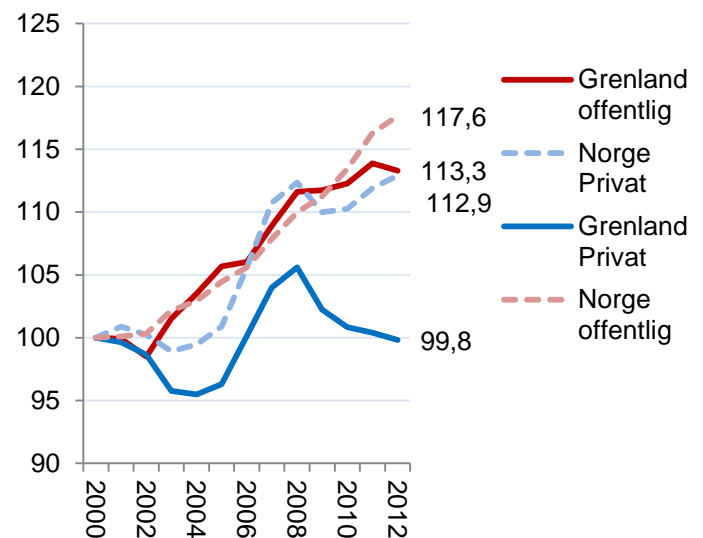
Utviklingen i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor er vist i figur 2, der vi har sammenliknet veksten i regionen med veksten på landsbasis.

Her ser vi at antall arbeidsplasser i privat sektor i Grenland har gått i ganske kraftige bølger, med rask vekst fra 2005 til 2008, men med en ganske markert nedgang etter 2008. På landsbasis har veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet vært på 12,9 prosent fra 2000 til 2012, mens Grenland har hatt en nedgang på 0,2 prosent.

I de siste tre årene har Grenland også hatt en svakere utvikling i de offentlige arbeidsplassene. Veksten i antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Grenland har vært på 13,3 prosent, mot 17,6 prosent i offentlig sektor på landsbasis.

Figur 1: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Grenland fra 2000 til 2012.

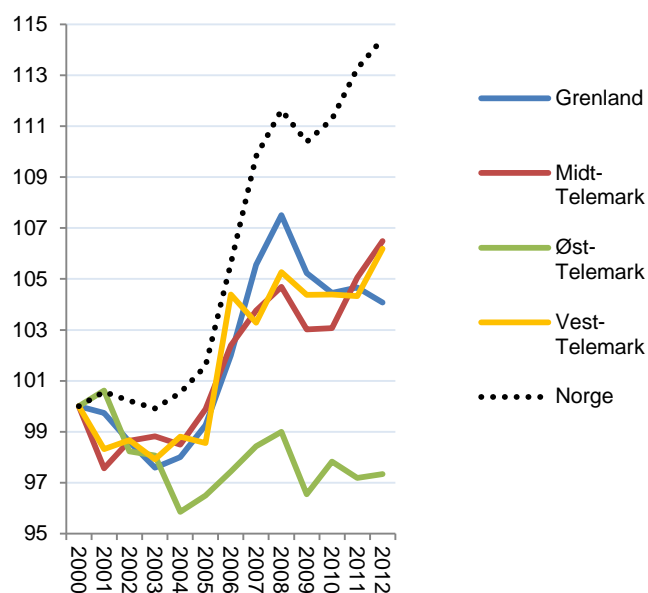

Figur 2: Indeksert arbeidsplassutvikling i offentlig og privat sektor i Norge og i Grenland fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

I figur 3 ser vi hvordan arbeidsplassutviklingen har vært i de enkelte regionene i Telemark.

Avstanden til veksten i antall arbeidsplasser på landsbasis er ganske stor. Ingen av regionene i Telemark har halvparten av den nasjonale veksten i antall arbeidsplasser siden 2000.

Grenland hadde sterkest vekst fram til 2008, men har hatt ganske sterk nedgang etter det, og har bare hatt fire prosents vekst fra 2000 til 2008. De siste tre årene har det vært en arbeidsplassvekst på landsbasis, og i Midt- og Vest-Telemark, mens Grenland har hatt en nedgang.

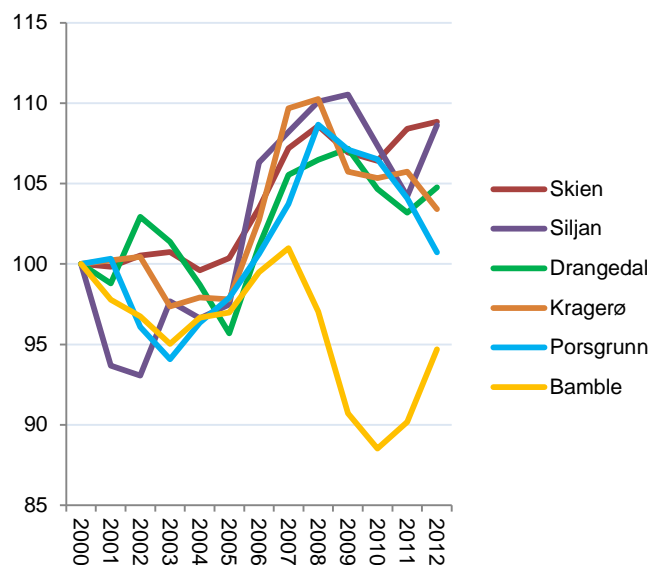

Figur 3: Arbeidsplassutviklingen i de enkelte regionene i Telemark fra 2000 til 2012, alle sektorer, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

I figur 4 ser vi arbeidsplassutviklingen i de enkelte kommunene i Grenland. Det er spesielt Bamble som har hatt nedgang, og her var utviklingen ganske dramatisk fram til 2010. Etter 2010 har heldigvis Bamble fått vekst igjen, men har likevel tapt fem prosent av arbeidsplassene sine siden 2000.

Porsgrunn har også fått en ganske sterk nedgang siste år, som skyldes nedleggelsen av produksjonen i REC. Kragerø har også hatt ganske mye nedgang siden 2008.

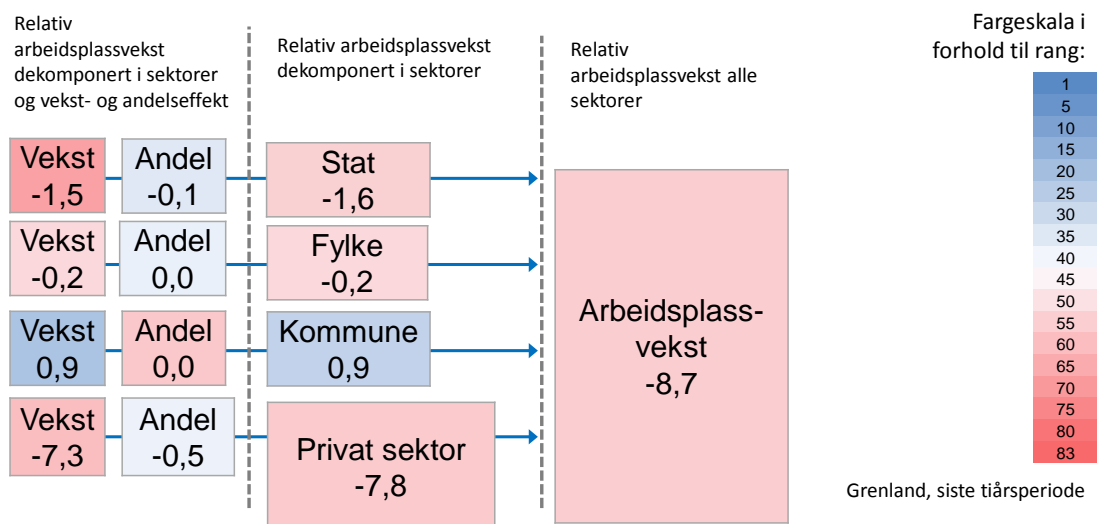
Skien og Siljan kommer best ut med vekst i antall arbeidsplasser på mellom åtte og ni prosent. Det er også godt under veksten på landsbasis, som var på 14,4 prosent fra 2000 til 2012.

Figur 4: Indeksert arbeidsplassutvikling i de enkelte kommunene i Grenland fra 2000 til 2012, alle sektorer, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

1.2 Oppsummering sektorer

Vi kan oppsummere utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene i Grenland med følgende modell:

Figur 5: Avvik mellom arbeidsplassveksten i Grenland og i Norge de ti siste årene. Alle tallene viser hva avviket utgjør som prosent av samlet sysselsetting i Grenland. Fargene viser hvordan kommunen rangerer blant de 428 kommunene i landet for det spesifikke avviket. Avviket for hver av de fire sektorene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

I diagrammet over har vi forsøkt å illustrere hvordan arbeidsplassveksten i Grenland har avviket fra arbeidsplassveksten i landet i den siste tiårsperioden. Vi har samtidig målt endringer i arbeidsplassveksten som andel av samlet sysselsetting.

Arbeidsplassveksten i Grenland har vært lavere enn ellers i landet. Det har gitt en arbeidsplassvekst, målt som prosentvis andel av sysselsettingen, som er 8,7 prosentpoeng svakere enn veksten i landet som helhet.

Utviklingen i stat og fylke har vært med på å bidra til disse negative tallene. Utviklingen i antall arbeidsplasser i stat og fylke i Grenland er dårligere enn i andre regioner, og har samlet sett gitt en «manglende» sysselsettingsvekst på 1,8 prosent.

Kommunesektoren har vokst som i resten av landet, og siden Grenland har en like stor andel sysselsetting i kommunal sektor som landet som helhet, så har det gitt en mervækst til arbeidsplassutviklingen.

Det som skaper dårligere arbeidsplassvekst i Grenland enn i landet som helhet er den svake veksten i næringslivet. Av differansen i sysselsettingsveksten mellom Grenland og resten av landet på 8,7 prosentpoeng, utgjør den svake veksten i næringslivet 7,8 av differansen.

1.3 Utvikling i næringslivet

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom ulike områder, er det praktisk å bruke relativ vekst, som er differansen i den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser i regionen og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. Da filtrerer vi bort konjunktursvingningene, og kan se hvordan veksten i den enkelte region er i forhold til andre regioner i landet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst, målt som differansen mellom prosentvis vekst i kommunen og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet, i regionene på Østlandet, 2001 - 2012. Siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Rangering blant landets 83 regioner mht. progressivt gjennomsnitt i første kolonne.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
3	Kongsberg/Numedal	0,0	1,0	0,8	-1,3	0,6	3,3	3,7	3,3	-0,9	0,9	3,3	0,0	1,5
4	Nedre Romerike	-3,4	4,2	-0,3	0,4	1,9	-1,1	0,5	-0,8	0,3	3,5	1,5	1,6	1,1
5	Øvre Romerike	5,3	-2,0	-0,1	0,7	2,1	-2,9	-0,6	4,9	0,8	-1,2	2,4	0,9	0,9
10	Follo	-0,8	1,4	3,9	0,6	1,0	0,2	0,5	0,3	0,3	0,4	-0,7	2,4	0,7
16	Akershus Vest	3,1	7,3	-0,7	1,4	-0,7	0,4	0,2	1,8	-0,4	1,4	1,1	-1,3	0,3
22	Drammensregionen	1,8	0,3	0,9	0,9	0,6	-1,3	0,2	1,3	-2,4	1,2	0,9	0,0	0,2
23	Oslo (Region)	-1,6	-3,6	-2,0	-0,2	-0,1	-0,1	-0,7	0,0	0,3	-0,5	0,6	0,9	0,1
25	Midt-Buskerud	-1,7	0,5	0,9	2,4	-0,8	-2,2	-0,8	0,4	-0,1	-0,3	-0,5	2,0	0,0
30	Hadeland	-1,4	0,7	1,9	0,6	0,9	-1,3	-2,2	-0,4	-0,4	1,4	1,2	-1,9	-0,2
35	Midt-Telemark	-5,7	3,3	1,5	-0,3	0,6	0,0	-4,8	-1,2	-0,4	-2,8	0,3	3,1	-0,4
39	Vest-Telemark	-3,6	1,3	4,3	1,1	-1,6	4,3	-6,9	1,2	-1,3	-0,6	-1,5	1,0	-0,5
44	Tønsbergregionen	0,4	1,5	-1,0	0,2	-0,9	0,2	0,0	-0,4	-1,2	-0,5	-1,3	-0,5	-0,6
49	Sandefjord/Larvik	-1,7	2,4	0,3	1,9	0,2	-1,8	1,1	-0,5	-1,0	-0,8	-2,8	-0,6	-0,8
50	Hamarregionen	-0,9	1,9	0,6	-0,9	-2,8	-0,6	-1,3	-1,7	-1,9	-0,2	-0,9	0,5	-0,8
53	Nedre Glomma	0,1	3,4	-2,8	-1,6	-1,3	-0,3	-0,4	-2,1	-1,5	-0,2	0,0	-1,1	-0,9
54	Mosseregionen	0,3	-1,7	-0,4	-0,5	1,0	0,9	1,1	-0,7	-2,7	0,3	-2,3	-2,1	-0,9
57	Lillehammerregionen	-1,3	1,8	0,9	0,4	-0,2	-0,4	-3,2	0,1	-0,4	1,1	-2,6	-2,2	-1,0
58	Indre Østfold	-0,1	0,2	2,8	1,9	0,9	-1,6	-1,1	1,2	0,1	-1,9	-1,7	-3,1	-1,0
59	Gjøvikregionen	-2,7	1,4	-0,5	-1,2	-1,7	-1,4	3,5	-5,7	-0,2	-0,7	-1,5	-1,3	-1,2
60	Grenland	-1,2	-0,3	-1,6	-0,9	-0,6	-0,7	-1,0	0,1	-1,1	-1,6	-1,9	-1,5	-1,2
62	Ringerike/Hole	-4,2	0,9	1,7	1,5	-3,4	0,1	-2,4	-0,1	-0,2	1,4	-1,3	-4,9	-1,2
67	Sør Østerdal	-2,0	-0,5	1,0	0,8	-1,0	-3,9	0,5	0,4	-0,6	-1,3	-3,1	-2,5	-1,4
68	Halden (Region)	0,1	2,9	0,4	-4,5	0,0	-0,1	0,1	-2,6	-1,6	-2,8	-0,8	-1,8	-1,5
69	Hallingdal	-0,8	1,5	-0,2	2,1	1,7	-1,4	-2,0	-2,1	-1,3	-0,9	-3,4	-1,9	-1,5
70	Øst-Telemark	-2,3	-0,8	-0,3	-2,1	-1,3	-2,5	-4,3	-1,9	-1,6	2,2	-3,9	-0,6	-1,6
72	Fjellregionen	-3,2	1,0	-0,1	1,9	-1,2	-0,6	-1,2	-1,4	1,9	-2,4	-3,6	-3,8	-1,7
73	Glåmdal	-1,3	-0,5	0,7	-0,8	-0,8	-1,5	-4,6	0,4	-2,4	-2,8	-2,6	-0,3	-1,7
80	Valdres	0,6	1,0	1,5	-3,2	1,7	-1,5	-1,8	-3,6	0,4	-2,3	-2,4	-4,2	-2,1
81	Nord-Gudbrandsdal	-2,7	-0,8	3,0	-0,3	-0,4	-2,6	-5,3	-1,4	0,2	-1,6	-3,0	-3,7	-2,2
82	Midt-Gudbrandsdal	-2,0	-0,7	3,9	-2,4	-1,2	-1,7	-2,6	1,7	-4,7	-2,1	-2,5	-4,1	-2,3

Regionene er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱ for de ti siste årene. Selv om Grenland har hatt sterk nedgang i næringslivet etter 2008, er det faktisk 23 av 83 regioner med enda svakere utvikling. Det er også andre industriregioner som har slitt i denne perioden, som Mosseregionen, Nedre Glomma og Gjøvikregionen.

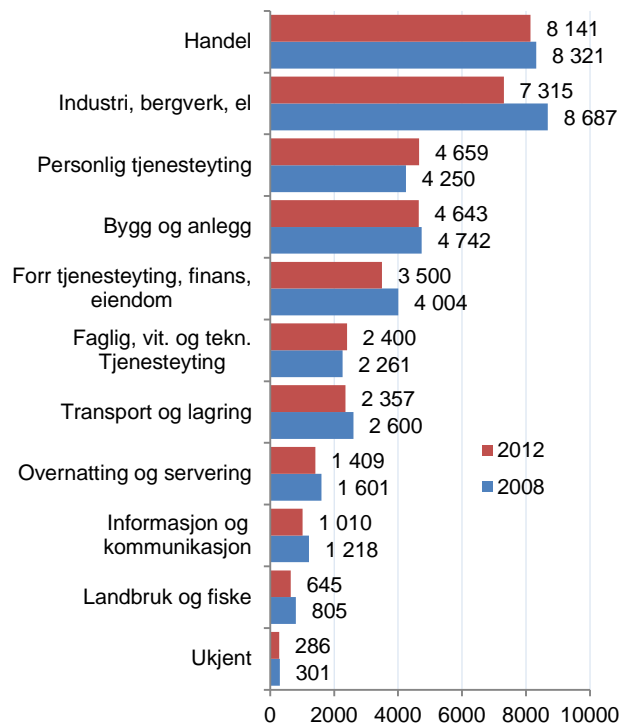
1.4 Bransjer i næringslivet

Handelen og industrien er de største bransjene i Grenland når man måler etter antallet sysselsatte. Handelen sysselsatte 8 141 personer i 2012. Dette er en nedgang på 180 personer siden 2008.

Industrien sysselsatte 7 315 personer i 2012. I 2008 var industrien størst. Nedgangen i antall sysselsatte mellom 2008 og 2012 har vært på nesten 1 400 personer. Nedleggelsen av REC har vært utslagsgivende her.

Personlig tjenesteyting og bygg og anlegg sysselsetter begge over 4 600 personer. Det har vært en svak oppgang i antall sysselsatte i de personlige tjenesteytelsene, og en nesten ubetydelig nedgang i antall sysselsatte i bygg- og anleggs-bransjen.

Det har vært en svak oppgang i antall sysselsatte i personlig tjenesteyting og i faglig vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. De andre bransjene har hatt nedgang siden 2008.

Figur 6: Antall sysselsatte i ulike bransjer i næringslivet Grenland i 2008 og 2012.

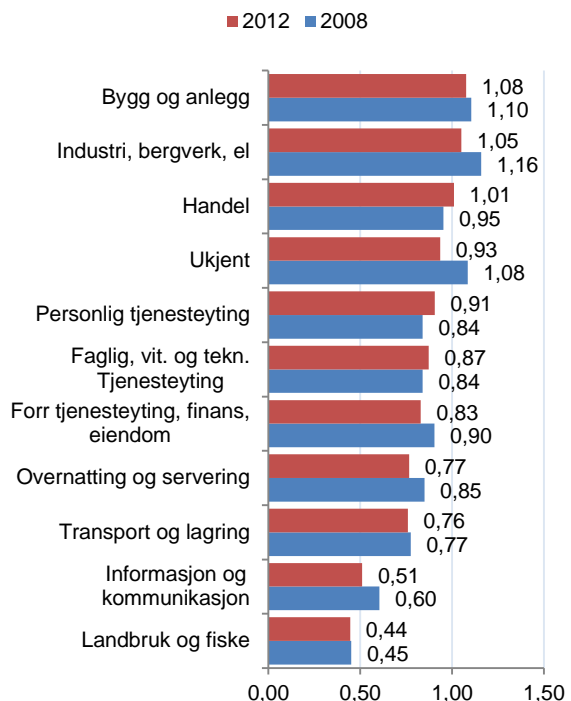
1.5 Bransjer og lokaliseringkvotienter

Vi så antallet sysselsatte i de ulike bransjene i figur 6, men det er også interessant å vurdere om Grenland har høye eller lave andeler i forhold til andre regioner. I figur 7 ser vi lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1 er andelen den samme som Norge.

Grenland har en litt høyere andel sysselsatte i bygg- og anleggsbransjen, i industrien og i handelsbransjen enn resten av landet. Andelen sysselsatte i de personlige tjenesteytelsene er 93 prosent av tilsvarende andel på landsbasis.

De fleste bransjene har forholdsvis like store andeler sysselsatte som på landsbasis.

Informasjon- og kommunikasjonsbransjen og landbruk og fiske skiller seg ut. De har bare rundt halvparten så store andeler sysselsatte i Grenland som på landsbasis.

Figur 7: Andel arbeidsplasser i forhold til folketallet i Grenland i forhold til tilsvarende andel på landsbasis, i 2008 og 2012.

1.6 Bransjestrukturens betydning for vekst

Bransjestrukturen er en av de viktigste forklaringsfaktorene for forskjeller i næringslivets vekst mellom kommuner og regioner. Steder med en høy konsentrasjon av vekstbransjer vil ha mye lettere for å oppnå vekst i næringslivet enn steder hvor en stor andel av næringslivet er konsentrert til bransjer med generell nedgang på landsbasis.

Veksten i antall arbeidsplasser kan dekomponeres i tre deler. Den første komponenten er den nasjonale veksten. Den nasjonale veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet vil være et mål for konjunktorene, som i noen år er positive, i andre år negative.

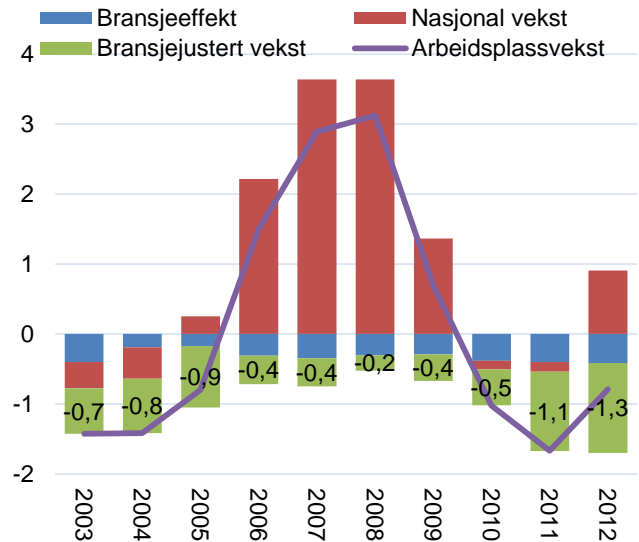
Den andre komponenten er bransjeeffekten, som viser hvilken effekt bransjestrukturen har for veksten på stedet.

Den siste komponenten er bransjejustert vekst, en restfaktor, som forteller hvilken utvikling stedet har, når en trekker fra den nasjonale veksten og bransjeeffekten. Den bransjejusterte veksten blir da et godt mål for om stedet har over- eller underprestert i forhold til andre steder gitt sin bransjestruktur.

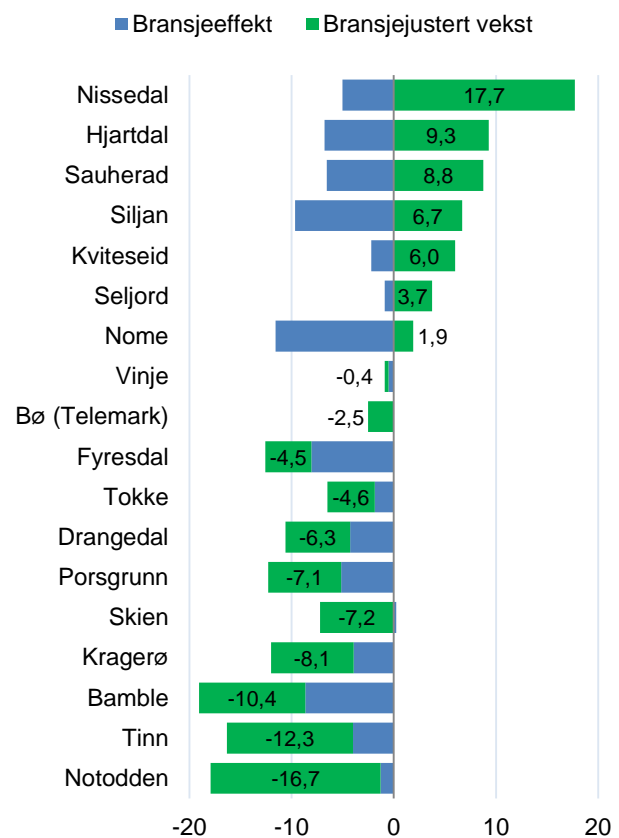
Bransjeeffekten har vært negativ i Grenland i alle årene etter 2000. Den svake utviklingen i næringslivet i Grenland er imidlertid ikke forklart av bransjeeffekten, ettersom den bransjejusterte veksten er negativ for alle periodene.

I figur 9 ser vi at bransjeeffekten har vært negativ for de fleste kommunene i Telemark. Nome, Bamble og Siljan har hatt den minst gunstige bransjestrukturen.

De fleste kommunene har hatt en negativ bransjejustert vekst, og de store næringslivskommunene som Porsgrunn, Skien, Bamble, Tinn og Notodden har alle hatt en bransjejustert utvikling som har vært ganske dårlig.

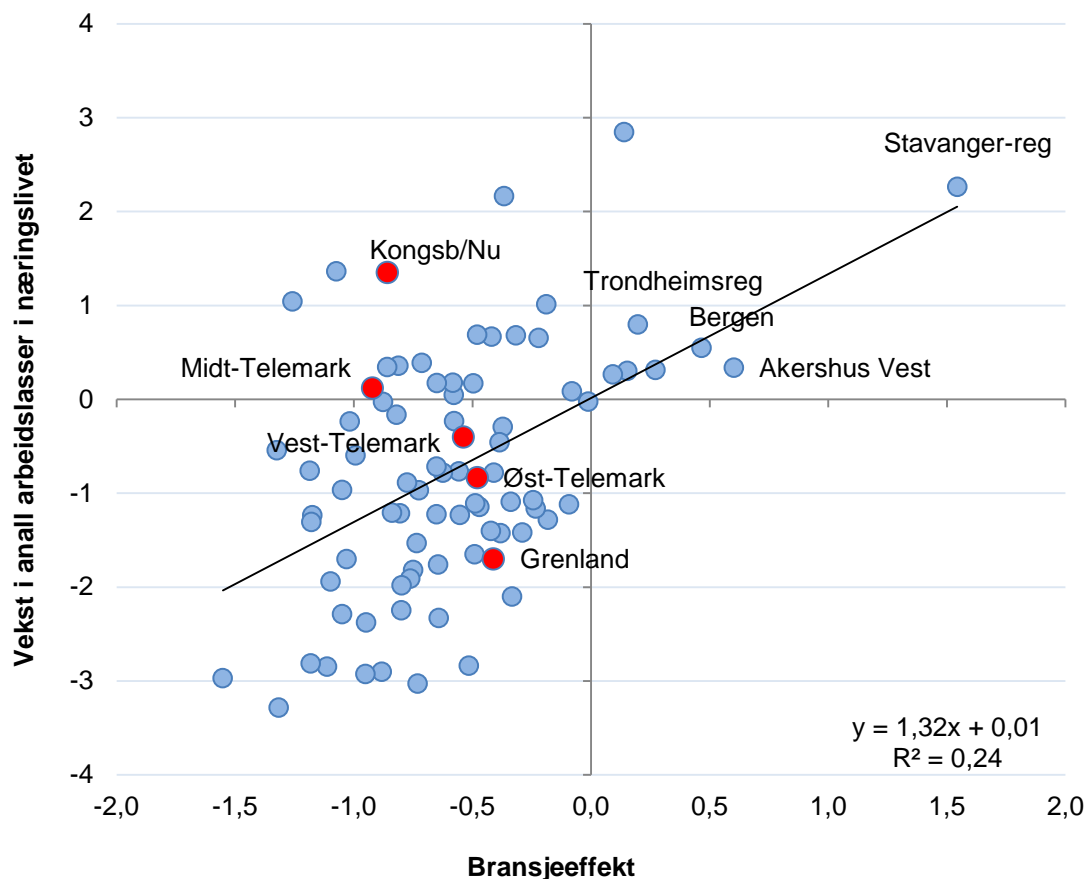
Figur 8: Veksten i antall arbeidsplasser i Grenland fra 2003 til 2012, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst, tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 9: Sum bransjeeffekt og bransjejustert vekst for kommunene i Telemark de siste ti årene.

1.6.1 Bransjeeffekten og vekst regionvis

Vi kan også se på bransjestrukturens betydning for veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i regionene.

Figur 10: Bransjeeffekten og veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i regionene i Norge, i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt).

I figuren over ser vi ganske tydelig at Stavangerregionens sterke næringslivsvekst stort sett kan forklares av bransjestrukturen alene. Stavanger hadde i utgangspunktet en gunstig sammensetning av næringslivet, på den måten at en stor andel av næringslivet var i vekstbransjer som olje og gassutvinning og tjenester til Olje- og gassektoren. De største regionene hadde en gunstig bransjestruktur, men de små i stor grad hadde en ugunstig bransjestruktur. Dermed er det ganske få, men store, regioner på høyre side i diagrammet, hvor bransjestrukturen isolert sett hadde bidratt til vekst i denne perioden.

Grenland hadde den mest gunstige bransjestrukturen av regionene i Telemark, fordi det er et stort innslag av teknologiske tjenester i denne regionen, samt at nedgangsbransjen prosessindustri etter hvert har en liten andel. Grenland hadde likevel ganske sterk nedgang, mye på grunn av nedleggelsen av REC.

Øst- og Vest-Telemark har hatt en utvikling som ligger nær det forventede ut fra bransjestrukturen, mens Midt-Telemark har hatt en ganske god utvikling, til tross for den minst gunstige bransjestrukturen.

1.7 Næringstyper

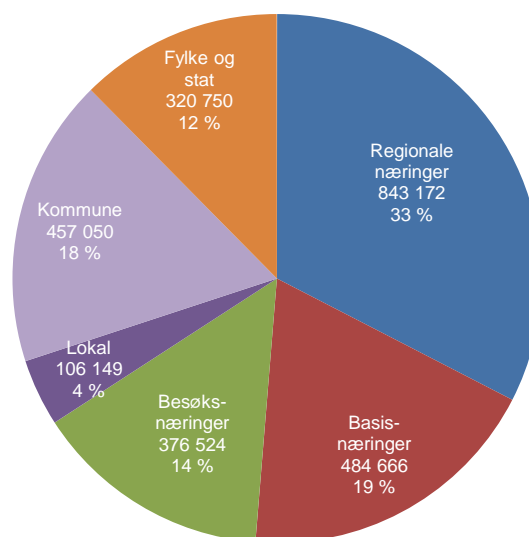
Noen deler av næringslivet kan vi karakterisere som *basisnæringer*. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter utenfra. Eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester ut av regionen, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringerne og stort sett all industri kan regnes som basisnæringer. Vi kan også ta med tjenester som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, som IT, telekom- og ingeniørtjenester. Basisnæringerne sysselsatte 484 666 personer på slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringerne påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært ganske sterk.

Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (men ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å isolere besøksnæringerne, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringerne. Det vil være ulike steds-kvaliteter som gjør et område attraktivt for besøk og for bedrifter i basisnæringerne. Besøksnæringerne sysselsatte 376 524 personer i 2012. Besøksnæringerne i Norge vokste raskt fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det.

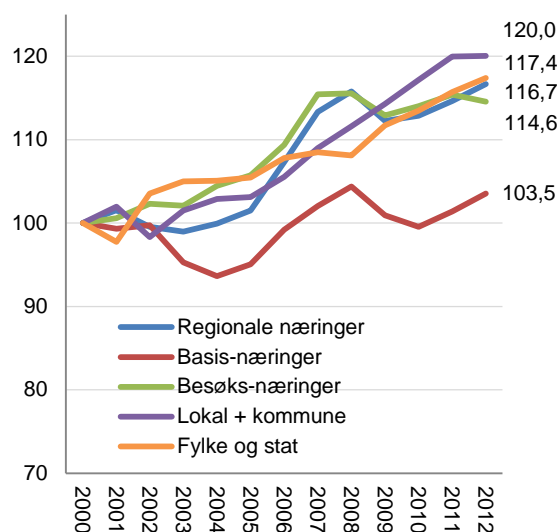
Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til regionen, men som er ganske ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til de kommunale tjenestene. De lokale næringerne kan vi derfor se i sammenheng med kommunal sektor. Det er de lokale næringerne som vokser raskest i Norge, og de er samtidig ganske upåvirket av konjunkturerne.

Stat og fylkessektoren utgjør den siste delen av arbeidslivet, og hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn veksten i den totale sysselsettingen.

Figur 11: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge i 2012.

Figur 12: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at antallet i 2000=100.

1.7.1 Næringstyper i Grenland

Figuren ved siden av viser fordelingen av alle arbeidsplassene i de ulike sektorene og næringstypene i Grenland i 2012.

De regionale næringene er størst. Det var 15 463 arbeidsplasser i de regionale næringene i 2012. Dette tilsvarer 29 prosent av arbeidsplassene. Andelen er litt lavere enn andelen nasjonalt.

Det var 9 652 arbeidsplasser i basisnæringene. Dette tilsvarer 18 prosent. Andelen er litt lavere enn tilsvarende andel på landsbasis.

I besøksnæringene var det 8 855 arbeidsplasser i 2012. Andelen på 16 prosent er litt høyere enn den nasjonale andelen.

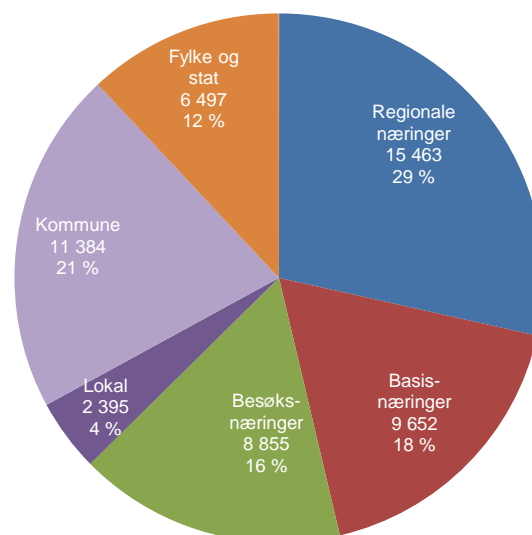
Kommunal og lokal sektor stod til sammen for 25 prosent av arbeidsplassene i Grenland i 2012. Kommunal sektor i Grenland er litt større enn kommunal sektor på landsbasis. Statlig og fylkeskommunal sektor er like stor i Grenland som nasjonalt. Det var 6 497 arbeidsplasser i disse sektorene i Grenland i 2012.

I figur 14 ser vi hvordan arbeidsplassutviklingen har vært i de ulike sektorene og næringstypene fra 2000 til 2012. Skalaen er lik som i tilsvarende figur på forrige side for å gjøre sammenlikningen mellom utviklingen lokalt og utviklingen nasjonalt enklere.

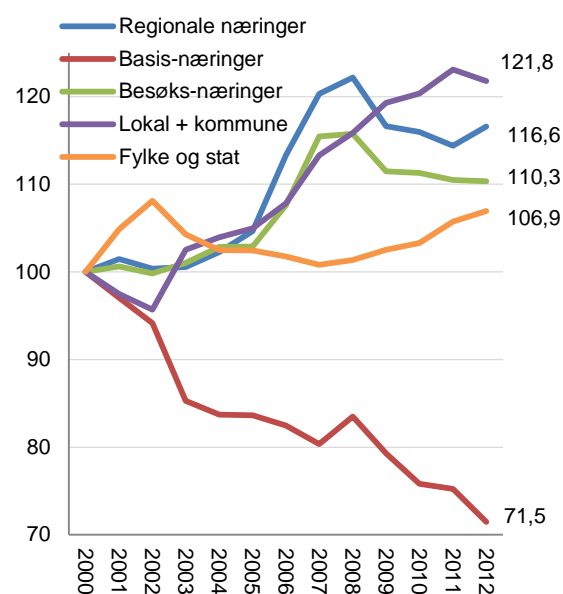
Antall arbeidsplasser i basisnæringene har blitt redusert med 28,5 prosent fra 2000 til 2012. Arbeidsplassutviklingen i de øvrige sektorene og næringstypene har vært positiv.

Besøksnæringene har vokst med 6,9 prosent. Veksten er derimot bare halvparten så stor som veksten nasjonalt. De regionale næringene har vokst med 16,6 prosent. Veksten er omtrent like stor som på landsbasis.

Den svake utviklingen i arbeidsplasser i basisnæringene er et dårlig tegn. Disse næringene skaper inntekter utenfra, og er igjen drivere for de lokale og de regionale næringene.

Figur 13: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Grenland i 2012.

Figur 14: Indeksert arbeidsplassutvikling i de ulike sektorene og næringstypene i Grenland fra 2000 til 2012, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

1.7.2 Basisnæringer i Norge

Basisnæringene kan deles opp i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen, som sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrissysselsettingen var på nesten 300 000 i 2000. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært nedadgående i flere tiår. Denne nedgangen skyldes i stor grad at industrien har hatt muligheter til rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt kunnet øke ganske mye. Noe av dette skyldes også såkalt strukturrasjonalisering, ved at industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned.

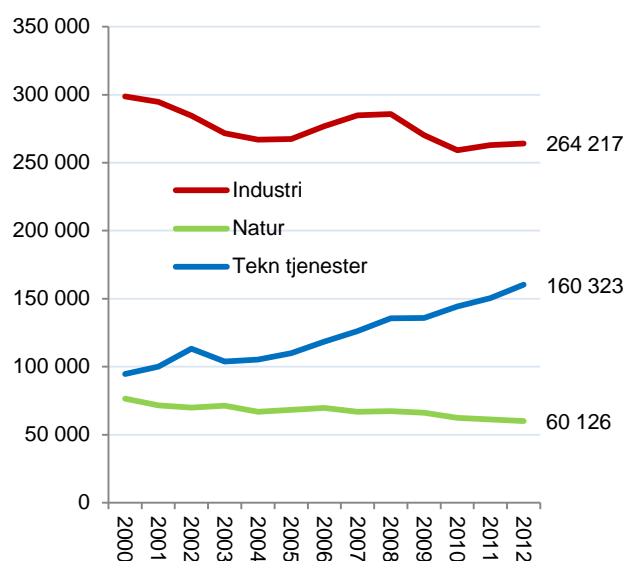
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, og utgjør 60 126 arbeidsplasser på slutten av 2012.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Det er tjenester som IT, telekom, engineering, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323 arbeidsplasser.

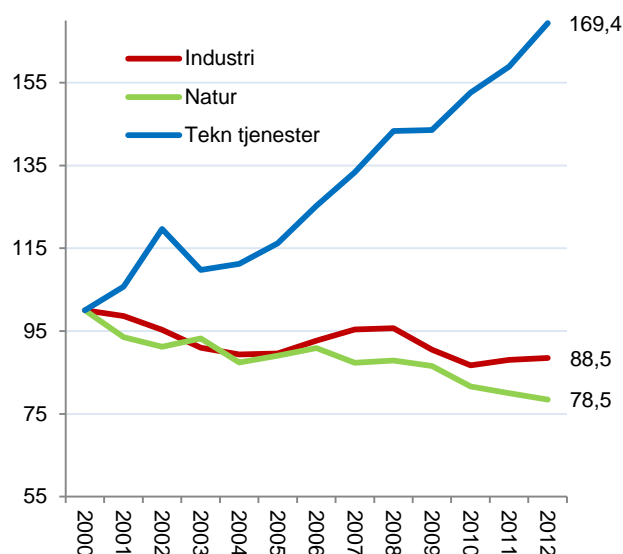
Vi kan se den indekserte utviklingen i de tre underkategoriene av basisnæringene i figur 16. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ingen tegn til å avta.

Figur 15: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 16: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012.

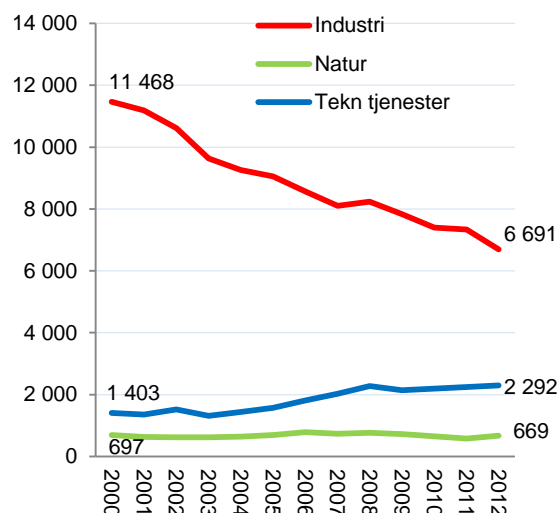

1.7.3 Basisnæringer i Grenland

Figuren ved siden av viser antall arbeidsplasser i basisnæringene i Grenland fra 2000 til 2012.

Det var 6 691 arbeidsplasser i industrien i 2012. Dette er en nedgang fra 11 468 i 2000.

Det var 2 292 arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene. Det er en oppgang fra 1 403 siden 2000. Det er få arbeidsplasser i de naturbaserte næringene, og antallet har holdt seg noenlunde stabilt fra 2000 til 2012. Det var 669 arbeidsplasser i de naturbaserte næringene i 2012.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Grenland fra 2000 til 2012.

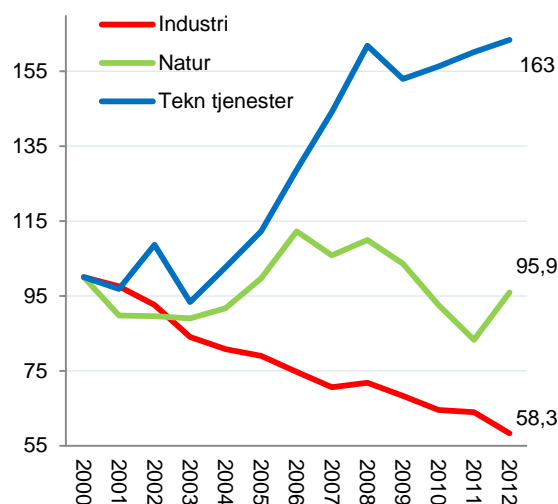
Figur 18 viser den indekserte arbeidsplassutviklingen. Skalaen er lik som i tilsvarende figur på forrige side, for å gjøre sammenlikningen mellom utviklingen lokalt og nasjonalt enklere.

Veksten i de teknologiske tjenestene i Grenland har vært på 63 prosent fra 2000 til 2012. Det er bare litt lavere vekst enn de teknologiske tjenestene har hatt på landsbasis.

Industrien i Grenland har blitt nesten halvert siden tusenårsskiftet. Av antall arbeidsplasser i industrien i 2000, var det bare 58,3 prosent igjen i 2012.

De naturbaserte næringene hadde nesten like mange arbeidsplasser i 2012 som i 2000.

Ellers i landet har det vært nedgang i naturbaserte næringer på 21,5 prosent. Det er litt pussig at antall arbeidsplasser i landbruket i Grenland holder stand, ettersom landbruket mange steder i Telemark er preget av mange småbruk med lav lønnsomhet.

Figur 18: Indeksert arbeidsplassutvikling i de tre typene av basisnæringer i Grenland fra 2000 til 2012, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

1.7.4 Basisnæringer - nivå

Basisnæringene blir tillagt stor betydning for regional utvikling. Dette er næringer som selger sine varer og tjenester til et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som bringer inntekter inn til regionen.

Basisnæringene skaper ringvirkninger til andre næringer, gjennom å kjøpe varer og tjenester fra bedrifter i andre bransjer. Basisnæringene har også større svingninger enn andre næringer. Etterspørselen avgjøres av nasjonale og internasjonale konjunkturer, og konkurransevnen kan også svinge ganske mye.

Tabell 2: Nivå for basisnæringene i regionene på Østlandet, målt som antall arbeidsplasser i basisnæringene som prosentvis andel av sysselsettingen. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til nivå i 2012 i første kolonne. Siste kolonne viser differansen mellom nivået i 2012 og nivået i 2000.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Kongsberg/Numedal	35,5	35,2	35,8	33,9	32,5	33,6	36,6	38,1	41,1	41,5	41,4	44,4	46,1	10,6
6	Akershus Vest	20,4	23,8	27,6	28,2	27,6	28,0	28,0	28,9	30,3	30,1	30,8	30,7	30,9	10,5
11	Halden	28,9	28,1	29,1	28,0	26,6	26,1	26,3	26,7	25,7	25,5	24,4	24,6	25,4	-3,6
24	Gjøvikregionen	26,7	25,6	25,6	23,9	22,9	22,3	22,9	23,0	22,1	21,3	20,8	20,8	20,4	-6,3
32	Fjellregionen	23,7	22,8	23,9	22,4	22,1	22,4	22,7	21,1	21,3	21,5	19,9	19,4	18,9	-4,9
36	Midt-Gudbrandsdal	19,4	19,8	19,6	20,7	20,1	19,9	20,2	19,8	19,9	19,5	18,8	18,3	18,3	-1,1
38	Oslo	20,0	19,4	19,8	17,4	17,2	17,3	17,5	17,3	17,5	17,0	16,8	17,0	17,7	-2,2
42	Nord-Gudbrandsdal	23,9	22,8	27,0	26,5	25,8	22,3	21,7	20,6	20,4	20,4	19,1	18,2	17,5	-6,3
46	Tønsbergregionen	20,1	19,8	19,0	18,0	17,9	17,4	17,5	17,8	17,7	17,3	16,8	16,8	17,1	-3,0
48	Grenland	24,9	24,4	23,9	21,8	21,4	21,0	20,0	18,8	19,3	18,7	17,9	17,8	16,9	-8,0
50	Sandefjord/Larvik	19,4	19,1	18,6	17,9	18,3	18,2	18,6	17,8	17,4	16,8	16,5	16,4	16,5	-2,9
51	Glåmdal	21,5	20,6	19,6	19,3	18,3	18,8	18,5	17,9	17,8	17,0	15,9	15,9	16,1	-5,4
52	Nedre Glomma	23,9	22,7	22,2	21,3	20,4	19,3	18,9	18,5	17,9	17,1	16,5	16,5	16,1	-7,8
53	Ringerike/Hole	21,9	20,6	20,3	19,2	19,0	19,8	20,5	20,0	19,4	18,5	17,8	17,6	15,9	-6,0
56	Midt-Buskerud	19,4	18,4	17,7	17,0	17,1	17,9	17,8	17,9	17,4	16,6	16,1	15,7	15,5	-4,0
59	Hamarregionen	18,9	18,5	18,4	18,2	17,4	17,2	17,2	16,4	15,9	15,4	14,9	14,6	15,0	-3,9
60	Midt-Telemark	15,4	13,8	14,0	13,9	14,1	14,8	15,4	14,9	15,4	13,9	13,0	13,7	15,0	-0,5
63	Vest-Telemark	14,6	13,2	13,6	14,6	14,2	14,7	15,6	14,9	15,1	14,4	13,7	13,8	13,8	-0,7
64	Indre Østfold	16,9	16,5	16,6	16,5	16,3	16,2	15,9	15,7	15,7	14,9	14,4	14,4	13,8	-3,1
67	Øst-Telemark	19,4	18,2	18,6	17,7	16,4	16,9	17,3	16,0	15,7	15,6	14,2	13,2	13,4	-6,0
68	Valdres	16,5	16,6	18,3	18,1	16,9	16,1	16,9	15,6	15,1	14,9	13,9	13,9	13,3	-3,2
71	Mossregionen	18,4	17,7	17,6	17,4	17,2	17,0	16,5	16,4	15,5	14,0	13,7	13,4	12,6	-5,8
72	Sør Østerdal	18,5	18,0	16,9	16,5	15,9	15,4	15,4	14,6	14,6	14,1	13,5	12,8	12,5	-6,0
73	Hallingdal	17,1	16,4	16,3	15,8	16,1	16,5	16,4	15,6	14,8	14,3	13,7	13,3	12,4	-4,6
74	Drammensregionen	15,3	14,6	14,3	13,9	14,1	13,5	13,1	13,0	12,9	12,4	12,1	12,3	12,1	-3,2
76	Lillehammerregionen	14,0	13,9	14,7	14,5	13,9	14,3	13,5	13,3	13,0	12,7	12,2	11,9	12,0	-2,0
80	Hadeland	12,9	12,0	11,3	11,2	11,0	11,0	11,0	11,2	11,1	10,1	9,9	9,7	9,9	-3,1
81	Nedre Romerike	12,6	11,8	11,9	11,6	11,1	10,9	10,7	10,3	10,4	9,8	9,5	9,2	9,1	-3,5
82	Follo	8,3	8,2	8,5	8,5	8,5	8,0	7,8	7,7	7,7	7,7	7,3	7,1	7,0	-1,3
83	Øvre Romerike	9,0	8,4	8,3	8,5	8,2	10,1	9,8	9,0	8,7	8,1	7,2	6,7	6,7	-2,3

Kongsberg/Numedal har den høyeste konsentrasjonen av basisnæringer av alle regionene i landet. Samtidig har regionen fått en sterk økning i konsentrasjonen siden 2000. Akershus Vest har etter hvert blitt nummer seks av de 83 regionene i landet, etter en nesten like sterk vekst som Kongsberg/Numedal. Alle de andre regionene på Østlandet har hatt en nedgang i basisnæringenes andel av samlet sysselsetting etter 2000.

I 2012 var basisnæringenes andel av sysselsettingen i Grenland 16,9 prosent. Dette rangerer Grenland som nummer 48 blant de 83 regionene i landet, dvs. litt under middels. Andelen har blitt redusert fra 24,9 prosent i 2000. Grenland har hatt størst nedgang av alle regionene på Østlandet.

1.7.5 Vekstimpulser fra basisnæringene

Vi måler vekstimpulserⁱⁱⁱ som endringer i antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting. Ofte måles vekst som prosentvis endring fra år til år, men da blir det ofte sterk vekst i regioner som i utgangspunktet hadde en liten basisnæring. Med dette målet får vi bedre fram hvordan utviklingen i basisnæringene bidrar til samlet vekst i regionen.

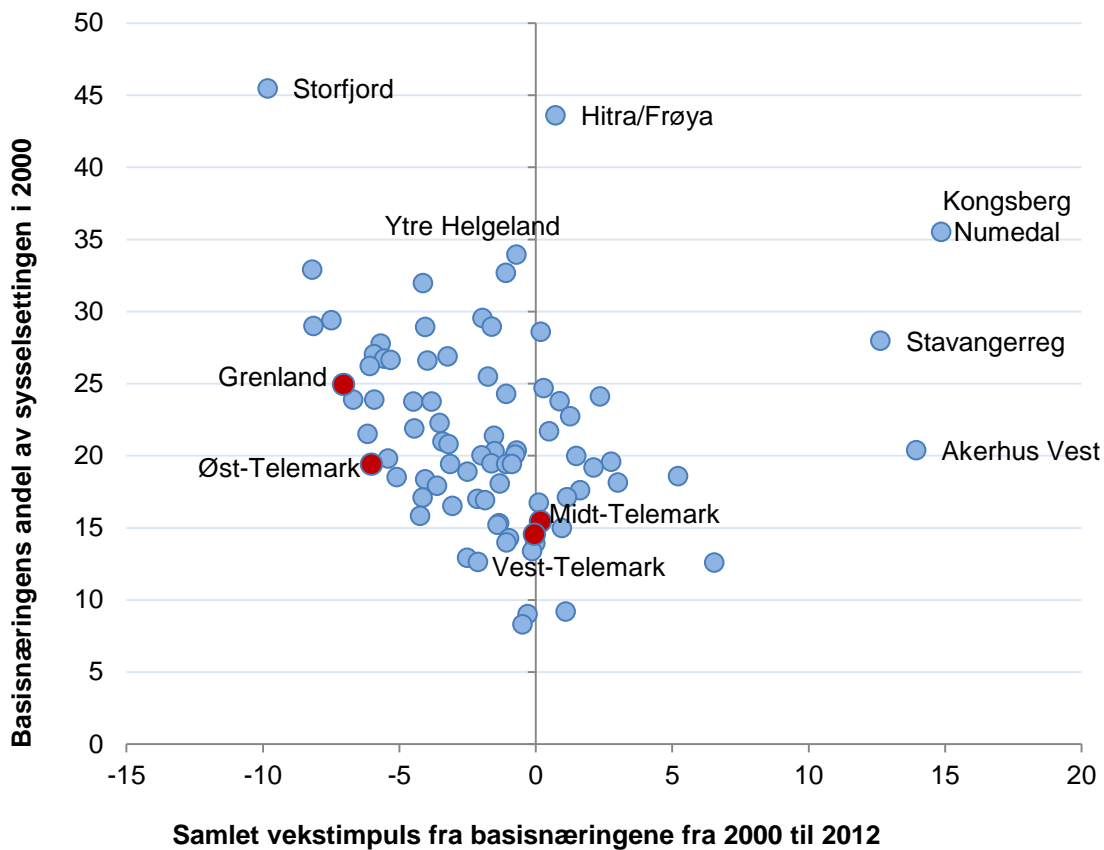
Tabell 3: Årlige vekstimpulser fra basisnæringene, 2001 - 2012. Vekstimpulsene er målt som årlig endring i basisnæringenes bidrag til samlet sysselsetting, i prosent. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til progressivt gjennomsnitt helt til venstre.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
1	Kongsberg/Numedal	-0,1	0,5	-2,0	-1,3	1,0	4,2	2,9	3,9	-0,4	0,1	3,8	2,1	1,9
4	Akershus Vest	3,3	4,0	0,1	-0,5	0,7	1,0	1,8	1,9	-0,5	0,9	0,6	0,7	0,8
9	Oslo	-0,5	0,3	-2,4	0,1	0,5	1,1	0,6	0,7	-0,6	0,1	0,8	1,0	0,4
14	Midt-Telemark	-1,6	0,0	-0,3	0,1	1,0	1,1	-0,3	0,7	-1,7	-1,0	0,8	1,4	0,2
22	Tønsbergregionen	0,0	-0,7	-1,3	0,1	-0,2	0,8	1,0	0,2	-0,8	-0,4	0,3	0,4	0,1
26	Drammensregionen	-0,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	-0,6	-0,2	0,5	0,0	0,0
27	Halden	-0,6	1,1	-1,3	-1,8	-0,2	1,2	1,0	-0,6	-0,8	-0,8	0,5	0,7	0,0
32	Vest-Telemark	-1,4	0,3	0,8	-0,3	0,7	1,6	-0,6	0,5	-0,9	-0,9	0,2	0,1	-0,1
34	Follo	-0,1	0,2	0,0	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,1	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,1
36	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,4	-0,8	0,6	0,3	0,7	0,1	-0,3	-1,0	-0,3	0,1	0,1	-0,1
38	Nedre Romerike	-0,8	0,0	-0,4	-0,5	0,1	0,1	0,1	0,2	-0,7	-0,2	-0,1	0,1	-0,1
39	Hadeland	-0,9	-0,8	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,6	-0,2	-1,2	-0,1	-0,1	0,1	-0,1
43	Øvre Romerike	-0,4	-0,1	0,2	-0,3	2,2	0,1	-0,4	-0,1	-0,6	-0,9	-0,3	0,1	-0,1
44	Lillehammerregionen	-0,1	0,6	-0,3	-0,6	0,6	-0,3	0,1	-0,1	-0,5	-0,3	-0,3	0,1	-0,2
46	Hamarregionen	-0,2	-0,1	-0,3	-0,6	-0,2	0,5	-0,2	-0,5	-0,7	-0,5	-0,1	0,5	-0,2
52	Midt-Buskerud	-1,0	-0,6	-0,9	0,2	0,7	0,3	0,6	-0,2	-1,1	-0,7	-0,3	-0,1	-0,2
53	Indre Østfold	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	-1,1	-0,5	0,1	-0,5	-0,2
56	Midt-Gudbrandsdal	0,6	-0,5	1,4	-0,9	-0,2	0,7	-0,2	0,6	-1,1	-0,5	-0,4	-0,3	-0,3
60	Gjøvikregionen	-1,1	0,0	-1,7	-1,1	-0,6	1,1	0,7	-0,8	-1,2	-0,5	0,2	-0,4	-0,3
61	Nedre Glomma	-0,9	-0,5	-1,1	-0,8	-0,9	0,3	0,3	-0,5	-1,2	-0,4	0,2	-0,3	-0,4
64	Sør Østerdal	-0,4	-1,1	-0,6	-0,4	-0,6	0,4	-0,5	0,3	-0,7	-0,6	-0,8	-0,2	-0,4
65	Glåmdal	-1,0	-1,3	-0,6	-0,9	0,2	0,1	-0,4	0,2	-1,4	-1,3	0,0	0,2	-0,4
71	Mossregionen	-0,5	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,5	-0,6	-1,9	-0,2	-0,1	-0,7	-0,4
72	Ringerike/Hole	-1,3	-0,5	-1,1	-0,3	1,1	1,3	0,2	-0,2	-1,2	-0,7	0,0	-1,7	-0,5
73	Hallingdal	-0,7	-0,4	-0,6	0,4	0,5	0,3	-0,5	-0,6	-0,8	-0,6	-0,3	-0,8	-0,5
75	Grenland	-0,7	-0,7	-2,3	-0,4	0,0	-0,3	-0,5	0,7	-1,0	-0,8	-0,1	-0,9	-0,5
76	Valdres	0,3	1,6	-0,4	-1,4	-0,5	0,9	-0,8	-0,5	-0,5	-1,1	0,1	-0,7	-0,5
77	Fjellregionen	-1,0	1,1	-1,8	0,0	0,2	0,8	-0,8	-0,1	-0,4	-1,1	-0,4	-0,9	-0,5
78	Øst-Telemark	-1,2	0,3	-1,2	-1,4	0,9	0,6	-1,0	-0,2	-0,7	-1,4	-0,9	0,2	-0,5
83	Nord-Gudbrandsdal	-1,1	3,8	-0,1	-0,8	-3,6	0,1	-1,1	-0,2	-0,5	-1,4	-1,0	-0,8	-0,9

Når vi rangerer regionene etter såkalt ti års progressivt gjennomsnitt, teller også trenden med, ettersom de siste årene blir gitt større vekst enn de første. Kongsberg/Numedal er den regionen med de klart største vekstimpulsene fra basisnæringene av alle regionene i landet. Akershus Vest har hatt nest størst vekst fra 2000 til 2013, målt som andel av samlet sysselsetting, men er rangert som nummer fire ettersom mye av veksten skjedde tidlig.

Grenland er blant regionene med de sterkeste negative bidragene fra basisnæringen de siste årene. Rangeringsnummeret er 75 av 83 regioner. Det er dermed bare åtte regioner i landet med sterkere nedgangsimpulser fra basisnæringene.

1.7.6 Nivå og vekst basisnæringer

Figur 19: Basisnæringenes andel av sysselsettingen i regionene i Norge i 2000 på den vertikale aksene. Den horisontale aksene viser vekstimpuls, dvs. arbeidsplassvekst i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting, fra 2000 til 2012.

Et mindretall av regionene har hatt vekstimpulser fra basisnæringene fra 2000 til 2012. Regioner som Kongsberg/Numedal, Stavangerregionen og Akershus Vest skiller seg ganske markant ut i diagrammet, gjennom å ha hatt sterk vekst. Dette er regioner med mye leverandørnæringer til olje- og gassutvinning. Regioner med stor nedgang har stort sett sitt tyngdepunkt i tradisjonell eksportindustri. Den såkalte todelingen av norsk næringsliv er dermed ganske synlig i dette diagrammet.

Ser vi på gruppe regioner utenom disse regionene, er det tydelig at det har vært en ulempe med en stor basisnæring. Dess større basisnæring, dess større nedgangsimpulser. Storfjord, som hadde den høyeste andelen av basisnæringer i 2000 har også fått den største nedgangen. Storfjord er kjent for sin møbelindustri.

Basisnæringenes andel av sysselsettingen i Grenland var stor i 2000. Men veksten i basisnæringene i forhold til sysselsettingen har vært veldig svak, blant de svakeste i landet. De øvrige regionene i Telemark hadde en lavere andel basisnæringer i 2000. Mens det har vært nullvekstimpulser i Midt-Telemark og Vest-Telemark, har Øst-Telemark hatt nedgang.

1.8 Besøksnæringer

Besøksnæringene kan vi dele opp i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel, og da har vi tatt med butikkhandel, og ikke f.eks. internetthandel som ikke er avhengig av personlig tilstedeværelse. Det var 246 808 arbeidsplasser i butikkhandelen i 2012.

Antallet har gått ned siden 2008, da det var over 254 000 arbeidsplasser i handelen. Antall arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen, samtidig til det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det har kanskje blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av forskjellige bransjer innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, og inkluderer også bransjer som frisører og drosjer.

Aktivitetsnæringene har samlet 57 877 arbeidsplasser i 2012.

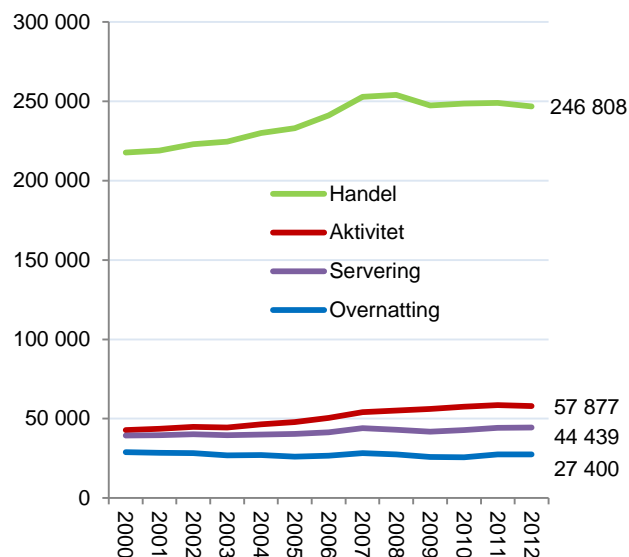
Serveringsnæringen, dvs. kaféer, restauranter og barer hadde 44 439 arbeidsplasser i 2012, mens overnattingsnæringene, hoteller, hytteutleie og campingplasser hadde 27 400.

I figur 21 ser vi utviklingen i de ulike næringene på landsbasis siden 2000.

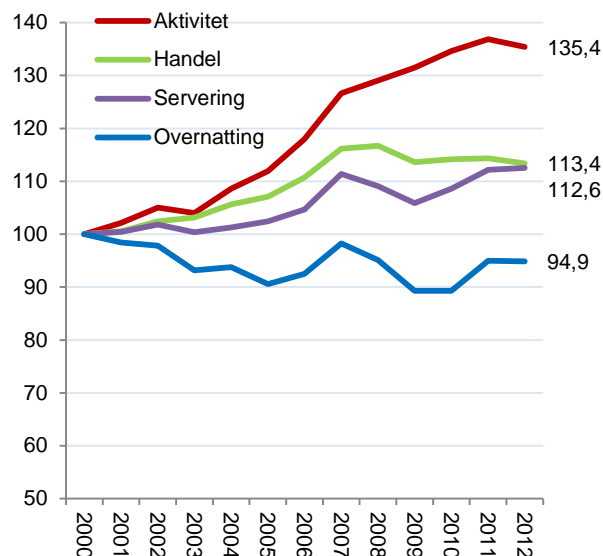
Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har nok skjedd en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent i samme takt som resten av økonomien.

Figur 20: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 21: Indeksert arbeidsplassutvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

1.8.1 Besøksnæringer i Grenland

Som på landsbasis, er det butikkhandelen som er dominerende av Grenlands besøksnæringer. Det var 6 334 arbeidsplasser i handelsnæringene i 2012. Det har vært en oppgang fra 5 560 i 2000.

De andre besøksnæringene sysselsetter til sammen ikke en gang halvparten av handelsnæringene.

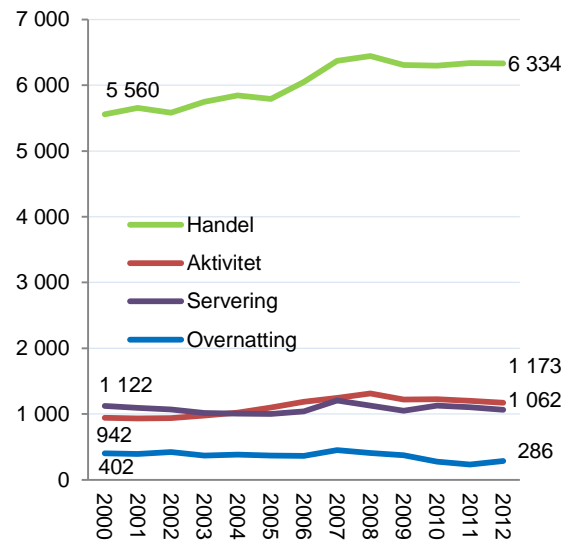
Det var 1 173 arbeidsplasser i aktivitetsnæringene i 2012, og 1 062 arbeidsplasser i serveringsbransjen. I overnattingsbransjen var det bare 286 arbeidsplasser i 2012.

I figur 23 ser vi den indekserte utviklingen i besøksnæringene i Grenland fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100. Skalaen er lik som i tilsvarende figur på forrige side.

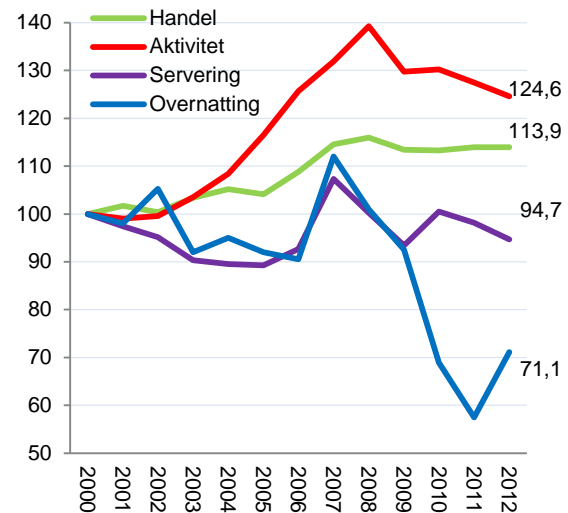
Det var sterk vekst i aktivitetsnæringen i Grenland fram til 2008, men etter det ble det litt nedgang. Det var 24,6 prosent flere arbeidsplasser i aktivitetsnæringene i Grenland i 2012 enn i 2000.

Handelsnæringene har hatt en vekst på 13,9 prosent i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2012. Veksten er nesten lik som veksten nasjonalt.

Sterkest nedgang har det vært i overnattingsbransjen. Det har vært en nedgang på 28,9 prosent. Men vi så i figuren over at antallet arbeidsplasser i utgangspunktet var lavt, og da vil små endringer gi store prosentvise utslag.

Figur 22: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Grenland fra 2000 til 2012.

Figur 23: Indeksert arbeidsplassutvikling i besøksnæringene i Grenland fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000 = 100.

1.9 Besøksattraktivitet

Vi har sett utviklingen i besøksnæringene på de forrige sidene. Der kom det fram at Grenland hadde en forholdsvis svak utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene. Besøksnæringene i Grenland hadde en vekst i antall arbeidsplasser på 7 prosent fra 2000 til 2012. Veksten på landsbasis var 14,6 prosent.

Besøksnæringene omsetter imidlertid ikke bare til besøkende, men i stor grad til den lokale befolkningen. Befolkningsveksten påvirker derfor utviklingen i besøksnæringene direkte. Det må vi justere for, for å få fram det vi kan kalle for besøksoverskuddet. En enkel og direkte metode er å bruke antall arbeidsplasser i besøksnæringene på landsbasis som andel av folketallet, og trekke fra denne andelen for hver enkelt kommune, region eller fylke.

Tabell 4: Besøksoverskudd målt som prosent av samlet sysselsetting i regionene på Østlandet fra 2000 til 2012. Rangering blant landets 83 regioner mht. besøksoverskudd i 2012. Siste kolonne viser differansen mellom besøksoverskuddet i 2012 og besøksoverskuddet i 2000.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Hallingdal	11,3	11,2	11,6	10,3	10,5	10,8	10,4	10,9	10,5	10,0	10,0	9,1	8,7	-2,6
2	Lillehammerregionen	6,8	6,1	6,1	5,6	6,1	5,6	6,3	6,1	6,5	5,9	6,0	5,9	5,2	-1,6
7	Valdres	4,3	4,5	4,8	4,0	4,5	5,0	4,8	4,9	4,4	4,5	3,9	3,8	3,6	-0,7
9	Oslo	4,8	5,1	4,9	4,8	4,3	4,4	4,3	3,9	3,2	3,0	3,0	3,1	3,0	-1,8
11	Vest-Telemark	1,4	1,3	1,4	1,3	1,8	1,9	2,0	1,7	2,1	1,8	2,3	2,8	2,6	1,2
12	Nord-Gudbrandsdal	3,3	2,7	2,5	2,9	3,5	3,6	4,1	3,6	3,0	2,6	2,1	2,9	2,3	-1,0
13	Sør Østerdal	1,9	2,0	1,1	1,4	1,0	1,5	1,6	1,7	1,9	1,9	1,3	1,2	2,3	0,3
20	Øst-Telemark	0,8	1,1	0,3	-0,1	0,8	0,7	0,2	0,1	0,3	0,5	0,5	1,0	0,7	-0,1
23	Midt-Gudbrandsdal	3,4	2,9	3,0	3,0	2,2	2,6	2,6	2,0	3,3	2,1	1,6	2,0	0,5	-2,9
27	Ringerike/Hole	1,0	0,5	1,0	0,9	0,8	0,8	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8	0,3	0,2	-0,7
31	Øvre Romerike	-0,1	0,0	-0,3	-0,4	-0,5	-0,3	-0,3	-0,2	0,0	0,1	-0,5	-0,2	0,0	0,0
34	Kongsberg/Numedal	-0,3	0,3	0,8	1,1	0,8	0,5	1,0	0,8	0,9	0,7	0,8	0,1	-0,1	0,1
35	Akershus Vest	-1,4	-1,0	-0,6	-0,9	-0,6	-0,8	-1,0	0,4	0,4	-0,6	-0,5	-0,3	-0,2	1,2
36	Grenland	-0,6	-0,6	-1,0	-0,8	-0,8	-0,9	-0,7	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	-0,2	0,4
39	Mossregionen	-1,1	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-0,8	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,5	-0,9	-0,6	0,5
41	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,5	0,3	0,1	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	-0,2	-0,6	-0,7	-0,6
46	Nedre Romerike	-0,8	-0,8	-0,9	-1,2	-1,4	-1,2	-1,6	-1,5	-1,8	-1,6	-1,5	-1,3	-1,0	-0,2
48	Fjellregionen	-1,7	-2,1	-1,7	-1,7	-1,1	-0,9	-0,7	-0,5	-0,8	-0,6	-0,5	-1,2	-1,3	0,4
49	Tønsbergregionen	-1,1	-0,9	-0,7	-0,7	-0,6	-0,3	-0,7	-0,7	-0,9	-1,1	-1,6	-1,3	-1,5	-0,4
50	Hamarregionen	-1,3	-1,9	-1,6	-1,3	-1,4	-1,5	-1,3	-1,3	-1,4	-1,9	-1,7	-1,8	-1,5	-0,2
51	Drammensregionen	-2,0	-1,8	-1,9	-1,5	-1,6	-1,4	-1,7	-1,8	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4	-1,5	0,5
54	Nedre Glomma	-1,1	-1,0	-1,1	-1,5	-1,3	-1,3	-1,3	-1,4	-1,2	-1,3	-1,5	-1,7	-1,7	-0,6
57	Gjøvikregionen	-2,2	-2,0	-2,4	-2,2	-2,3	-2,6	-2,8	-2,4	-2,3	-2,1	-2,4	-2,4	-2,0	0,1
58	Midt-Buskerud	-2,9	-3,5	-3,0	-2,8	-2,2	-3,1	-3,2	-3,9	-2,9	-2,7	-3,0	-2,7	-2,2	0,8
62	Follo	-3,5	-3,5	-3,4	-3,4	-3,4	-3,2	-3,1	-3,0	-2,9	-3,0	-2,7	-2,8	-2,7	0,8
63	Hadeland	-3,7	-3,2	-3,2	-3,3	-2,9	-3,3	-3,6	-4,0	-4,3	-3,3	-3,0	-3,2	-2,8	0,9
69	Midt-Telemark	-0,7	-1,7	-1,0	-1,5	-2,4	-2,4	-2,5	-3,0	-3,4	-2,6	-3,3	-3,4	-3,3	-2,6
74	Halden	-2,8	-3,1	-2,9	-3,1	-2,9	-3,4	-3,4	-3,2	-3,0	-3,9	-3,8	-3,8	-4,1	-1,3
76	Glåmdal	-4,5	-4,2	-4,1	-3,7	-3,9	-4,1	-4,3	-4,9	-4,7	-4,4	-4,6	-4,6	-4,6	-0,2
77	Indre Østfold	-4,5	-4,7	-4,6	-4,3	-4,4	-4,3	-4,2	-4,4	-4,1	-4,3	-4,7	-5,0	-4,9	-0,4

Grenland har hatt negativt besøksoverskudd hvert år siden 2000. Veksten i antall arbeidsplasser i besøksnæringene har vært svakere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Av siste kolonne ser vi derimot at underskuddet var lavere i 2012 enn i 2000. Grenland rangerer som nummer 36 blant landets 83 regioner mht. nivå i 2012, så selv om besøksoverskuddet er negativt, så rangerer Grenland over middels av norske regioner. Vest- og Øst-Telemark hadde bedre besøksoverskudd enn Grenland i 2012, mens Midt-Telemark hadde svakere besøksoverskudd.

1.9.1 Vekst i besøksnæringenes overskudd

På forrige side så vi hvordan besøksnæringenes overskudd har utviklet seg. Vi så da på besøksnæringenes nivå, eller besøksnæringenes konsentrasjon i de ulike regionene. I tabellen under ser vi på utviklingen i besøksoverskuddet fra ett år til et annet.

Tabell 5: Årlig endring i besøksnæringenes sysselsettingsoverskudd. Regionene er rangert med hensyn til progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser samlet impuls fra 2001 til 2012

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Samlet impuls
10	Sør Østerdal	0,0	-0,9	0,4	-0,5	0,5	0,1	0,2	0,2	0,0	-0,6	-0,1	1,0	0,2	0,5
12	Vest-Telemark	-0,1	0,1	-0,1	0,5	0,1	0,2	-0,3	0,5	-0,3	0,5	0,4	-0,1	0,1	1,3
15	Midt-Buskerud	-0,6	0,5	0,2	0,6	-0,9	-0,2	-0,8	0,9	0,2	-0,3	0,3	0,5	0,1	0,7
20	Hadeland	0,5	0,0	0,0	0,4	-0,5	-0,4	-0,5	-0,2	1,0	0,4	-0,2	0,3	0,1	0,7
25	Gjøvikregionen	0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	0,1
27	Grenland	0,0	-0,3	0,2	-0,1	-0,1	0,2	0,4	0,1	0,0	0,0	-0,2	0,2	0,1	0,4
29	Øst-Telemark	0,3	-0,8	-0,4	0,9	-0,1	-0,5	-0,1	0,1	0,2	0,0	0,4	-0,3	0,0	-0,1
31	Nedre Romerike	0,0	0,0	-0,4	-0,1	0,2	-0,4	0,0	-0,4	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	-0,3
35	Øvre Romerike	0,1	-0,4	-0,1	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	-0,6	0,4	0,1	0,0	0,0
37	Akershus Vest	0,4	0,4	-0,4	0,4	-0,2	0,4	0,8	-0,1	-0,9	0,1	0,2	0,1	0,0	1,2
38	Follo	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,5
48	Hamarregionen	-0,6	0,3	0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,5	0,2	-0,1	0,3	0,0	-0,3
52	Drammensregionen	0,2	-0,1	0,4	0,0	0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,3
55	Mosseregionen	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,5	0,3	0,0	0,2	-0,6	-0,5	0,3	0,0	0,4
58	Glåmdal	0,2	0,2	0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,7	0,1	0,5	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
63	Fjellregionen	-0,4	0,4	0,0	0,6	0,2	0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,7	-0,1	-0,1	0,4
65	Nedre Glomma	0,1	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	0,0	-0,1	-0,7
66	Ringerike/Hole	-0,5	0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	-0,1	0,1	0,0	0,2	-0,5	0,0	-0,1	-0,7
67	Oslo	0,3	-0,2	-0,1	-0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-1,1
70	Lillehammerregionen	-0,7	0,0	-0,6	0,5	-0,4	0,9	0,0	0,4	-0,7	0,3	-0,1	-0,8	-0,1	-1,3
71	Indre Østfold	-0,2	0,1	0,4	-0,1	0,1	-0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,4	-0,4	0,1	-0,1	-0,8
72	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,0	0,0	0,3	-0,3	-0,1	-0,2	-0,2	-0,5	0,3	-0,1	-0,1	-0,6
73	Sandefjord/Larvik	-0,4	0,8	-0,1	-0,2	0,3	-0,2	0,0	0,1	0,2	-0,5	-0,4	-0,1	-0,1	-0,6
75	Nord-Gudbrandsdal	-0,6	-0,2	0,4	0,6	0,1	0,7	-0,5	-0,6	-0,5	-0,5	0,8	-0,7	-0,2	-1,1
76	Valdres	0,3	0,2	-0,8	0,5	0,6	-0,2	0,3	-0,5	0,0	-0,6	-0,1	-0,2	-0,2	-0,7
77	Kongsberg/Numedal	0,5	0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,5	-0,1	0,1	-0,2	0,0	-0,6	-0,3	-0,2	0,1
78	Midt-Telemark	-1,0	0,7	-0,5	-0,9	0,0	-0,2	-0,5	-0,4	0,8	-0,7	-0,2	0,1	-0,2	-2,7
79	Halden	-0,3	0,1	-0,2	0,2	-0,5	-0,2	0,2	0,1	-0,8	0,0	0,0	-0,3	-0,2	-1,6
82	Hallingdal	-0,1	0,2	-1,3	0,1	0,5	-0,2	0,7	-0,3	-0,7	0,1	-0,9	-0,3	-0,3	-2,3
83	Midt-Gudbrandsdal	-0,4	0,0	0,1	-0,8	0,3	0,1	-0,6	1,4	-1,3	-0,5	0,5	-1,5	-0,3	-2,9

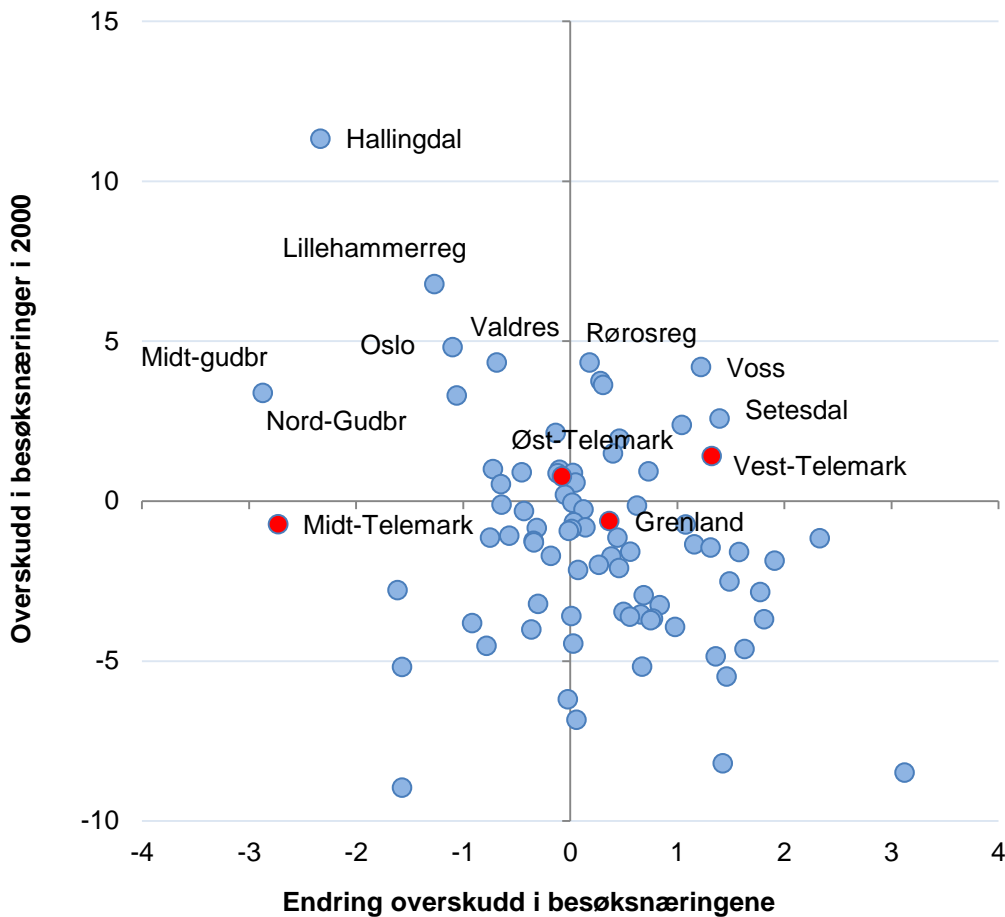
Vest-Telemark har hatt en fin utvikling i sine besøksnæringer, når vi kompenserer for at svak befolkningsutvikling har bidratt negativt. Vest-Telemark er faktisk helt oppe på 12. plass av regionene når det gjelder vekst i sitt besøksoverskudd. Mye hyttebygging har nok bidratt positivt. Samtidig hadde ikke Vest-Telemark mange arbeidsplasser i hotellnæringen i utgangspunktet, som f eks Hallingdal hadde. Hotellnæringen har krympet etter 2000 og det har rammet besøksnæringene i regioner med mye hotell.

I snitt har den årlige endringen i besøksoverskuddet i Grenland vært positiv. Fra 2011 til 2012 økte besøksoverskuddet i Grenland. Grenland rangerer nummer 27, og ligger dermed i den øvre halvdel når man ser på utviklingen i besøksoverskuddet.

I Telemark er det bare Midt-Telemark som har fått en forverring av sitt besøksoverskudd fra 2000 til 2012.

1.9.2 Nivå og vekst i besøksnæringene

Det kan være interessant å se nivå og endring i nivået til besøksnæringene i sammenheng, som vist i figuren under.

Figur 24: Nivå og vekst i besøksnæringene i regioner i Norge.

Figuren over viser hvordan regionene plasserer seg i forhold til overskudd i besøksnæringene i 2000 og endring i overskudd i besøksnæringene fra 2000 til 2012.

Vest-Telemark og Øst-Telemark var de eneste regionene i Telemark med besøksoverskudd i 2000. Vest-Telemark har økt sitt besøksoverskudd mye siden 2000. Grenland og Midt-Telemark hadde noe besøkslekkasje i 2000, men har vidt forskjellig utvikling. Midt-Telemark er en av regionene med størst nedgang i besøksoverskuddet, mens Grenland har forbedret sin besøksbalanse etter 2000.

1.10 De regionale næringene

De regionale næringene er de som ikke regnes som basisnæringer, besøksnæringer eller lokale næringer. De består av bransjer som bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting, transport, agenturhandel, finans og eiendom.

De regionale næringene får ofte lite oppmerksomhet i regional utvikling, der det som oftest fokuseres på basisnæringer og på reiseliv. Årsaken er antakelig at en regner med at det er basisnæringer og turisme som er motorer i utviklingen, og at de regionale næringene påvirkes av hva som skjer i basis- og turistnæringene.

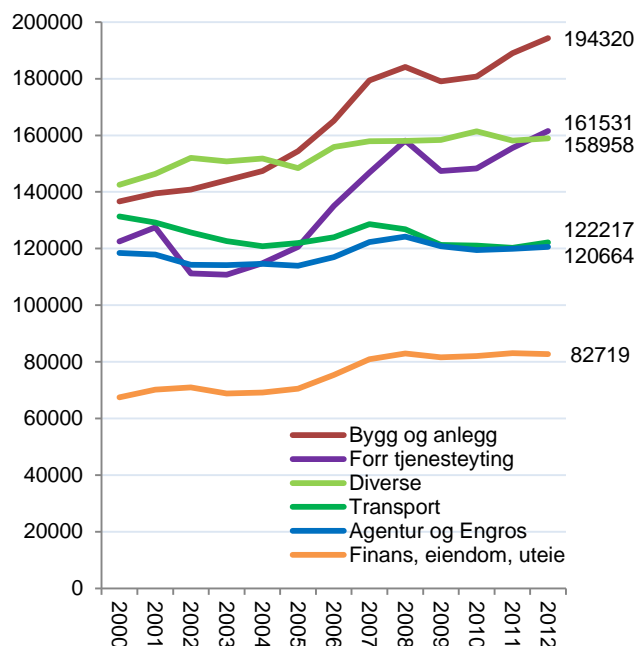
De regionale næringene er imidlertid store, og utgjør omtrent like mange arbeidsplasser som basisnæringene og besøksnæringene til sammen. Vi må dermed også ta med utviklingen i disse næringene for at bildet av næringsutviklingen skal bli komplett.

I 2012 var det bygg og anlegg som var den største enkeltbransjen innenfor de regionale næringene. Antall arbeidsplasser innen bygg og anlegg har vokst mye siden 2000, fra under 140 000 i 2000 til nesten 200 000 i 2012. Veksten har vært på nesten 60 000 arbeidsplasser, og den prosentvise veksten er også høyest av de regionale næringene, som vi ser av figur 26. Bygg- og anleggsnæringen er ganske spredt, og er viktig for mange av de små og perifere kommunene.

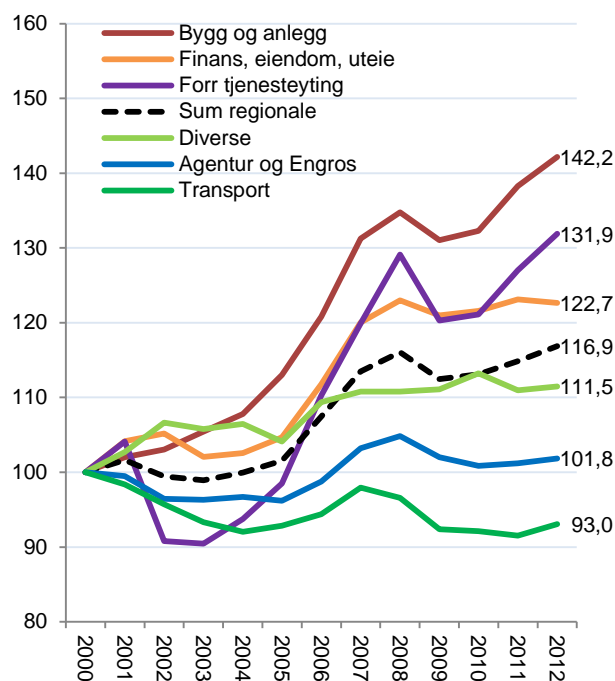
Forretningsmessig tjenesteyting, som er regnskap, revisjon, utleie av arbeidskraft etc., har også hatt sterk vekst siden 2000, men er ganske følsom for konjunktorene. Det samme gjelder finans, eiendom og utleie. Disse bransjene er typiske by-bransjer, som har størst konsentrasjon i de store byene.

Agentur og engroshandel har ikke hatt særlig vekst etter 2000.

Transportbransjen har hatt fallende sysselsetting i Norge. Dette er bransjer som buss, tog, fly, sjøfart, posttjenester og lagertjenester. Drosjenæringen er ikke med her, ettersom vi har kategorisert denne næringen som en besøksnæring.

Figur 25: De regionale næringene, antall arbeidsplasser i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 26: Relativ utvikling av de regionale næringene i Norge fra 2000 til 2012, utvikling indeksert slik at antall arbeidsplasser i 2000=100.

1.10.1 De regionale næringene - nivå

De regionale næringene har en viss tendens til å konsentrere seg i regionale sentra, det gjelder spesielt innenfor bransjer som forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom. Andre bransjer innenfor de regionale næringene, som bygg og anlegg og transport er ganske jevnt fordelt. Nivået, målt som antall arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av samlet sysselsetting, er vist i tabellen under.

Tabell 6: Nivå på de regionale næringene i regionene på Østlandet, målt som antall arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av sysselsettingen. Rangering blant landets 83 regioner mht. nivå i 2012. Siste kolonne viser differansen mellom nivået i 2012 og nivået i 2000.

R	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Oslo	73,3	72,4	68,4	67,3	66,1	66,3	65,9	65,7	65,2	63,7	62,0	61,2	61,3	-12,0
3	Øvre Romerike	38,0	41,0	38,9	37,7	37,4	35,6	34,9	34,9	36,7	36,2	35,8	36,7	37,0	-1,0
4	Akershus Vest	37,1	36,3	36,3	34,9	36,4	35,6	36,9	36,9	37,4	36,4	36,4	36,8	35,4	-1,6
6	Sandefjord/Larvik	31,3	30,5	30,0	30,4	30,8	30,9	31,4	32,5	33,8	32,6	32,6	31,9	32,4	1,1
10	Valdres	27,6	27,9	27,8	29,3	28,4	29,4	29,7	30,8	30,6	31,0	31,9	31,0	30,3	2,8
12	Nedre Romerike	24,4	23,8	24,8	24,4	25,3	25,9	26,5	26,9	26,8	26,2	27,8	28,6	29,4	5,0
13	Drammensregionen	26,7	27,7	27,2	26,9	27,0	27,4	28,2	28,6	28,8	28,6	28,9	28,9	29,4	2,7
14	Hamarregionen	28,1	28,2	29,4	29,0	28,8	27,7	28,4	29,3	30,0	28,9	28,8	28,6	28,8	0,8
16	Nedre Glomma	26,6	27,1	29,0	27,2	26,7	26,9	28,2	28,8	29,0	28,0	27,9	28,0	28,6	2,0
19	Hallingdal	22,7	23,5	24,8	25,5	25,7	26,2	26,8	28,0	28,3	28,1	27,9	27,7	28,3	5,6
21	Lillehammerregionen	25,6	26,1	26,3	27,3	27,4	27,5	28,5	28,7	29,0	28,4	28,5	27,8	27,8	2,2
22	Midt-Buskerud	21,9	23,1	22,9	23,6	23,7	24,3	24,6	25,7	25,0	25,2	26,2	26,8	27,8	5,9
23	Follo	24,0	23,9	23,5	24,5	25,0	25,3	25,6	26,4	26,9	26,3	26,4	26,2	27,5	3,6
24	Mosseregionen	27,1	28,0	25,7	24,9	25,3	26,0	27,3	27,3	28,5	28,0	28,9	28,3	27,4	0,3
26	Grenland	24,2	24,7	24,7	25,0	25,4	25,6	26,8	27,5	27,5	26,9	26,8	26,4	26,9	2,7
33	Nord-Gudbrandsdal	21,6	22,9	22,0	22,4	22,8	23,3	22,1	23,8	23,6	24,3	25,6	25,4	25,8	4,2
34	Tønsbergregionen	26,0	25,9	26,5	26,5	26,1	25,7	27,2	27,0	27,1	26,1	26,4	25,4	25,7	-0,3
38	Gjøvikregionen	21,5	21,7	22,6	22,9	24,1	24,2	24,5	25,4	25,0	24,9	25,2	24,6	25,1	3,6
42	Indre Østfold	21,4	21,6	22,1	22,3	23,7	23,9	24,2	24,3	24,3	25,0	25,2	25,3	24,6	3,3
44	Vest-Telemark	20,8	21,1	21,8	23,8	24,0	22,3	24,0	22,9	23,2	23,3	23,9	23,4	24,5	3,7
50	Ringerike/Hole	20,7	20,9	21,4	21,8	23,0	21,6	21,8	22,3	22,7	22,7	22,9	23,2	23,8	3,1
51	Midt-Gudbrandsdal	25,5	25,4	25,1	24,9	25,4	24,5	24,3	26,8	24,7	23,7	23,9	22,8	23,4	-2,1
53	Fjellregionen	20,6	20,4	19,8	21,1	21,0	20,1	20,2	22,1	22,6	21,7	22,9	23,0	22,8	2,2
54	Glåmdal	18,0	18,7	18,9	19,1	20,5	20,4	21,7	22,4	23,0	22,0	22,3	22,1	22,8	4,7
56	Øst-Telemark	21,3	21,5	20,8	21,5	21,3	20,4	20,4	20,6	20,6	22,1	22,8	22,3	22,6	1,2
63	Midt-Telemark	18,2	18,7	19,2	20,1	20,8	20,0	19,9	20,4	19,7	20,1	20,9	20,8	21,2	3,0
67	Hadeland	17,5	17,5	18,5	19,1	19,0	19,6	19,5	19,7	19,9	19,7	20,0	20,3	20,6	3,1
70	Sør Østerdal	20,1	19,4	20,5	20,8	21,7	21,6	20,8	21,9	22,5	22,2	22,9	22,1	20,3	0,2
71	Kongsberg/Numedal	20,6	20,0	18,4	19,2	19,8	21,3	21,5	22,8	22,2	21,4	21,4	21,2	20,3	-0,3
77	Halden	20,2	21,8	21,9	22,1	21,4	22,7	23,4	23,9	23,4	22,5	20,8	19,9	19,4	-0,8

Oslo har et spesielt høyt nivå på de regionale næringene, og ligger skyhøyt over alle andre regioner i landet. Variasjonen mellom regionene i nivå for de regionale næringene er mye mindre enn for basisnæringer og besøksnæringer, hvis vi ser bort fra Oslo. De fleste regionene har fått økt nivå på de regionale næringene, unntatt de som hadde høyest nivå i 2000. Det har nærmest skjedd en liten desentralisering av de regionale næringene siden 2000. Ingen av regionene i Telemark har spesielt høyt nivå for de regionale næringene, andelen som de regionale næringene utgjør av samlet sysselsetting ligger mellom 21,2 prosent i Midt-Telemark til 26,9 prosent i Grenland. Alle regionene i Telemark har fått økt andel i de regionale næringene.

Grenland har den høyeste andelen regionale næringer blant regionene i Telemark. Andelen på 26,9 prosent plasserer Grenland nummer 26 blant landets 83 regioner. Det har vært en øking på 2,7 prosentpoeng fra nivået i 2000 til nivået i 2012.

1.10.2 Vekstimpulser fra de regionale næringene

Vekstimpulser måles som vekst i antall arbeidsplasser som prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Tabell 7: Årlige vekstimpulser fra de regionale næringene i regionene på Østlandet, 2001 til 2012. Rangering blant landets 83 regioner mht. progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser den samlede vekstimpulsen fra 2001 til 2012.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
1	Nedre Romerike	-0,5	0,9	-0,7	0,9	1,1	1,5	1,6	0,4	-0,8	1,8	1,4	1,3	1,0	9,3
7	Øvre Romerike	4,0	-1,9	-1,1	0,2	-0,9	0,6	1,6	2,9	-0,8	0,2	2,0	0,9	0,9	8,7
11	Oslo	-0,7	-4,3	-1,5	-0,1	1,6	2,8	3,0	1,4	-1,8	-0,8	1,1	1,0	0,7	2,4
12	Follo	-0,1	-0,5	0,8	0,3	0,8	1,2	1,7	1,0	-1,1	0,4	0,4	1,6	0,7	6,7
13	Drammensregionen	1,2	-0,5	-0,4	0,1	0,8	1,7	1,7	0,6	-0,6	0,6	0,6	0,9	0,7	7,1
15	Midt-Buskerud	1,2	0,0	0,3	0,3	0,5	0,8	1,8	-0,4	-0,3	0,8	0,6	1,3	0,7	7,2
27	Ringerike/Hole	0,2	0,3	0,3	1,2	-1,2	0,9	1,3	0,8	-0,4	0,3	0,5	0,7	0,4	5,0
34	Nedre Glomma	0,8	1,9	-2,0	-0,4	0,4	2,3	1,6	0,5	-1,7	0,1	0,5	0,8	0,4	5,0
35	Hallingdal	0,9	0,9	0,5	0,2	0,8	1,2	1,8	0,6	-0,8	-0,2	-0,1	0,6	0,4	6,4
37	Sandefjord/Larvik	-0,3	-0,5	0,2	0,6	0,8	1,1	2,5	1,6	-2,0	-0,1	-0,4	0,6	0,3	4,3
39	Mossregionen	1,2	-2,4	-0,8	0,3	1,0	2,2	1,1	1,6	-1,3	1,1	-0,1	-0,8	0,3	3,2
40	Akershus Vest	-0,9	0,1	-2,0	1,6	-0,4	2,6	1,1	1,1	-1,4	0,3	1,1	-0,8	0,3	2,6
41	Vest-Telemark	0,3	0,4	1,7	0,2	-1,3	2,7	-0,9	0,7	-0,2	0,3	-0,5	1,2	0,3	4,7
42	Nord-Gudbrandsdal	1,2	-1,1	0,7	0,3	0,4	-0,4	1,6	-0,2	0,1	1,1	-0,3	0,2	0,3	3,7
47	Hadeland	0,1	1,0	0,5	-0,2	0,8	0,3	0,8	0,1	-0,5	0,4	0,5	0,4	0,3	4,1
48	Midt-Telemark	0,5	0,2	0,7	0,5	-0,4	0,5	0,7	-0,3	0,0	0,8	0,1	0,5	0,3	3,8
49	Indre Østfold	0,6	0,3	0,1	1,4	0,4	1,0	0,8	0,5	0,1	0,1	0,1	-0,4	0,3	5,3
51	Fjellregionen	-0,3	-0,6	1,0	0,3	-1,1	0,6	2,6	0,3	-1,6	1,8	0,1	-0,6	0,3	2,6
52	Grenland	0,3	-0,3	0,1	0,5	0,6	2,1	1,7	0,5	-1,3	-0,1	-0,4	0,5	0,3	4,1
54	Øst-Telemark	0,2	-0,8	0,3	-0,3	-0,5	0,3	0,6	0,1	0,7	0,8	-0,5	0,3	0,2	1,2
60	Hamarregionen	0,4	1,2	-0,6	0,0	-1,0	1,5	1,9	0,9	-1,6	-0,1	0,1	0,5	0,2	3,3
61	Glåmdal	0,7	-0,1	0,0	1,4	-0,3	1,7	1,1	0,9	-1,8	0,0	-0,4	0,8	0,2	3,7
62	Gjøvikregionen	0,2	0,9	0,3	1,0	0,2	0,8	1,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,4	0,5	0,2	4,3
64	Tønsbergregionen	0,2	0,7	-0,5	-0,2	0,0	2,4	0,9	0,5	-1,5	0,5	-0,7	0,5	0,2	3,1
66	Lillehammerregionen	0,5	0,0	0,8	0,2	0,5	1,9	1,0	0,5	-1,1	0,7	-0,6	-0,2	0,2	4,1
68	Kongsberg/Numedal	-0,5	-1,6	0,8	0,6	1,5	0,9	2,2	-0,2	-1,2	0,1	0,1	-0,7	0,1	1,9
74	Valdres	0,6	-0,3	1,3	-1,2	1,4	0,6	2,0	-0,3	0,0	0,5	-0,9	-0,8	0,0	3,0
78	Sør Østerdal	-0,6	1,1	0,1	1,1	-0,1	-0,3	1,7	1,0	-0,7	0,8	-0,9	-1,6	-0,1	1,5
81	Midt-Gudbrandsdal	0,2	-0,6	0,1	0,1	-0,9	0,4	2,8	-1,5	-1,9	0,4	-0,9	0,2	-0,2	-1,9
83	Halden	1,8	0,2	0,0	-1,0	1,5	1,6	1,0	-0,1	-1,4	-1,5	-0,6	-0,5	-0,4	0,7

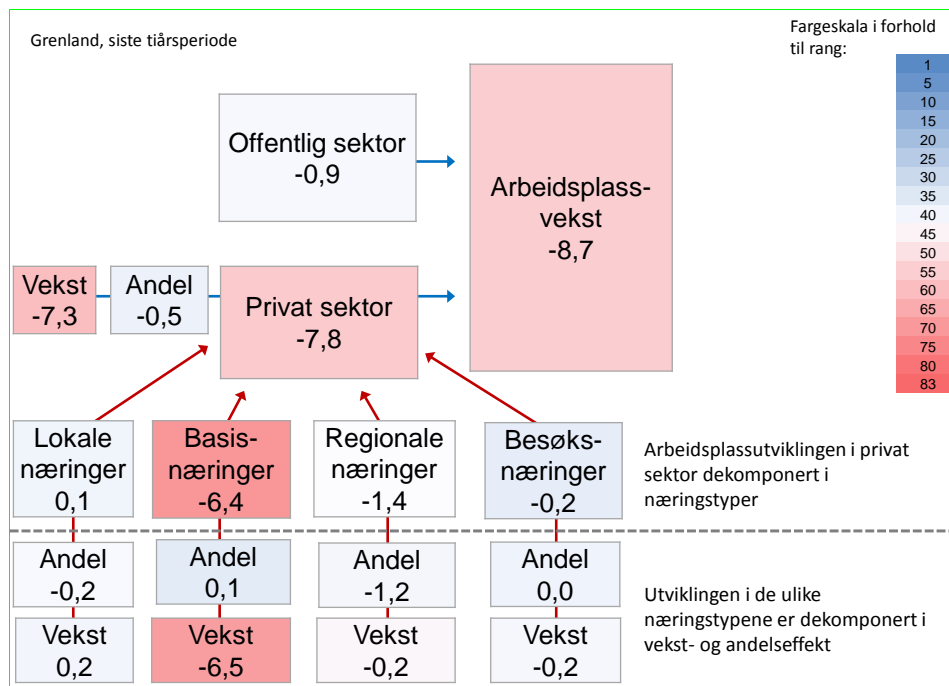
Det er de sentrale regionene på Østlandet som har fått de sterkeste vekstimpulsene fra de regionale næringene de siste årene. Det er også de mest sentrale regionene som har hatt sterkeste vekstimpulser i hele perioden etter 2000, med unntak av Oslo som hadde nedgang i de første årene. Nesten alle regionene har hatt vekst i de regionale næringene, det er bare tre regioner på Østlandet som har hatt nedgang i sysselsettingen i de regionale næringene.

Vekstimpulsene fra de regionale næringene i regionen i Telemark er på det jevne, alle regionene har hatt vekst i de regionale næringene de siste årene tilsvarende 0,2-0,3 prosent av sysselsettingen.

I snitt har den årlige vekstimpulsen fra de regionale næringene i Grenland vært på 0,3 prosent. Dette rangerer Grenland som nummer 52 blant landets 83 regioner. Den samlede vekstimpulsen fra 2001 til 2012 har vært på 4,1 prosent.

1.10.3 Oppsummering arbeidsplassutvikling

Nå har vi gått gjennom arbeidsplassutviklingen i fylket, og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer, og ulike næringsstyper i fylket. I figuren under har vi satt utviklingen inn i en modell, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og næringsstyper, samtidig som fargene angir hvordan Grenland kommer ut i forhold til landsgjennomsnittet.

Figur 27: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Grenland i den siste tiårsperioden. Alle tallene viser endring i prosent av sysselsetting i fylket og fratrukket tilsvarende andel på landsbasis. Privat sektor er dekomponert i fire næringsstyper. Avviket for hver av de fire næringsstypene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan næringsstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringsstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringsstypen ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Som vi så tidligere, har Grenland hatt en svak arbeidsplassvekst, som har bidratt mye svakere til sysselsettingen i Grenland enn i resten av landet. Det er utviklingen i privat sektor som har hatt størst betydning.

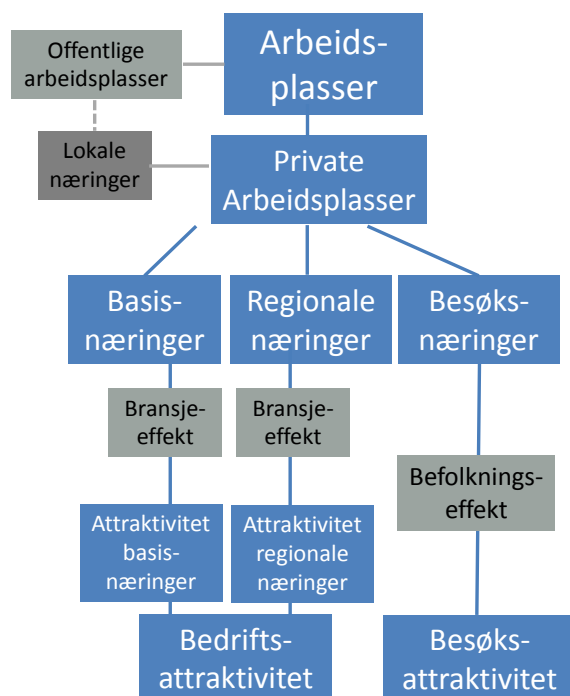
Når vi har delt inn næringslivet i de fire næringsstypene, ser vi at de lokale næringene har bidratt til positiv vekst, mens de andre næringene har bidratt til lavere vekst i Grenland enn i resten av landet. Mesteparten av den svake utviklingen skyldes klart nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Svak utvikling i de regionale næringene kan nok for en del skyldes nedgangen i basisnæringene, som ofte etterspør tjenester fra de regionale næringene. Når basisnæringene har nedgang, blir naturlig nok deres etterspørsel etter tjenester også svakere. Grenland har også en svak vekst i sine besøksnæringer.

I neste kapittel skal vi analysere i mer detalj hvorfor Grenland har hatt så svak utvikling i basis- og besøksnæringene og i de regionale næringene.

2. Attraktivitet for bedrifter og besøk

Vi har så langt beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringstypene. Vi ønsker nå å se om vi kan forklare en del av avvikene mellom veksten i de ulike næringstypene i Grenland og veksten ellers i landet. Ulike bransjestrukturer forklarer mye av forskjellene mellom regioner når det gjelder vekst i basisnæringer og regionale næringer. Besøksnæringene blir i stor grad påvirket av egen befolkningsutvikling. Når vi kan korrigere for slike forskjeller, får vi fram bedre mål for bedrifts- og besøksattraktivitet.

I figuren under ser vi hvordan vi tenker oss en modell hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 28: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Grenland, hvor vi har delt inn næringslivet i fire næringstyper. Lokale næringer er bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. F.eks. har noen skoler blitt privatisert etter nedleggelsesvedtak i kommunen, og fortsetter virksomheten i privat regi. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering. Derfor har vi sett på utviklingen i lokale næringer i sammenheng med kommunal sektor.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i besøksnæringene må ses i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder også i besøksnæringene. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene øker raskere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Noen steder med høy befolkningsvekst vil

kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende. Besøksattraktivitet blir derfor målt som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som befolkningsutviklingen tilsier.

Basisnæringene er de som produserer varer og tjenester for et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som skaper ny kjøpekraft til stedet. De fleste av bransjene som inngår her omtales som konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må ses på i lys av bransjestrukturen. Noen steder har en høy andel av basisnæringene i bransjer som er i kraftig vekst på landsbasis, som f.eks. olje- og gassrelatert virksomhet. Da er det «normalt» med vekst i basisnæringene. Andre steder har tyngdepunktet i basisnæringene i bransjer som landbruk og prosessindustri, bransjer som har hatt kraftig nedgang i Norge de siste årene. Da er det en prestasjon å unngå nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Høy bedriftsattraktivitet vil vi anta at gir seg utslag av at veksten i disse næringene er høyere enn bransjestrukturen tilsier.

Det vi kaller regionale næringer, som omfatter bransjer som transport, engroshandel, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en økende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommunene. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant, og kan kanskje påvirkes sterkt gjennom å gjøre kommunene mer attraktive for slike næringer. For et større område, som et helt fylke, er kanskje utviklingen i disse næringene mindre interessant, fordi utviklingen ses på som et resultat av vekst andre steder. Vi vil derfor også se på hvordan utviklingen i de regionale næringene har vært, justert for virkninger av bransjestrukturen.

Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på næringsutviklingen når vi har korrigert for strukturelle effekter som ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene? Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, den er et forhold som ikke kan endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har, i forhold til utviklingen i resten av landet, som er målet for om næringslivet har lyktes eller ikke. Dette blir derfor et mål for stedets bedriftsattraktivitet.

For besøksnæringene har vi korrigert for befolkningsutviklingen. Besøksnæringene på et sted har svært begrenset innflytelse på egen befolkningsutvikling. Men befolkningsutviklingen har stor betydning for veksten i besøksnæringene, ettersom stedets egen befolkning i stor grad er kunder for stedets besøksnæring. Derfor måler vi arbeidsplassutviklingen i stedets besøksnæringer i relasjon til befolkningsutviklingen. Steder der besøksnæringene vokser hurtigere enn befolkningsutviklingen skulle tilsi, øker sine markedsandeler, enten ved å trekke til seg besøkende kunder utenfra, eller at egne innbyggere i større grad bruker stedets egne besøksnæringer.

I resten av kapitlet skal vi vise hvordan vi har beregnet næringsattraktiviteten, gjennom å se på utviklingen i basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene i relasjon til de strukturelle forholdene.

2.1 Bransjestrukturens betydning for basisnæringene

Vi så tidligere at bransjestrukturen har en sterk og klar påvirkning på veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Når vi skal analysere den regionale veksten i de ulike næringstypene, er det derfor naturlig å se på bransjestrukturens betydning. Vi så tidligere i dette kapitlet at det var stor forskjell på veksten innad i de ulike næringstypene. Innenfor basisnæringene var det eksempelvis en sterk vekst innenfor det vi kalte teknologiske tjenester, mens naturbaserte næringer hadde sterk nedgang.

I tabellen under er de tre næringstypene splittet opp ytterligere, og antall arbeidsplasser er indeksert slik at vi ser veksten fra 2000 til 2012.

Tabell 8: Indeksert arbeidsplassutvikling i basisnæringene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at antallet i 2000=100.

Næring	Næringstype-sub	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Industri	Anna industri	100	93,4	88,9	84,0	83,8	83,3	85,5	87,0	83,2	80,6	78,5	78,4	75,8
	Næringsmidler	100	98,9	97,2	95,7	92,4	89,5	88,5	88,9	87,9	84,6	84,4	85,7	86,3
	Olje og gass utvinning	100	102,2	103,0	103,5	103,6	107,1	117,5	120,8	128,7	131,0	137,8	147,3	157,5
	Prosessindustri	100	96,1	95,4	92,9	89,2	86,8	84,5	82,7	82,6	75,8	74,7	73,6	68,0
	Verkstedindustri	100	102,4	97,2	90,3	89,3	92,1	99,1	105,6	108,1	100,4	91,1	93,0	96,3
Natur	Fiske/havbruk	100	95,8	94,9	91,8	88,4	86,2	86,1	83,2	84,4	84,1	81,8	83,8	80,1
	Gruve	100	99,1	96,4	95,9	100,5	102,0	102,8	107,6	109,3	100,2	103,4	109,0	112,8
	Landbruk	100	92,3	89,5	93,5	86,1	89,0	91,7	87,2	87,4	85,3	79,0	75,6	74,4
Tekn. tjenester	Olje og gass	100	108,0	106,0	101,5	102,8	107,0	121,7	139,3	151,3	158,2	216,9	230,8	264,4
	Teknisk/vitenskap	100	101,4	147,1	129,9	132,2	136,6	149,1	154,4	168,5	148,9	149,1	156,6	165,0
	Telekom og IKT	100	109,0	99,7	94,7	95,6	101,2	105,7	113,8	120,0	120,7	124,0	126,5	132,1

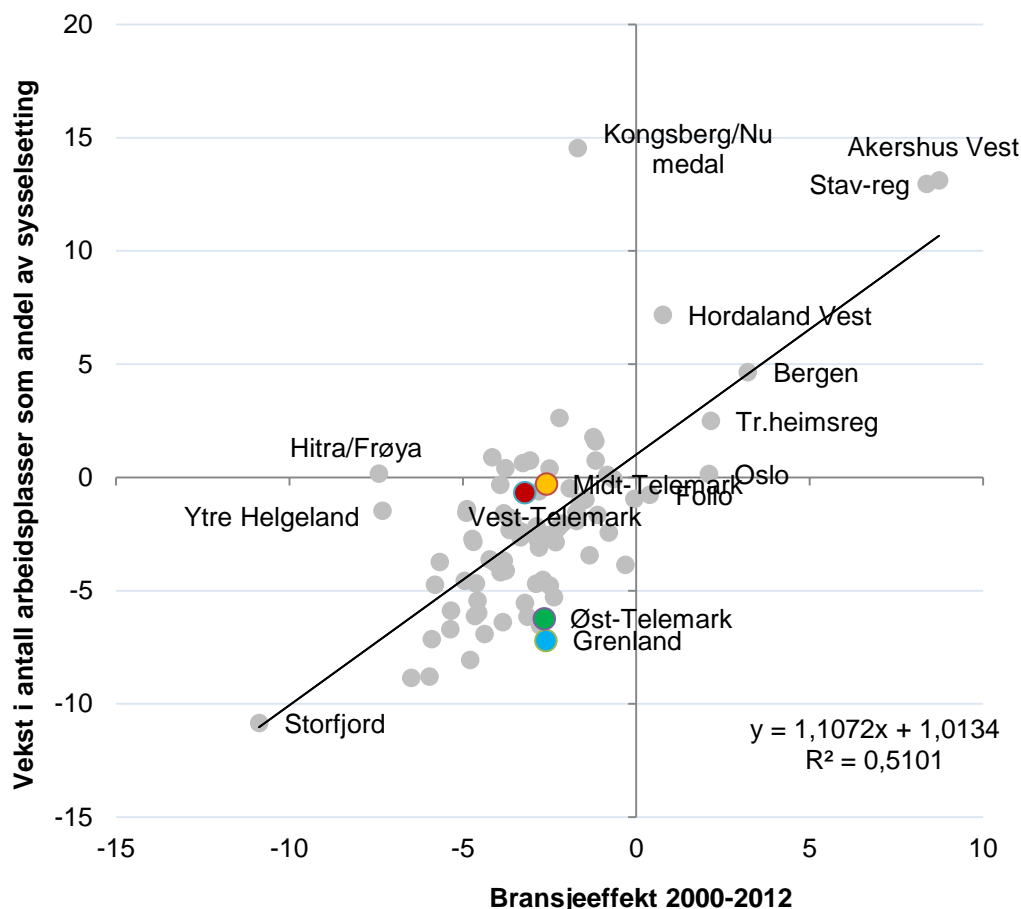
Tjenester til olje- og gassektoren har økt med hele 164,4 prosent fra 2000 til 2012. Teknologiske og vitenskapelige tjenester og olje- og gassutvinning har også hatt sterk vekst. Telekommunikasjoner og IKT, samt gruvedrift er andre subtyper av basisnæringene som har hatt vekst.

De andre subtypene har hatt nedgang. Størst nedgang har det vært i prosessindustri, landbruk, anna industri (bl.a. møbel) og fiske/havbruk.

Regionene har svært ulik fordeling av sine basisnæringer, og det forklarer ganske mye av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringer i landbruk, fiske eller prosessindustri har hatt vanskeligheter med å oppnå vekst i denne perioden. Regioner med store andeler av basisnæringene innenfor olje- og gass eller teknologiske tjenester vil på sin side nesten ikke kunne ha unngått vekst.

I figuren under har vi satt veksten i basisnæringene opp mot effekten av bransjestrukturen. Bransjeeffekten har blitt målt hvert år i perioden, og det er den akkumulerte effekten for hele perioden som er blitt anvendt på den horisontale akse. Veksten i basisnæringene er målt som veksten i antall arbeidsplasser i basisnæringene i perioden som andel av samlet sysselsetting i regionene i 2000.

Figur 29: Vekst i basisnæringene, som andel av samlet sysselsetting, og bransjeeffekten for perioden 2000-2012 (tre års glidende gjennomsnitt).

I figuren over ser vi at det er en sterk korrelasjon mellom veksten i basisnæringene og bransjeeffekten. Kongsberg/Numedal skiller seg sterkt ut gjennom at de har hatt den sterkeste veksten i basisnæringene, til tross for at bransjeeffekten ikke er spesielt positiv. Kongsberg/Numedal har mye av sine basisnæringer innenfor verkstedindustri. Veksten i basisnæringene i Kongsberg/Numedal fra 2000 til 2012 tilsvarte nesten 15 prosent av samlet sysselsetting i regionen. Stavangerregionen og Akershus Vest har hatt den klart mest gunstige bransjestrukturen, og har de også hatt en kraftig vekst i sine basisnæringer. Hordaland Vest, Bergen, Trondheimsregionen, Oslo og Follo er andre regioner med gunstig bransjestruktur.

Grenland og Øst-Telemark har hatt en bransjestruktur som forklarer en nedgang i basisnæringene som tilsvarer 2-3 prosent av samlet sysselsetting i regionen. I begge disse regionene har nedgangen vært mye høyere. Ugunstig bransjestruktur forklarer derfor bare delvis den sterke nedgangen som basisnæringene har hatt i disse to regionene.

Midt- og Vest-Telemark har en bransjeeffekt som er omtrent som Øst-Telemark og Grenland, men har nesten ikke hatt nedgang. I disse regionene har utviklingen i basisnæringene vært bedre enn bransjestrukturen skulle tilsi.

2.1.1 Bransjustert vekst i basisnæringene

I tabellen under ser vi hvordan regionene på Østlandet kommer ut når det gjelder *bransjustert* vekst i basisnæringene. Arbeidsplassveksten er altså dekomponert i bransjeeffekten, som vi viste til på forrige side, og den bransjusterte veksten. Bransjeeffekten viser hvordan veksten i fylket ville vært dersom veksten hadde vært lik som på landsbasis. Den bransjusterte veksten viser hvilken del av veksten som kan forklares av lokale forhold, etter at vi har justert for bransjeeffekten. I et regionalt perspektiv er en ofte opptatt av den bransjusterte veksten.

Tabell 9: Bransjustert vekst i basisnæringene i regionene på Østlandet, 2001 – 2012. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt av den årlige bransjusterte veksten i basisnæringene. Siste kolonne viser samlet bransjustert vekst i hele perioden. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til progressivt gjennomsnitt i første kolonne.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
1	Kongsberg/Numedal	-0,6	1,8	0,2	-0,8	0,1	1,9	1,0	2,9	1,6	3,3	3,0	0,7	1,8	16,2
11	Midt-Telemark	-1,1	0,4	0,2	0,4	0,7	0,4	-0,6	0,7	-0,9	-0,1	0,8	1,3	0,3	2,3
17	Halden	-0,3	0,8	0,2	-1,2	-0,5	0,4	0,4	-1,1	0,6	0,2	0,3	0,9	0,2	0,7
21	Tønsbergregionen	0,2	-0,6	-0,4	0,4	-0,4	0,1	0,5	0,0	0,0	0,3	0,1	0,2	0,1	0,5
22	Vest-Telemark	-0,7	0,6	1,2	0,2	0,4	1,0	-0,6	0,5	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,1	2,6
32	Midt-Gudbrandsdal	1,7	0,2	1,5	0,0	-0,5	0,2	0,0	0,7	-0,4	0,3	-0,2	0,0	0,0	3,5
33	Oslo (Region)	-1,2	-0,1	-1,2	0,1	0,0	0,2	-0,2	0,0	-0,3	0,0	0,3	0,2	0,0	-1,9
34	Drammensregionen	-0,4	-0,2	0,2	0,5	-0,4	-0,5	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,3	-0,1	0,0	-0,2
40	Hadeland	-0,3	-0,4	0,2	0,0	0,0	-0,1	0,4	-0,1	-0,7	0,4	-0,1	0,1	0,0	-0,5
41	Midt-Buskerud	-0,4	0,1	-0,3	0,7	0,5	-0,4	0,3	-0,2	-0,2	0,3	-0,3	0,0	0,0	0,1
47	Hamarregionen	0,3	0,2	0,2	-0,1	-0,4	0,0	-0,4	-0,5	0,0	0,0	-0,1	0,5	0,0	-0,3
50	Sandefjord/Larvik	0,4	-0,4	-0,1	0,9	0,1	0,2	-0,4	-0,5	-0,2	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,1
52	Nedre Romerike	-0,6	-0,3	0,1	-0,3	0,0	-0,2	-0,1	0,1	-0,2	0,1	-0,3	0,0	-0,1	-1,7
54	Indre Østfold	0,5	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,3	0,1	0,3	-0,4	0,1	0,0	-0,5	-0,1	0,8
57	Øvre Romerike	-0,2	0,1	0,5	0,0	2,0	-0,3	-0,5	-0,2	-0,2	-0,4	-0,3	0,1	-0,1	0,5
60	Follo	-0,2	-0,1	0,5	0,0	-0,4	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,3	-0,1	-0,2	-0,1	-1,2
61	Fjellregionen	0,3	1,2	-1,3	1,2	-0,2	0,1	-0,3	0,0	0,3	-0,1	-0,1	-0,7	-0,1	0,4
62	Akershus Vest	2,8	1,3	2,1	-0,7	-0,3	-0,8	0,3	0,3	-0,1	0,5	-0,4	-0,7	-0,1	4,4
65	Lillehammerregionen	0,3	0,6	0,2	-0,3	0,3	-0,8	-0,1	-0,3	-0,1	0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,5
66	Glåmdal	-0,1	-0,6	-0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,5	0,2	-0,6	-0,6	0,1	0,3	-0,2	-2,6
68	Sør Østerdal	0,3	-0,7	-0,2	0,1	-0,7	0,0	-0,5	0,3	0,0	-0,1	-0,7	0,0	-0,2	-2,3
69	Valdres	1,1	1,3	-0,2	-0,2	-0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,1	-0,4	0,2	-0,5	-0,2	0,3
70	Gjøvikregionen	-0,6	0,8	-0,6	-0,6	-0,9	0,1	0,1	-1,0	-0,2	0,5	0,1	-0,6	-0,2	-3,0
71	Nedre Glomma	-0,5	-0,5	-0,1	-0,4	-0,9	-0,2	-0,1	-0,6	-0,3	0,1	0,0	-0,3	-0,2	-3,8
75	Hallingdal	-0,1	0,2	-0,2	0,8	0,3	-0,2	-0,5	-0,7	-0,2	0,0	-0,2	-0,7	-0,3	-1,8
78	Ringerike/Hole	-0,6	-1,1	-0,2	0,1	1,0	0,7	0,0	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-1,7	-0,3	-2,9
79	Grenland	-0,3	-0,7	-1,2	0,1	0,0	-0,7	-0,8	0,4	0,0	-0,1	-0,3	-0,8	-0,3	-4,6
81	Mossregionen	-0,2	0,1	0,6	0,2	-0,1	-0,5	0,2	-0,7	-1,1	0,3	-0,2	-0,7	-0,3	-2,3
82	Øst-Telemark	-0,9	0,6	-0,3	-1,0	0,7	0,0	-1,1	-0,4	0,1	-0,6	-1,0	0,2	-0,3	-3,6
83	Nord-Gudbrandsdal	0,4	1,4	0,1	0,2	-1,0	-0,2	-0,8	0,0	0,4	-0,3	-0,7	-0,6	-0,4	-1,3

Kongsberg/Numedal er også på topp etter bransjustering. Midt-Telemark er nest beste region på Østlandet og er rangert som nummer 11 av alle de 83 regionene i landet. Vest-Telemark er rangert som nummer 22.

Grenland og Øst-Telemark er blant regionene med aller størst nedgang etter at det er korrigert for bransjestrukturen.

For Grenland betydde nedleggelsen av REC ganske mye for det svake resultatet i 2012. Uten denne nedleggelsen ville det vært vekst i basisnæringene i Grenland dette året.

2.1.2 Basisnæringer i kommunene

Porsgrunn er fremdeles den kommunen i Telemark med høyest konsentrasjon av basisnæringer, til tross for stor nedgang etter 2000. Antall arbeidsplasser i basisnæringene i Porsgrunn tilsvarer 26,4 prosent av samlet sysselsetting i kommunen. Porsgrunn har høyest nivå på både industri og teknologiske tjenester av kommunene i Telemark. Antall arbeidsplasser i teknologiske tjenester i Porsgrunn har i 2012 kommet opp i 7,9 prosent. Det rangerer Porsgrunn som nummer 13 av alle de 428 kommunene i landet.

De øvrige kommunene i Grenland har lave andeler arbeidsplasser i basisnæringene. Skien har en forholdsvis høy andel arbeidsplasser i industrien, mens Drangedal har forholdsvis høye andeler arbeidsplasser i de naturbaserte næringene.

Tabellen til høyre viser den relative veksten i basisnæringenes andel av sysselsettingen. Veksten lokalt er fratrukket veksten nasjonalt. Den relative veksten er dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Kommunene er rangert med hensyn til bransjejustert vekst.

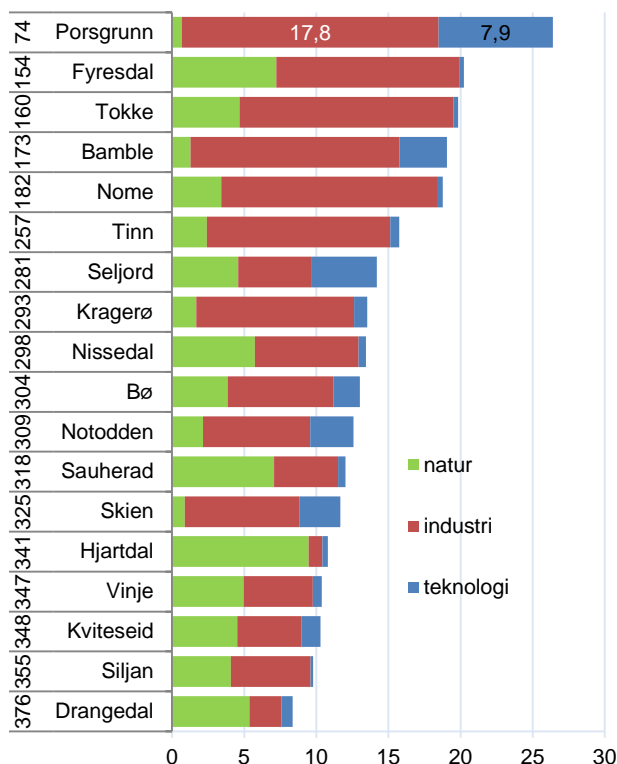
Siljan har hatt en positiv bransjejustert vekst i basisnæringene i den siste tiårsperioden. Veksten i basisnæringene har vært 0,9 prosentpoeng høyere enn veksten nasjonalt.

Veksten i Drangedal har vært lik som veksten nasjonalt. En positiv bransjejustert vekst har kompensert for en negativ bransjeeffekt.

Alle kommunene i Telemark har hatt en negativ bransjeeffekt i basisnæringene i den siste tiårsperioden.

Porsgrunn og Bamble har hatt den mest ugunstige bransjeeffekten. Begge kommunene har også hatt negativ bransjejustert vekst.

Veksten i basisnæringene i Skien har vært 2,3 prosentpoeng lavere enn veksten nasjonalt. Det skyldes like mye en negativ bransjeeffekt som andre forhold, dvs. bransjejustert vekst.

Figur 30: Nivå på basisnæringene i kommunene i Telemark i 2012, målt som arbeidsplasser i basisnæringene som prosentvis andel av sysselsettingen. Rangering blant landets 428 kommuner mht. nivå ved siden av kommunenavnet.

Tabell 10: Kommunene i Telemark, relativ vekst, målt som differansen mellom veksten i basisnæringene (som andel av sysselsettingen) lokalt og veksten nasjonalt. Denne er dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Rangering blant landets 428 kommuner mht. bransjejustert vekst.

Rang	Kommune	Relativ vekst	Bransjeeffekt	Bransjejustert
46	Fyresdal	3,0	-2,2	5,2
68	Sauherad	2,8	-1,4	4,1
76	Bø (Telemark)	2,7	-1,1	3,7
96	Nissedal	1,0	-2,3	3,3
107	Tokke	0,6	-2,1	2,7
123	Hjartdal	0,3	-1,9	2,1
128	Kviteseid	0,8	-1,3	2,0
145	Siljan	0,9	-0,8	1,7
154	Drangedal	0,0	-1,6	1,6
160	Seljord	0,4	-1,0	1,4
180	Nome	-0,8	-1,7	0,9
183	Vinje	-0,8	-1,7	0,9
270	Skien	-2,3	-1,1	-1,1
345	Notodden	-4,6	-1,7	-2,9
358	Porsgrunn	-9,5	-5,9	-3,6
368	Kragerø	-6,6	-2,4	-4,2
380	Tinn	-8,6	-3,8	-4,8
420	Bamble	-14,2	-5,5	-8,7

2.1.3 Besøksattraktivitet i kommunene

Figuren til høyre viser besøksoverskuddet i de ulike underkategoriene av besøksnæringene i kommunene i Telemark i 2012.

Kragerø har hatt positivt besøksoverskudd i handelsnæringene og overnattingsbransjen, mens veksten i aktivitetsnæringene har vært svakere enn man skulle forvente av befolkningsutviklingen.

Bamble har hatt bedre vekst i handelsnæringene enn man skulle forvente av befolkningsutviklingen, mens veksten i aktivitetsnæringene har vært svakere enn forventet.

Porsgrunn og Skien har litt overskudd i handelsnæringene og litt underskudd i overnattingsbransjen.

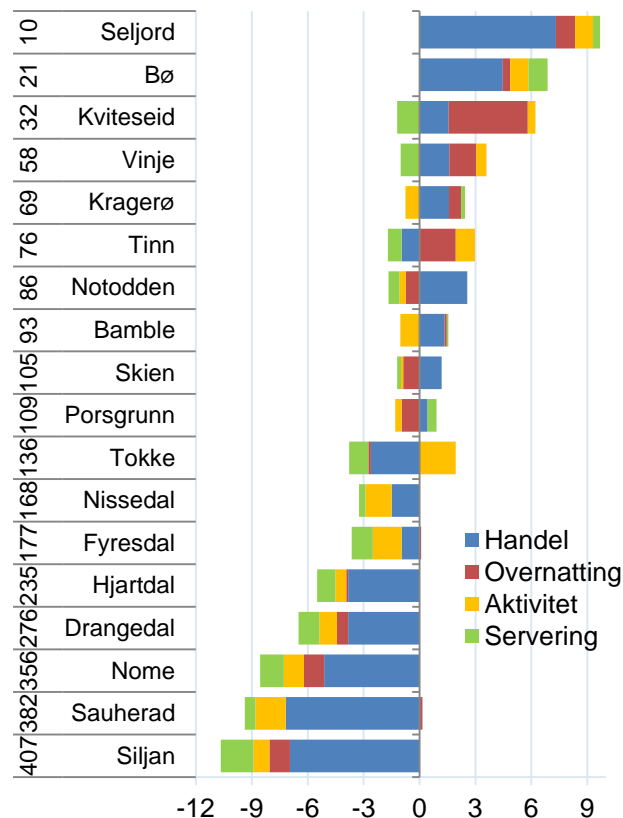
Siljan har hatt svakere vekst i samtlige besøksnæringer enn befolkningsutviklingen skulle tilsi. Spesielt er har utviklingen i handelsnæringene vært dårlig. Men det kan tenkes at de som bor i Siljan reiser til Skien eller Porsgrunn for å handle.

I tabellen til høyre ser vi vekstimpulsene i besøksnæringene, det vi si hvor stor økning i arbeidsplasser det har vært i besøksnæringene som prosent av samlet sysselsetting, i den siste tiårsperioden. Vi har også dekomponert denne veksten i en del som skyldes befolkningsvekst og en del som kan tilskrives bedring av besøksoverskuddet, som også er en indikator for besøksattraktivitet i perioden.

I den siste tiårsperioden har Bamble hatt en positiv vekstimpuls i besøksnæringene. Befolkningsutviklingen har ikke vært til Bambles fordel, men endringen i besøksoverskuddet har vært blant de beste i landet. Bare seks kommuner i Norge har hatt en høyere øking i sitt besøksoverskudd.

Kragerø og Skien har også bedret sitt besøksoverskudd, men befolkningseffekten har vært dårlig.

Drangedal har fått et mye dårligere besøksoverskudd i løpet av den siste tiårsperioden.

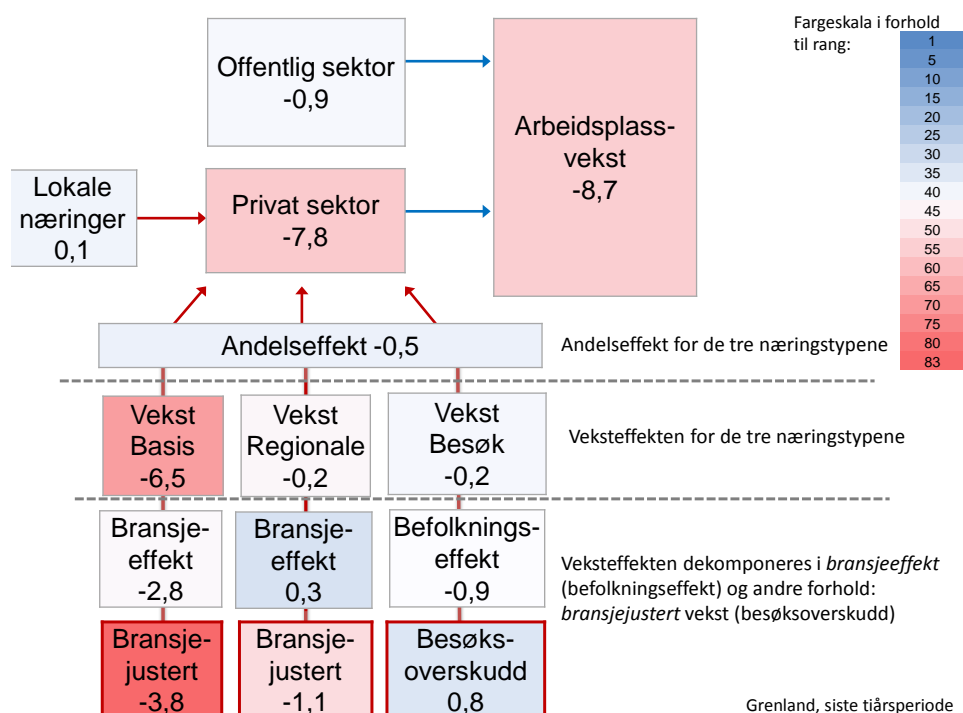
Figur 31: Overskudd av de ulike besøksnæringene som prosent av samlet sysselsetting i 2012.

Tabell 11: Samlet vekstimpuls i besøksnæringene den siste tiårsperioden, dekomponert i befolkningseffekt og besøksoverskudd. Til venstre angis rangering blant de 428 kommunene i Norge mht. endring i besøksoverskuddet.

Rang	Kommune	Vekstimpuls	Befolkningseffekt	Endring Besøksoverskudd
7	Bamble	4,4	-1,1	5,6
13	Nissedal	3,7	-0,9	4,6
22	Seljord	1,7	-2,2	3,9
33	Tokke	0,7	-2,4	3,1
51	Fyresdal	1,8	-0,9	2,6
55	Tinn	-0,3	-2,8	2,5
150	Hjartdal	-0,3	-1,2	0,9
167	Kragerø	-1,0	-1,7	0,7
170	Vinje	-1,7	-2,4	0,6
197	Skien	-0,4	-0,8	0,4
247	Siljan	0,2	0,4	-0,1
252	Porsgrunn	-0,8	-0,6	-0,2
304	Notodden	-2,6	-1,7	-1,0
342	Nome	-2,4	-1,0	-1,4
368	Sauherad	-2,6	-0,9	-1,7
403	Kviteseid	-6,1	-3,5	-2,6
405	Drangedal	-4,3	-1,6	-2,7
417	Bø (Telemark)	-4,7	-1,1	-3,6

2.1.4 Oppsummering bedrifts og besøksattraktivitet

I figuren under er analysen av arbeidsplassutviklingen i Grenland illustrert.

Figur 32: Arbeidsplassutvikling i Grenland beregnet de ti siste årene, som prosent av sysselsetting og fratrukket tilsvarende andel på landsbasis. Avviket for basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene er dekomponert i en samlet andelseffekt og veksteffekter. Veksteffekten viser hvordan næringstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringstypene ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis. Veksteffektene er dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

I figuren over oppsummerer vi arbeidsplassutviklingen i Grenland, og kan analysere hvorfor utviklingen har vært så svak i regionen de ti siste årene. Fargene viser at det er utviklingen i basisnæringene som har vært spesielt dårlig i Grenland i forhold til andre regioner.

Selv om bransjeeffekten i Grenland er negativ, er ikke dens verdi vesentlig annerledes fra regioner ellers i landet. Det kommer frem av at boksen for bransjeeffekten i basisnæringene er hvit, noe som indikerer at verdien er på nivå til medianregionen. Derimot er den bransjejusterte veksten negativ, og boksen er rød, noe som indikerer at verdien er blant de laveste i landet.

Det er gode forutsetninger for de regionale næringene i Grenland. Bransjeeffekten er positiv, og boksen er blå, hvilket betyr at verdien er over den til medianregionen. Vi så tidligere at det er forholdsvis store andeler sysselsatte i bygg- og anleggsnæringen i Grenland, og dette er en bransje som har opplevd vekst på landsbasis. Derimot har det blitt skapt færre arbeidsplasser i de regionale næringene enn man skulle forvente av bransjestrukturen. Det er sannsynlig at nedgangen i basisnæringene har hatt ringvirkninger over i de regionale næringene.

Når det gjelder besøksnæringene, er forklaringen på den forholdsvis svake veksten at den relative befolkningsveksten i Grenland har vært svak. Når vi justerer for befolkningsveksten, kommer det fram at Grenland har hatt en bedre utvikling i besøksnæringene enn befolkningsveksten tilsier. Besøksattraktiviteten har dermed vært positiv i Grenland de siste ti årene.

3. Befolkning

Befolkningsutviklingen er kanskje den viktigste indikatoren for regional utvikling, og også den indikatoren som det knytter seg størst interesse til. Mange fylker, regioner og kommuner har befolkningsvekst som overordnet mål i sine regionale planer og strategier. Dette er ikke bare fordi vekst er et mål i seg selv, men også fordi befolkningsveksten, og spesielt flyttebalansen er en indikator for at stedet utvikler seg positivt. Det er også lettere å endre et sted i retning av høyere kvalitet når det er vekst. Vekst gir høyere inntekter til offentlig sektor og større muligheter til å forbedre samfunnet.

3.1 Befolkningsutvikling i Grenland

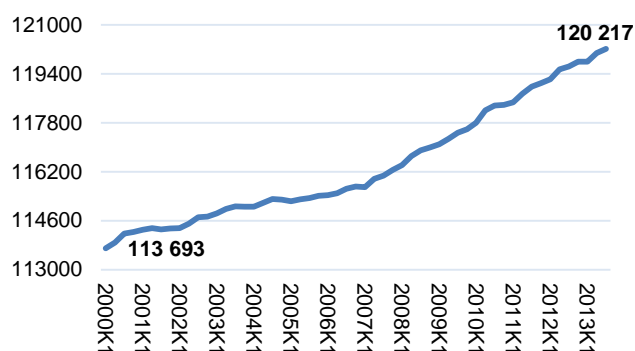
Befolkningen i Grenland talte 120 217 ved utgangen av første kvartal i 2013. Befolkningen i Grenland utgjør 70 prosent av Telemarks befolkning.

I motsetning til det som har vært tilfellet for Telemark fylke, har det vært vekst i Grenland gjennom hele perioden siden 2000. Etter 2007 har veksten blitt sterkere. Dette skyldes økt innvandring til Norge etter 2007.

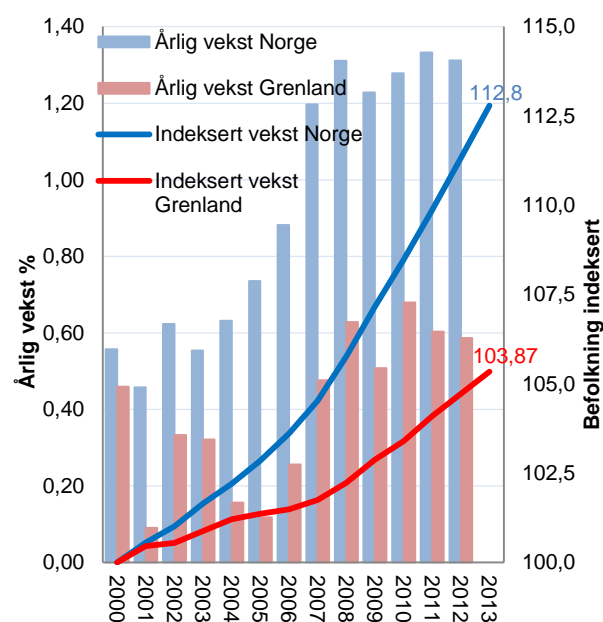
Befolkningen i Grenland har vokst med over 6 500 personer siden 2000.

I figur 34 ser vi den årlige folketallsveksten i Grenland og i Norge. Stolpene viser den prosentvise årlige veksten, og verdiene er angitt i prosent av folketallet på venstre akse. Linjene viser den indekserte utviklingen, der 2000-nivået er satt til å være lik 100. Verdiene på den indekserte utviklingen er angitt på høyre akse.

Det har vært befolkningsvekst hvert år i Grenland siden 2000. I alle årene har veksten i Grenland vært lavere enn veksten på landsbasis. Grenlands befolkning har økt med 3,9 prosent siden 2000, mens Norges befolkning har økt med nesten 12,8 prosent i samme periode.

Figur 33: Folketallet i Grenland ved utgangen av hvert kvartal siden 2000.

Figur 34: Venstre akse viser årlig prosentvis vekst i folketall i Norge og Grenland i perioden 2000-2012. Høyre akse viser indeksert vekst, der 2000-nivået = 100.

3.2 Befolkningsutvikling i Grenland dekomponert

Endringene i befolkningen kan deles inn i tre komponenter: Innenlands nettoflytting, netto innvandring og fødselsoverskudd. I figur 35 har vi illustrert hvordan disse tre komponentene har bidratt til befolkningsveksten i Grenland.

Fødselsbalansen i Grenland har skiftet på å være positiv og negativ. Den utgjør en særdeles liten del av befolkningsutviklingen.

Flyttebalansen mellom Grenland og resten av landet har vært positivt i noen år og svakt negativt i andre år. De innenlandske flyttetapene og -gevinstene har vært ganske små, og de utgjør bare noen få promille per år.

Det er innvandring som skaper befolkningsvekst i Grenland. Innvandringen har isolert sett skapt en vekst på over en halv prosent av folketallet årlig siden 2008.

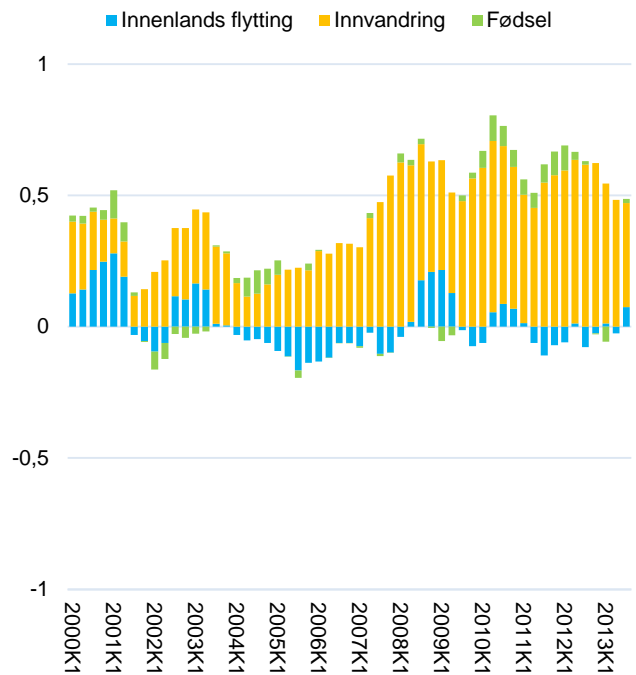
3.3 Befolkningsutvikling i Grenland, relativ

Det er interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Det kaller vi relativ utvikling, og tallene for Grenland er vist i figur 36. Figuren viser hvordan de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Grenland avviker fra landsgjennomsnittet.

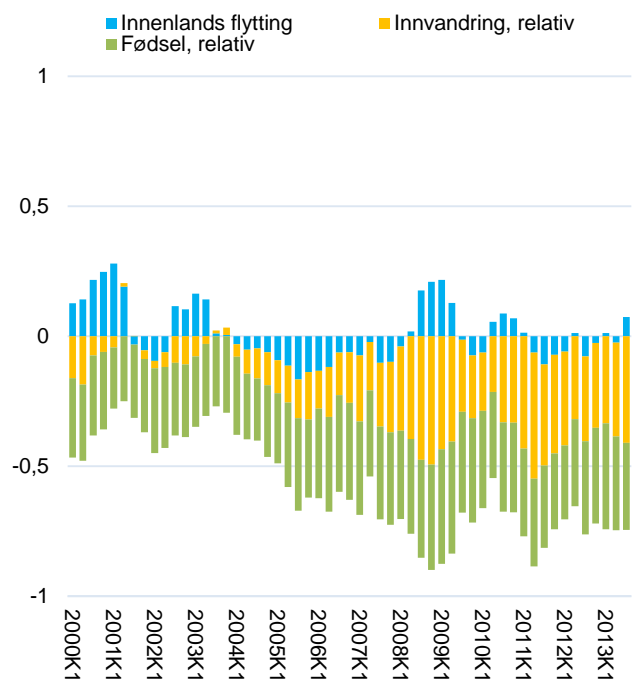
Over tid er det faktisk den svake fødselsbalansen som trekker det relative folketallet i Grenland mest ned. Resten av landet har en positiv fødselsbalanse, mens Grenland har hatt fødselsunderskudd de siste årene.

Den relative innvandringen til Grenland har også vært klart under landsgjennomsnittet siden 2005. Resten av landet har dermed hatt sterkere netto innvandring enn Grenland.

Flyttetapet til andre fylker er egentlig ganske lite, det er de andre komponentene som betyr mest for at folketallet i Grenland øker svakere enn landsgjennomsnittet.

Figur 35: Kvartalsvis, dekomponert befolkningsutvikling i Grenland fra 2000 til 2013.

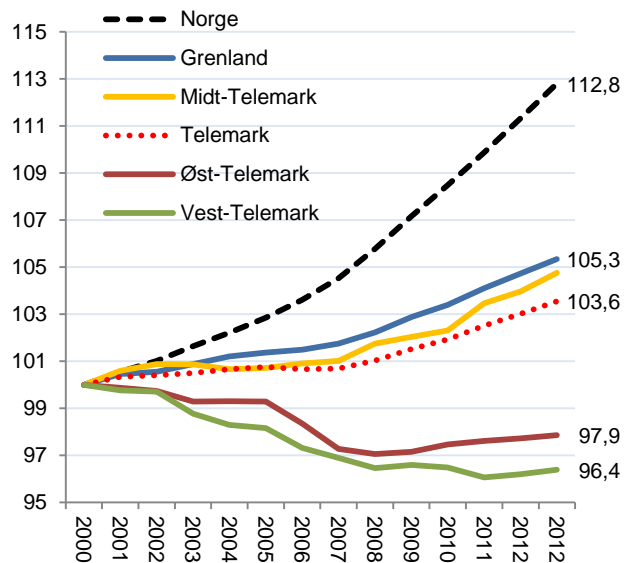
Figur 36: Relativ, kvartalsvis og dekomponert befolkningsutvikling i Grenland fra 2000 til 2013. Veksten i Grenland er fratrukket veksten på landsbasis.

3.4 Befolkningsutvikling i regionene

Grenland og Midt-Telemark har hatt befolkningsvekst de siste årene, og har hatt en ganske lik utvikling. Befolkningsveksten har vært på rundt fem prosent, som er en del lavere enn veksten på landsbasis.

Øst- og Vest-Telemark har hatt befolkningsnedgang fra 2000 til 2012.

Befolkningsveksten i Grenland og Midt-Telemark trekker fylkessnittet opp, mens befolkningen i Øst- og Vest-Telemark trekker fylkessnittet ned. Siden befolkningen i Grenland utgjør 70 prosent av befolkningen i Telemark, har Grenlands befolkningsutvikling mye å si for utviklingen til fylket.

Figur 37: Befolkningsutvikling i regionene i Telemark, Telemark fylke og Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at antallet i 2000 = 100.

3.5 Befolkningsutvikling i kommunene

Av kommunene i Grenland er det Porsgrunn som har hatt høyest befolkningsvekst. Dette skyldes først og fremst innvandring, men også noe innenlandsk flytting.

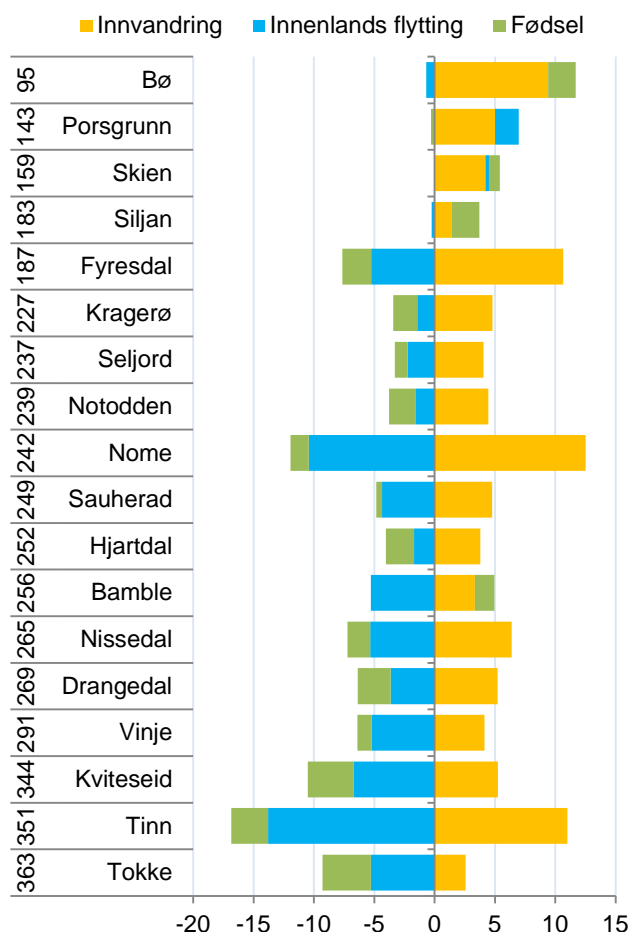
Skien har fått befolkningsvekst hovedsakelig på grunn av innvandringen. Fødselsbalansen og den innenlandske nettoflyttingen er omtrent lik null.

Fødselsbalansen i Siljan har bidratt positivt til befolkningsutviklingen ved siden av litt bidrag fra innvandringen.

Takket være innvandring har det vært befolkningsvekst i Kragerø. Både den innenlandske flyttingen og fødselsbalansen har vært negativ.

Bamble har hatt en netto fraflytting som ikke har kunnet kompensere for en positiv fødselsbalanse og innvandring. Dette gjelder også for Drangedal.

Samtlige kommuner i Telemark har hatt positiv innvandring, mens de aller fleste har netto fraflytting og negativ fødselsbalanse.

Figur 38: Befolkningsendringer i kommunene i Telemark siste ti år, dekomponert. Rangering blant landets 428 kommuner med hensyn til vekst ved siden av kommunenavnet.

3.6 Relativ flytting

Relativ flytting er nettoflyttingen til et sted inklusive innvandring, fratrukket Norges nettoflytting. Med dette målet får vi et mål for nettoflyttingen til steder som betyr det samme over en lengre tidsperiode, selv om nettoinnvandringen til Norge varierer fra år til år. Den relative nettoflyttingen er dermed et mål som vi kan bruke for å sammenlikne regioner med hverandre, og over et lengre tidsrom.

Tabell 12: Relativ nettoflytting i regionene på Østlandet, 2000 - 2012, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser trenden i den siste tiårsperioden, dvs. retningen på verdiene.

Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
Øvre Romerike	2,3	2,5	1,7	1,4	1,1	0,8	1,0	1,2	1,0	0,9	1,0	1,1	0,6	1,0	-0,04
Nedre Romerike	0,3	0,4	0,2	0,2	0,3	0,7	1,0	0,9	0,2	0,5	0,4	0,3	0,5	0,5	-0,01
Drammensregionen	0,6	0,3	0,2	0,0	0,2	0,3	0,5	0,7	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,03
Mossregionen	1,2	0,4	0,1	0,0	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,3	-0,1	0,5	0,3	0,3	0,02
Oslo	-0,5	0,2	0,1	0,0	0,4	0,4	0,6	0,4	0,8	0,2	0,2	0,4	-0,1	0,3	-0,02
Follo	0,3	0,2	0,2	0,0	0,1	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,6	0,2	0,3	0,02
Halden	1,2	0,1	0,5	-0,2	0,1	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,4	0,7	0,3	0,2	0,2	0,05
Akershus Vest	-0,7	-0,4	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,1	0,0	0,4	0,5	0,2	0,04
Nedre Glomma	0,6	0,6	0,7	0,6	0,5	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	-0,03
Tønsbergregionen	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	-0,03
Indre Østfold	1,0	0,2	0,6	0,3	0,4	0,4	-0,1	0,2	-0,1	0,0	-0,1	0,1	0,4	0,1	-0,02
Ringerike/Hole	0,4	-0,1	0,3	0,1	-0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	-0,1	-0,2	0,3	-0,1	0,1	-0,01
Kongsberg/Numedal	0,4	0,3	0,2	0,4	-0,5	-0,4	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,04
Hamarregionen	0,5	0,0	0,3	0,0	0,2	0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,02
Sandefjord/Larvik	0,7	0,3	0,5	0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	0,0	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,04
Midt-Buskerud	0,8	0,1	0,4	-0,3	-0,7	-0,3	-0,5	-0,1	0,1	-0,7	-0,4	0,1	0,5	-0,1	0,07
Lillehammerregionen	0,2	-0,4	0,0	0,0	-0,4	0,3	-0,1	0,0	-0,3	0,3	-0,1	-0,5	-0,7	-0,2	-0,05
Gjøvikregionen	0,2	0,0	0,1	0,0	-0,3	-0,3	-0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-0,1	-0,5	-0,3	-0,01
Hadeland	1,2	0,6	0,0	-0,1	-0,3	-0,3	-0,6	-0,2	-0,9	0,0	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	0,00
Sør Østerdal	0,2	0,6	0,0	0,0	-0,2	-0,1	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,03
Hallingdal	0,3	-1,5	-0,9	-0,7	0,1	-0,4	-0,9	-0,8	-0,3	-0,5	0,4	-0,1	-0,4	-0,3	0,04
Midt-Telemark	0,7	0,3	-0,3	-0,5	-0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,7	-0,5	-0,1	-0,4	-0,3	-0,3	-0,01
Grenland	0,2	-0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,03
Glåmdal	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,4	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,4	-0,03
Øst-Telemark	-0,2	-0,1	-0,7	-0,1	-0,1	-0,9	-1,3	-0,7	-0,7	-0,3	-0,5	-0,6	-0,4	-0,6	-0,01
Midt-Gudbrandsdal	-0,2	-0,7	-0,4	-0,2	-0,6	-0,9	-0,9	-0,7	-0,5	-0,5	0,0	-0,8	-1,3	-0,7	-0,03
Valdres	0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,8	-0,4	-0,9	-0,7	-0,6	-0,6	-1,1	-0,4	-0,9	-0,7	-0,02
Fjellregionen	0,2	-1,1	-0,3	-0,4	-0,8	-0,7	-0,7	-1,0	-1,1	-0,1	-0,7	-0,6	-0,9	-0,7	0,00
Vest-Telemark	0,0	0,1	-0,8	-0,4	-0,3	-0,9	-0,7	-0,8	-0,5	-1,0	-1,3	-0,6	-0,5	-0,7	-0,03
Nord-Gudbrandsdal	-0,5	-0,7	-0,5	-0,2	-0,6	-0,6	-1,0	-1,2	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7	-1,5	-0,9	-0,07

Regionene i Telemark har alle hatt svakere nettoflytting enn landet som helhet. Midt-Telemark og Grenland har en nettoflytting som er i snitt 0,3 prosent lavere pr år. Øst-Telemark har en nettoflytting som er 0,6 prosent lavere, mens nettoflyttingen til Vest-Telemark er 0,7 prosent lavere enn landsgjennomsnittet.

Regionene i Telemark plasserer seg blant regionene med lavest netto innflytting, sammen med andre perifere regioner på Østlandet.

Utviklingen i Grenland får størst betydning for utviklingen i Telemark. Grenland har mye svakere nettoflytting enn sammenliknbare regioner som Nedre Glomma og Sandefjord/Larvik.

3.6.1 Relativ flytting kommuner

Vi kan også se på relativ flytting for kommuner, som vi viser i tabellen under. Mange kommuner har et lavt folketall. Da vil små endringer i flyttemønstrene gi uforholdsmessig store utslag. Derfor har vi i tabellen under operert med tre års glidende gjennomsnitt.

Tabell 13: Relativ nettoflytting i kommunene i Telemark, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene.

Rang	Kommune	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
88	Bø	2,0	1,4	0,4	-1,3	0,9	1,1	-0,2	0,8	0,1	0,4	-0,2	0,8	-0,8	0,1
136	Porsgrunn	0,4	-0,2	0,1	0,2	0,0	0,0	0,8	-0,2	-0,3	-0,1	0,3	-0,4	-0,4	-0,1
166	Skien	0,1	0,2	0,3	0,1	-0,1	-0,3	-0,7	-0,5	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	-0,1	-0,3
203	Notodden	-0,2	0,7	0,2	-0,6	0,3	-0,6	-1,0	-0,5	-0,2	0,1	-0,7	-0,3	-0,4	-0,4
206	Kragerø	-0,4	0,0	-0,5	0,1	-0,6	-0,7	-0,2	0,5	-0,6	-0,7	-0,2	-0,5	-0,5	-0,4
229	Nissedal	1,4	-1,5	0,2	-0,5	-1,0	-0,5	-1,6	-0,6	0,2	-0,3	-1,2	1,0	-1,1	-0,5
236	Hjartdal	-0,5	-1,7	-1,1	0,4	-0,4	-0,3	-0,3	-1,2	-1,0	-1,6	0,0	-0,6	0,4	-0,5
238	Nome	0,3	0,0	-1,1	0,0	-0,7	-0,2	-0,2	-0,2	-1,2	-0,9	-0,6	-0,5	-0,2	-0,5
252	Drangedal	1,0	-0,2	-0,3	-0,4	-0,7	0,2	-0,6	-1,2	0,3	-0,4	-1,0	-1,1	-0,3	-0,6
254	Sauherad	-0,2	-0,6	0,0	-0,2	-0,7	-1,1	-0,9	-1,0	-0,9	-0,8	0,9	-1,9	0,1	-0,6
256	Fyresdal	0,4	0,0	-1,8	2,8	0,1	1,0	-0,8	0,2	-0,3	-0,9	-1,9	-2,1	0,6	-0,6
270	Seljord	0,4	-0,1	-0,1	-0,9	0,3	-0,4	0,2	-0,3	-0,8	0,3	-1,3	-0,8	-1,3	-0,6
271	Vinje	-1,0	0,3	-0,6	-1,3	-0,1	-1,8	-0,7	-1,7	-0,3	-1,4	-0,3	-0,1	-0,2	-0,6
314	Siljan	1,5	0,0	-0,2	0,4	0,3	-1,0	-0,6	-0,3	-0,6	-0,6	-0,8	-0,8	-1,6	-0,8
324	Kviteseid	0,5	0,0	-1,1	-0,6	-0,8	-0,7	-1,4	0,4	-1,0	-1,4	-1,8	-0,5	-0,3	-0,8
340	Bamble	-0,1	-1,0	-0,6	-0,5	-0,6	-0,9	-1,1	-0,8	-1,1	-0,8	-1,5	-0,7	-0,8	-0,9
366	Tinn	-0,1	-1,0	-2,2	0,8	-0,7	-1,8	-2,3	-1,1	-1,7	-0,7	-0,3	-1,3	-0,6	-1,0
386	Tokke	-0,6	0,9	-1,5	0,1	-0,3	-1,4	-0,1	-2,1	-0,5	-1,8	-1,8	-1,4	-0,3	-1,1

Det progressive snittet for relativ nettoflytting er negativt for samtlige kommuner i Grenland.

Den årlige flyttingen til Porsgrunn har i snitt vært 0,1 prosentpoeng lavere enn landsgjennomsnittet i den siste tiårsperioden. I 2012 var flyttetallet 0,4 prosentpoeng lavere enn flyttetallet nasjonalt.

Skien har i den siste tiårsperioden hatt et årlig gjennomsnitt på flyttingen som har vært 0,3 prosentpoeng under flyttetallet på landsbasis. Flyttetallet i 2012 var 0,1 prosentpoeng lavere enn flyttetallet nasjonalt.

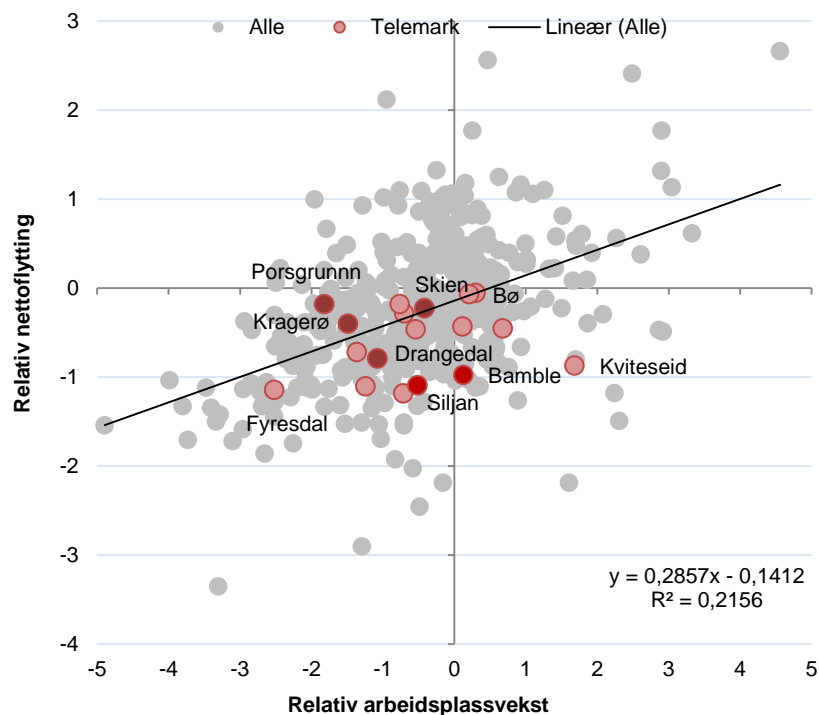
I Grenland er det Bamble som har hatt dårligst utvikling mht. flytting. I snitt har den årlige relative flyttingen vært 0,9 prosentpoeng under landsgjennomsnittet i den siste tiårsperioden.

Drangedal og Siljan hadde positive verdier på begynnelsen av 2000-tallet, men så har flyttingen avtatt mot slutten av det forrige tiåret.

Kommunene med et høyt folketall har hatt høyest relativ vekst, mens de små kommunene er preget av en høy grad av relativ fraflytting. Befolkningsstørrelsens betydning for et steds attraktivitet vil vi diskutere nærmere i neste kapittel.

4. Bostedsattraktivitet

Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og da vil den sterke arbeidsplassveksten være en årsak til innflyttingen. Andre steder kan ha sterk innflytting uten arbeidsplassvekst i en periode, og da vil denne innflyttingen føre til arbeidsplassvekst i skjermede sektorer i senere perioder. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed her en gjensidig positiv påvirkning.

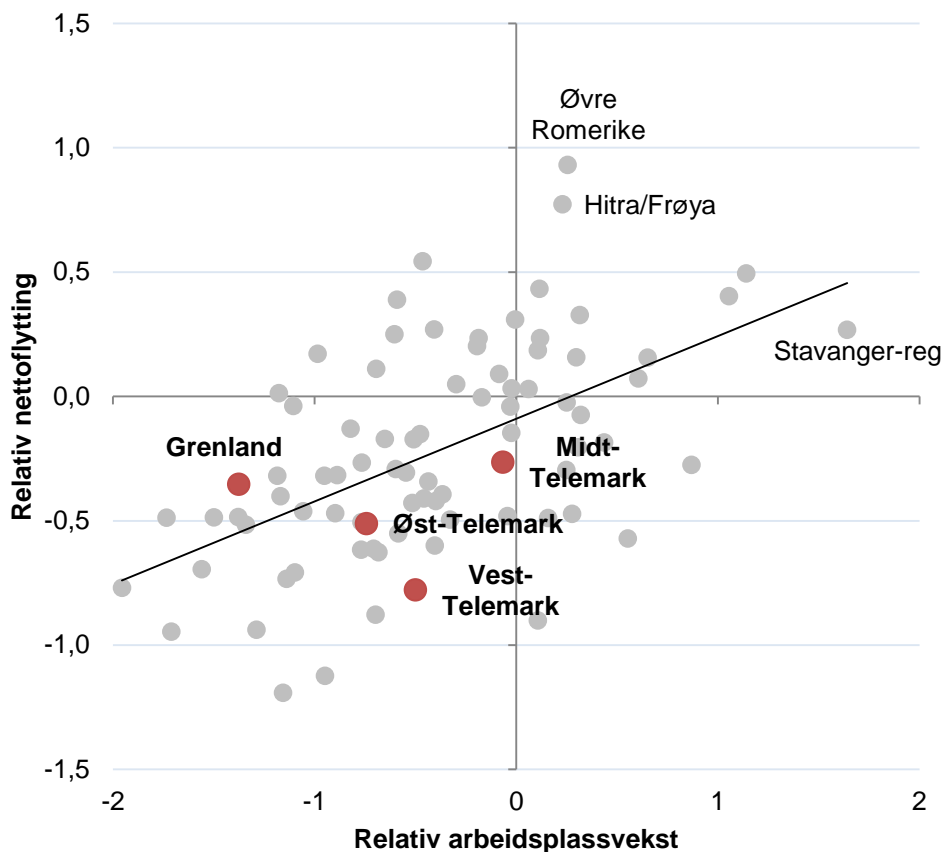
Figur 39: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt) etter relativ nettflytting og relativ arbeidsplassvekst.

Figuren viser hvordan sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst har vært i kommunene i Norge i perioden 2010 – 2012 (tre års glidende gjennomsnitt). Streken viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer forventet nettoflytting, gitt nivået på arbeidsplassveksten. Sammenhengen er positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker ganske sterkt fra forventningsverdien. Mange kommuner i Telemark ligger under streken, og har dermed en nettoflytting som er svakere enn arbeidsplassveksten tilsier. Noen kommuner ligger over streken, og har dermed bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier. Tidligere brukte Telemarksforskning denne avstanden som mål for bostedattraktivitet.

Vi kan se at Porsgrunn er den kommunen som ligger høyest over forventningslinjen, de har holdt på innbyggerne til tross for stort tap av arbeidsplasser. Skien har et flyttetall som svarer godt til arbeidsplassutviklingen. Siljan, Drangedal og Bamble har hatt et flyttetall som er lavere enn arbeidsplassveksten skulle tilsi.

4.1.1 Flytting og arbeidsplassvekst i regioner

Det samme diagrammet vi presenterte for kommuner på forrige side, kan vi også presentere for regioner.

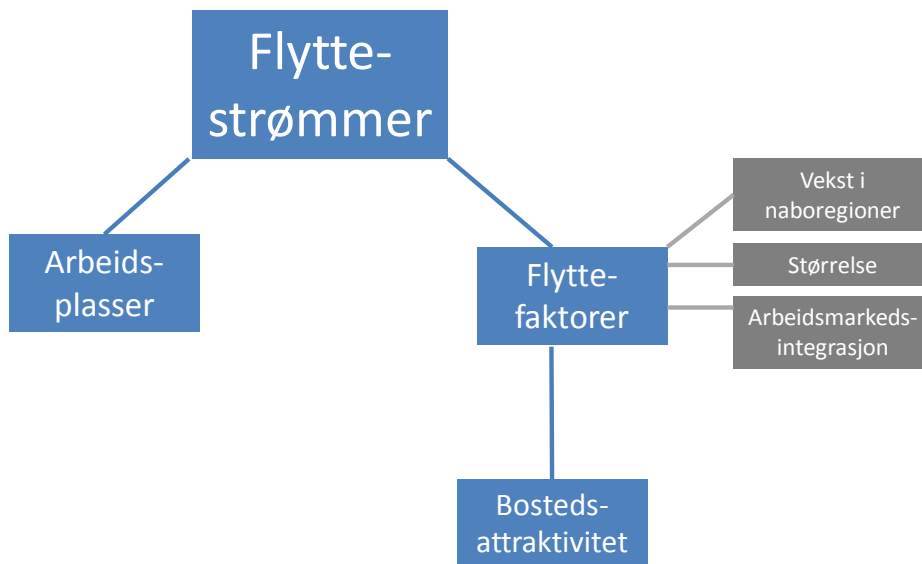
Figur 40: Nettflytting og arbeidsplassvekst i regionene i Norge i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt).

I figuren over ser vi at Grenland ligger svært langt til venstre. Det betyr at arbeidsplassutviklingen har vært svært dårlig i den siste treårsperioden. Grenland har en nettflytting som er bedre enn den sterke arbeidsplassnedgangen isolert sett skulle tilsi.

De øvrige regionene i Telemark har hatt et flyttetall som er lavere enn arbeidsplassveksten skulle tilsi.

4.2 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten på et sted nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi så også at noen steder har mye bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre har mye dårligere flyttebalanse. Det er dermed faktorer ved siden av arbeidsplassveksten på et sted som har stor betydning for flyttebalansen. Det er svært interessant å få avdekket hva de andre flyttefaktorene består i.

Figur 41: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold som har en signifikant og positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er tatt hensyn til.

Det ene er stedets *befolkningsstørrelse*, som betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon av folk virker tiltrekkende.

Derne ser vi at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en gevinst i form av høyere netto innflytting.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen regnes ut ved å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

Den tredje strukturelle faktoren, *nabovækst*, er vekst i antall arbeidsplasser på omkringliggende steder som ligger innenfor pendlingsavstand. Dersom det er arbeidsplassvekst i nabokommunene, vil dette føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune. Et steds *bostedsattraktivitet* blir målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets arbeidsplassvekst, arbeidsplassveksten i nabokommuner, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er «statistisk normalt».

4.2.1 Strukturfaktorer for kommuner og regioner

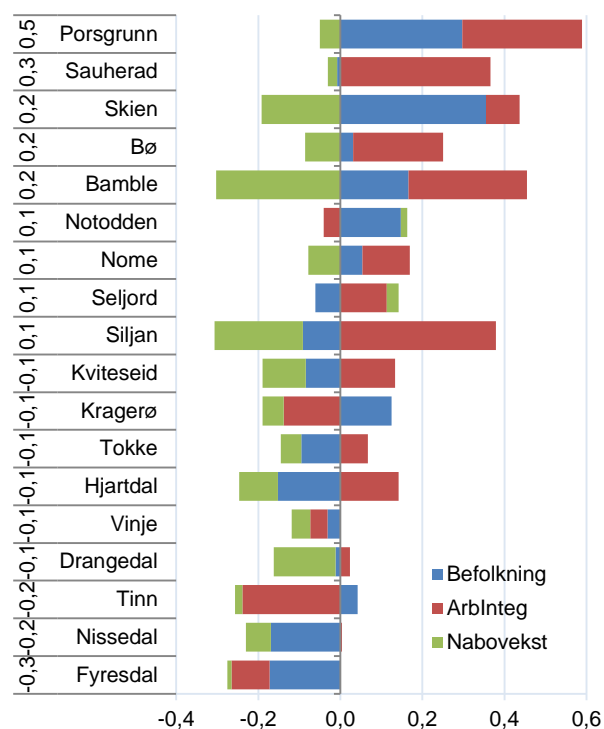
Figuren ved siden av viser effekten av de ulike strukturelle flyttefaktorene på nettoflyttingen til kommunene i Telemark etter at vi har justert for arbeidsplassveksten. Porsgrunn har den mest fordelaktige strukturen for å få positiv nettoflytting av kommunene i Telemark. Porsgrunn er en stor kommune, og samtidig er Porsgrunn godt integrert i et større arbeidsmarked.

Befolkningsstørrelsen til Skien er fordelaktig for nettoflyttingen. Det er også til en viss grad arbeidsmarkedsintegrasjonen. Derimot trekker lav arbeidsplassvekst i nabokommuner flyttingen til Skien noe ned. Et godt integrert arbeidsmarked og til en viss grad befolkningsstørrelsen er fordelaktig for flyttingen til Bamble. Men lav nabovekst har trukket flyttetallet ned. Det at Siljan har et godt integrert arbeidsmarked har virket positivt på nettoflyttingen. Men en lav befolkning og dårlige arbeidsplassvekst i nabokommunene har trukket nettoflyttingen ned.

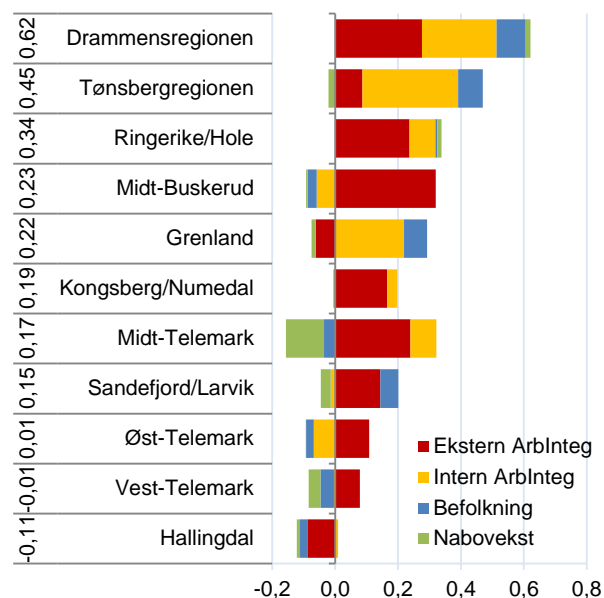
De aller fleste kommunene i Telemark har svak nabovekst. Ettersom arbeidsplassveksten er generelt svak i fylket, forplanter den svake arbeidsplassveksten seg i nesten hele fylket.

I figur 43 ser vi struktureffektene for alle regionene i Buskerud, Vestfold og Telemark. Her har vi også tatt med den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen som måler arbeidsmarkedsintegrasjonen mellom kommunene innad i regionen. Den har også en påvist positiv effekt på nettoflyttingen.

Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen i Grenland er god, og den har bidratt til å trekke flyttingen til regionen opp. En høy befolkning har også virket positivt på flyttingen til regionen. .

Figur 42: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre.

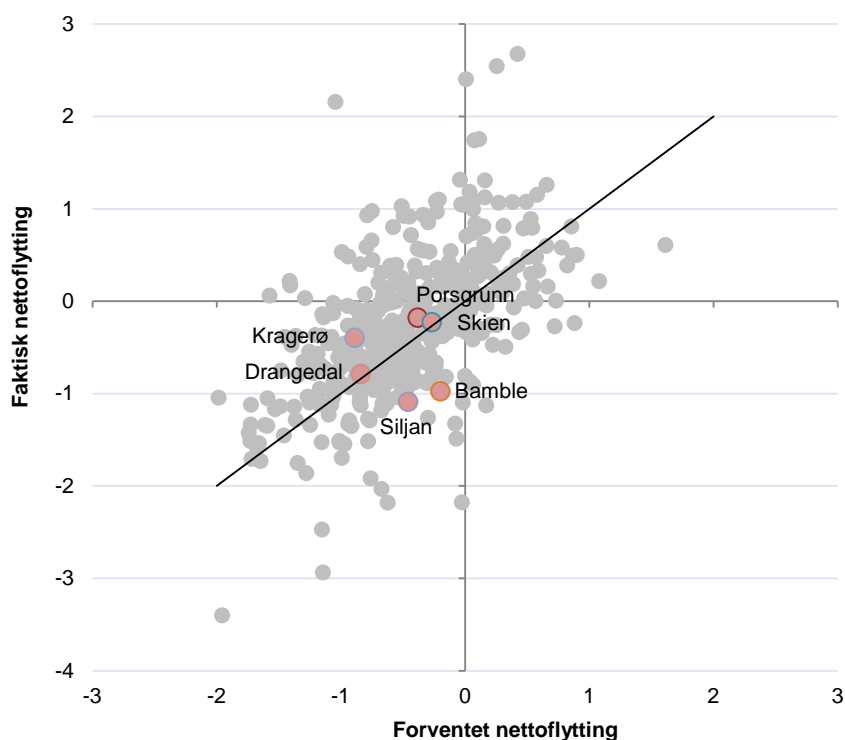

Figur 43: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre.

4.3 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette kapitlet vist at nettoflyttingen til en kommune eller region påvirkes positivt av arbeidsplassveksten på stedet. Det er en velkjent og nesten selvfølgelig sammenheng. Dernest har vi vist at nettoflyttingen også påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner, at størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt og at også arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Dermed er det fire kjennetegn ved kommuner og regioner som har en påviselig statistisk positiv sammenheng med nettoflyttingen.

Vi kan da regne ut hvor stor nettoflytting en kommune er forventet å få, gitt disse fire størrelsene. I figuren under er forventet nettoflytting regnet ut for alle kommunene i landet, og sammenholdt med den faktiske nettoflyttingen

Figur 44: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt).

I figuren over er kommunene i Grenland de røde prikkene, mens de grå er alle andre kommuner i landet. Når vi har korrigert for både arbeidsplassvekst og strukturelle forhold, er det Kragerø som har høyest positivt avvik mellom faktisk og forventet nettoflytting, som er indikatoren for bostedsattraktivitet. Porsgrunn har også positivt avvik mellom faktisk og forventet nettoflytting, og framstår også som attraktiv som bosted. Drangedal har lavest forventet nettoflytting, men litt bedre nettoflytting enn forventet. Skien har omtrent samme nettoflytting som forventet.

Siljan og Bamble har klart lavere nettoflytting enn forventet ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Disse kommunene framstår dermed som lite attraktive som bosted i den siste treårsperioden.

Det statistiske målet for bostedsattraktivitet vil variere en del fra år til år, og da spesielt for de små kommunene. En ukjent andel av denne variasjonen er nok et utslag av rene tilfeldigheter. Det er derfor best å se på utviklingen av bostedsattraktiviteten over tid.

I tabellen under ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har vært i kommunene de siste ti treårsperiodene.

Tabell 14: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til kommunen blant de 428 kommunene i landet med hensn til ti års progressivt gjennomsnitt.

Rang	Kommune	2001-2003	2002-2004	2003-2005	2004-2006	2005-2007	2006-2008	2007-2009	2008-2010	2009-2011	2010-2012	Prog.-snitt	Trend
57	Bø	0,1	-0,2	0,4	0,8	1,3	0,8	0,7	0,0	0,3	0,1	0,4	0,00
63	Fyresdal	1,2	0,8	2,1	0,5	1,0	0,2	0,5	0,0	-0,1	0,2	0,4	-0,16
101	Kragerø	0,5	0,2	0,3	-0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3	0,01
170	Notodden	0,3	0,4	0,2	0,3	0,1	0,1	0,4	0,0	0,2	-0,1	0,1	-0,03
215	Drangedal	0,0	-0,1	0,5	0,3	-0,1	-0,2	-0,1	0,2	-0,1	0,0	0,0	-0,01
224	Porsgrunn	0,2	0,1	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,4	-0,2	0,2	0,2	0,0	-0,01
238	Nissedal	0,0	-0,3	-0,5	-0,7	-0,4	0,0	0,3	0,1	0,3	0,0	0,0	0,06
247	Hjartdal	0,1	0,1	0,4	0,0	0,0	-0,2	-0,5	-0,4	0,1	0,4	0,0	-0,02
253	Vinje	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,5	-0,1	0,04
256	Tinn	0,1	0,5	0,2	-0,6	-0,9	-0,5	-0,1	0,1	0,2	0,3	-0,1	0,01
268	Seljord	0,3	0,0	-0,2	-0,3	0,3	0,0	0,3	-0,5	0,2	-0,5	-0,1	-0,03
274	Nome	0,2	-0,3	0,1	0,3	0,3	0,0	-0,2	-0,4	-0,2	-0,2	-0,1	-0,04
282	Skien	0,2	0,1	0,0	-0,2	-0,4	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,02
357	Sauherad	-0,1	0,1	-0,6	-0,8	-0,9	-0,6	-0,5	0,1	-0,1	0,0	-0,3	0,02
369	Siljan	0,4	0,4	-0,1	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,4	-0,3	-0,6	-0,4	-0,09
390	Tokke	0,5	-0,2	0,0	-0,1	-0,1	0,0	-0,5	-0,9	-1,0	-0,5	-0,5	-0,13
399	Kviteseid	0,0	-0,4	-0,1	-0,6	-0,1	-0,1	0,0	-0,9	-1,0	-0,9	-0,6	-0,09
410	Bamble	-0,4	-0,5	-0,7	-0,9	-0,7	-0,7	-0,4	-0,6	-0,5	-0,8	-0,6	-0,01

Kragerø har hatt høyest bostedsattraktivitet over tid av Grenlandskommunene. Nettoflyttingen til Kragerø har vært 0,3 prosent av folketallet over forventet verdi. Kragerø har dermed vunnet omtrent 30 innbyggere pr år som følge av sin bostedsattraktivitet. Kragerø er rangert som nummer 101 av 428 kommuner i Norge når det gjelder bostedsattraktiviteten.

Drangedal og Porsgrunn har vært omtrent middels attraktive som bosted de siste årene.

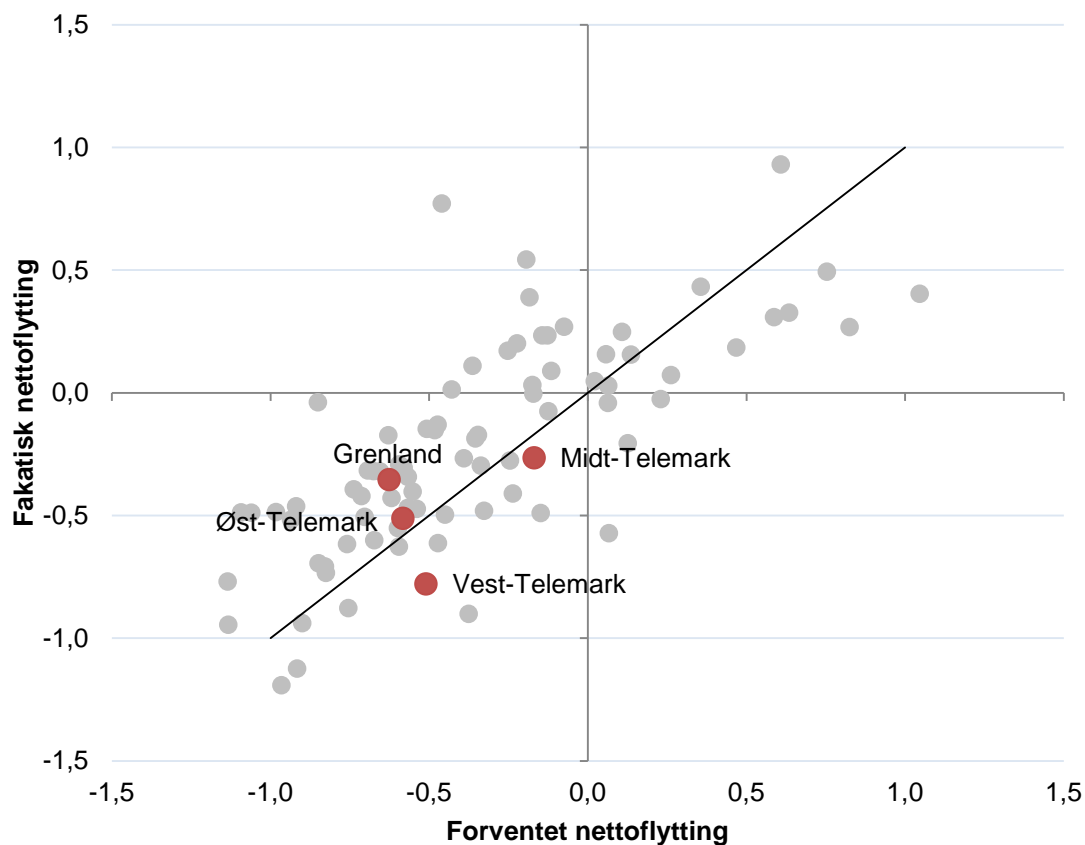
Skien har vært litt under middels attraktiv.

Siljan og Bamble har vært lite attraktive. Bamble har tapt ganske mye på å ha lav bostedsattraktivitet, de siste årene har det vært en årlig ekstra utflytting på 0,6 prosent av folketallet på grunn av lav bostedsattraktivitet. Det utgjør et tap på 80 innbyggere pr år.

4.3.1 Bostedsattraktivitet for regioner

Vi kan også se på regionene i Telemark, med hensyn til faktisk nettoflytting, og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold.

Figur 45: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012 (tre års glidende gjennomsnitt).

Grenland hadde lavest forventet nettoflytting av regionene i Telemark, som vi ser ved at Grenland er plassert lengst til venstre. Det er på grunn av den svake arbeidsplassutviklingen, for de strukturelle flyttefaktorene er forholdsvis gunstige. Den faktiske nettoflyttingen til Grenland er en del høyere enn forventet. Dermed framstår Grenland som en attraktiv bostedsregion.

Øst-Telemark har også lav forventet nettoflytting, og fikk noe bedre flyttetall enn forventet.

Midt-Telemark har de beste betingelsene for å få positiv nettoflytting av regionene i Telemark. Midt-Telemark hadde god arbeidsplassvekst i den siste treårsperioden, og har også forholdsvis gode strukturelle forhold på grunn av de gode pendlingsmulighetene. Midt-Telemark har imidlertid hatt noe svakere nettoflytting enn forventet.

Vest-Telemark har den klart svakeste nettoflyttingen, til tross for at forventet nettoflytting var bedre enn både Øst-Telemark og Grenland.

4.3.2 Regionene på Østlandet

I tabellen under ser vi bostedsattraktiviteten i alle regionene på Østlandet.

Tabell 15: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til kommunen blant de 83 regionene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt.

Rang	Region	2001-2003	2002-2004	2003-2005	2004-2006	2005-2007	2006-2008	2007-2009	2008-2010	2009-2011	2010-2012	Prog. snitt	Trend
3	Øvre Romerike	1,4	1,2	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	0,3	0,5	-0,09
4	Nedre Glomma	0,6	0,7	0,9	0,5	0,3	0,3	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	-0,03
5	Halden (Region)	0,0	0,6	0,7	0,5	0,1	0,2	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,02
6	Hallingdal	-0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,2	0,3	0,7	0,8	0,8	0,4	0,14
8	Sandefjord/Larvik	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,3	0,3	0,03
10	Ringerike/Hole	0,0	-0,1	0,0	0,4	0,5	0,4	0,2	0,0	0,3	0,5	0,3	0,04
11	Glåmdal	0,3	0,2	0,2	0,2	0,5	0,2	0,3	0,2	0,4	0,2	0,3	0,00
13	Sør Østerdal	0,5	0,0	0,2	0,4	0,6	0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,4	0,2	-0,01
17	Valdres	-0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	0,04
19	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,0	0,2	-0,01
20	Indre Østfold	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	0,1	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,00
24	Gjøvikregionen	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,01
25	Midt-Gudbrandsdal	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	0,06
27	Mossregionen	-0,1	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,02
30	Lillehammerregionen	-0,3	-0,2	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,4	0,0	0,2	-0,2	0,1	0,03
33	Øst-Telemark	0,1	0,4	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	-0,02
34	Grenland	0,3	0,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,00
35	Drammensregionen	-0,3	-0,3	-0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,05
36	Nord-Gudbrandsdal	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,00
41	Hamarregionen	-0,1	-0,1	0,2	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,00
45	Midt-Buskerud	0,0	-0,2	-0,4	-0,2	0,1	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,03
46	Fjellregionen	0,0	-0,2	-0,1	-0,2	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,02
49	Midt-Telemark	0,1	-0,2	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,00
51	Oslo (Region)	0,3	0,3	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,05
59	Kongsberg/Numedal	0,3	0,2	0,0	-0,3	-0,5	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-0,01
68	Hadeland	0,2	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	-0,2	0,0	-0,4	-0,2	-0,3	-0,2	-0,03
72	Vest-Telemark	0,1	-0,2	0,0	-0,4	0,0	-0,1	0,0	-0,6	-0,4	-0,3	-0,3	-0,04

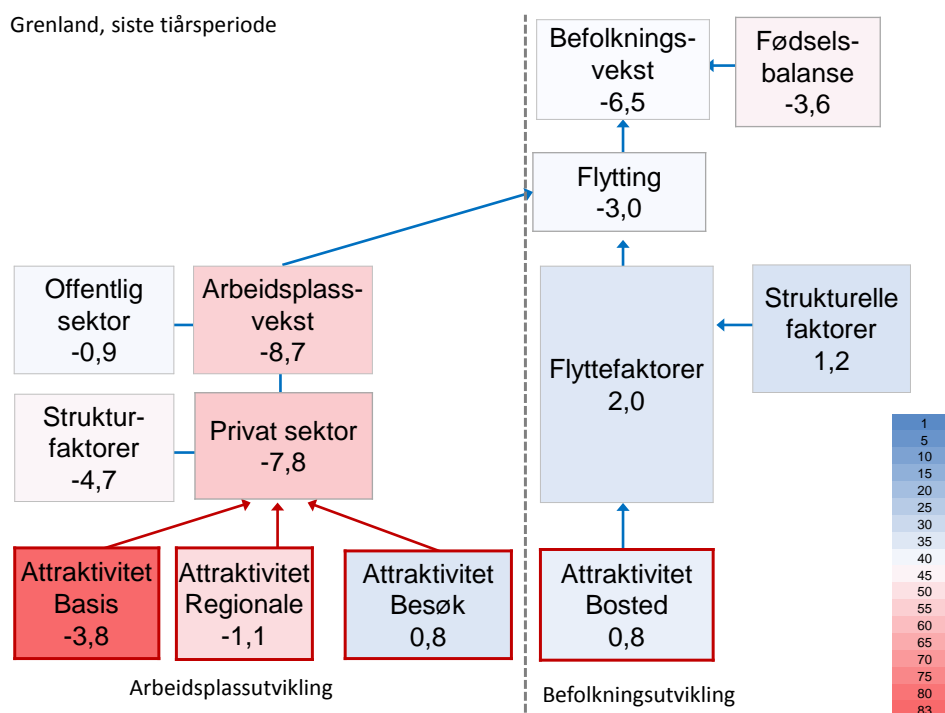
Øvre Romerike har høyest bostedsattraktivitet over tid blant regionene på Østlandet. Et noe overraskende trekk er at regioner som Akershus Vest, Nedre Romerike og Follo kommer ut som blant de minst attraktive som bosted av alle regionene i landet. Dynamikken i den utvidede Osloregionen er noe spesiell, og er nok preget av at den høye nettoinnflyttingen presses ut til regioner som har ledig areal til boligbygging.

Øst-Telemark og Grenland er omtrent like attraktive, og er rangert som nummer 33 og 34. Det er også noe overraskende at Grenland er rangert over Drammensregionen, men det skyldes at Drammensregionen har helt spesielt gode strukturelle betingelser for å få innflytting. Når disse gode betingelsene er tatt hensyn til, så har ikke Drammensregionen spesielt høy innflytting.

Midt-Telemark er litt under middels attraktiv, mens Vest-Telemark har svært lav bostedsattraktivitet, og er rangert helt nede på 72. plass.

4.3.3 Oppsummering attraktivitet

I figuren under oppsummeres Grenlands utvikling de siste ti årene.

Figur 46: Relativ utvikling i Grenland de ti siste årene, dvs. differanse mellom utviklingen i Grenland og i Norge. Tall for arbeidsplassvekst er i prosent av sysselsettingen i 2002, mens tall for befolkningsendringer og flytting er i prosent av befolkning samme år. Boksene nederst til venstre viser bedriftsattraktiviteten i basis-, de regionale – og besøksnæringene. Boksen nederst til høyre viser bostedsattraktiviteten.

Befolkningsveksten har vært 6,5 prosentpoeng lavere i Grenland enn i landet som helhet. 3,6 prosentpoeng av denne forskjellen skyldes lavere fødselsbalanse, mens 3 prosentpoeng skyldes nettoflyttingen.

Den relativt lave nettoflyttingen til Grenland skyldes den lave arbeidsplassveksten i privat sektor. Grenland har gode strukturelle forhold for tilflytting. Kombinasjonen av befolkningsstørrelse og høy intern arbeidsmarkedsintegrasjon gjør at Grenland har påviste gode forutsetninger for økt tilflytting. Bostedsattraktiviteten er også positiv, og høyere enn det som kan forventes av de i utgangspunktet gode strukturelle forholdene for tilflytting.

Grenland har hatt lav vekst i arbeidsplassene både i offentlig og privat sektor. Samlet sett har arbeidsplassveksten gjort at Grenland har fått 8,7 prosentpoeng lavere sysselsettingsvekst enn resten av landet. Den lave veksten i privat sektor har imidlertid betydd mest, og står for 7,8 prosentpoeng av den manglende veksten.

Grenland har ikke hatt de beste strukturelle faktorene for å oppnå vekst i næringslivsvekst. Næringslivet i Grenland er sammensatt slik at store deler er i bransjer med nedgang nasjonalt, mens det er forholdsvis lave andeler av regionens næringsliv i vekstbransjer. Det forklarer en stor del av den svake næringslivsveksten.

Selv når en justerer for den uheldige bransjestrukturen, har basisnæringene i Grenland hatt en svært dårlig utvikling. Av fargen ser vi at utviklingen i basisnæringene i Grenland er svakest av regionene. Det har antakelig også gitt ringvirkninger til de regionale næringene, slik at også denne delen av næringslivet har fått svak vekst. Besøksnæringene har imidlertid utviklet seg positivt, når vi har korrigert for befolkningsutviklingen. Det har bidratt positivt, men ikke nok til å kompensere for den svake utviklingen i basisnæringene.

5. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^{iv}.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren "næringslivets størrelse" er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

5.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I denne perioden økte også antall foretak raskere enn veksten i økonomien. Det kan være flere årsaker til det. Kanskje ble det flere foretak som ble registrert, som tidligere var uregistrert? Kanskje ble det vanligere å splitte opp virksomheter i drifts- og eierselskap? En tredje årsak kan være at det kreves et registrert foretak for å opprette et domene på internett. Det kan synes som om etableringsfrekvensen og veksten i antall foretak nå er på et mer normalt nivå, og at økningen de siste to årene reflekterer at veksten i næringslivet er på vei opp.

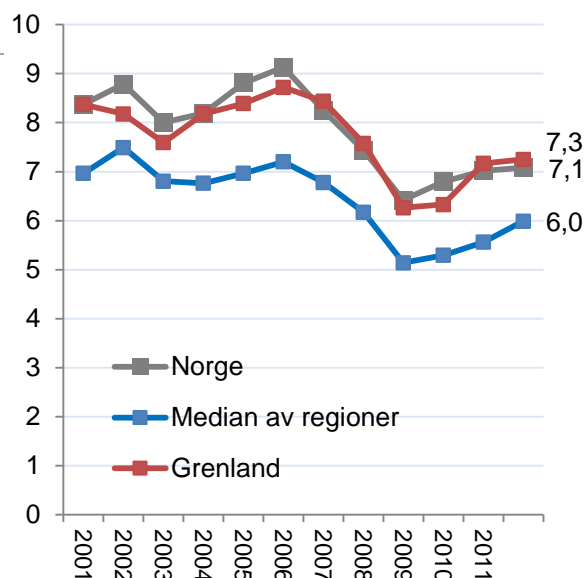
Etableringsfrekvensen i Grenland har vært omtrent like stor som landsgjennomsnittet siden 2001. Dette er over verdien til medianregionen. I 2012 var etableringsfrekvensen på 7,3 prosent i Grenland.

5.1.1 Etableringsindeksen for regioner

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering: etableringsfrekvensen, den bransjejusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjejusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene.

Oslo har høyest etableringsfrekvens på Østlandet, og rangerer som nummer to av de 83 regionene i landet.

Grenland er rangert som nummer 27 av landets 83 regioner. Den høye frekvensen trekker den samlede rangeringen opp. Den bransjejusterte etableringsfrekvensen og foretak i vekst rangerer som henholdsvis nummer 32 og 31. Samlet sett gir dette Grenland en plassering godt over medianen, men under kanskje sammenliknbare regioner som Drammensregionen, Mosseregionen og Halden.

Figur 47: Etableringsfrekvensen i Grenland og medianen av regionene i Norge i perioden 2001-2012.

	Frekvens	Bransjejustert	Vekst
2			
6			
7			
8			
8			
10			
14			
19			
24			
26			
27			
27			
29			
30			
33			
35			
39			
43			
46			
48			
56			
63			
67			
72			
74			
76			
77			
79			
81			
83			
Oslo	27	2	2
Nedre Romerike	79	5	7
Nedre Glomma	11	7	11
Drammensregionen	16	8	16
Øvre Romerike	18	11	18
Follo	28	2	28
Akershus Vest	38	0	38
Mosseregionen	24	15	24
Midt-Telemark	19	39	19
Halden	39	23	39
Grenland	31	20	32
Tønsbergregionen	18	22	43
Ringerike/Hole	14	28	44
Sandefjord/Larvik	34	21	37
Gjøvikregionen	39	35	27
Hamarregionen	32	48	32
Øst-Telemark	26	45	52
Lillehammerregionen	43	38	51
Sør Østerdal	64	43	38
Glåmdal	66	54	29
Indre Østfold	56	51	58
Hadeland	58	50	67
Midt-Buskerud	48	65	70
Midt-Gudbrandsdal	75	72	62
Kongsberg/Numedal	71	66	81
Vest-Telemark	69	76	78
Hallingdal	67	79	83
Valdres	76	80	80
Fjellregionen	83	82	75
Nord-Gudbrandsdal	81	83	79

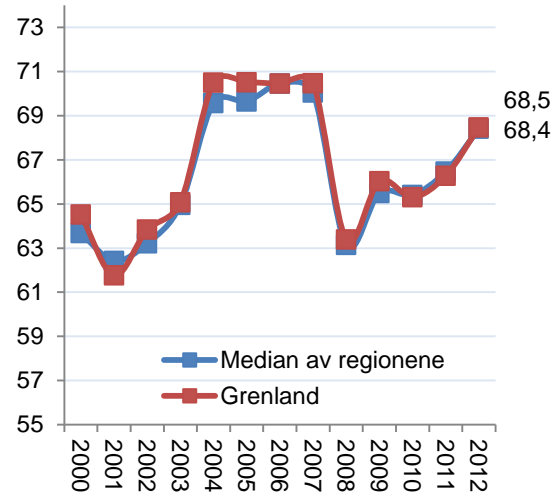
Figur 48: Etableringsindeksen i regionene på Østlandet i 2012.

5.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, men har vært stigende i de fire siste årene. I 2012 hadde 68,4 prosent av alle regnskapspliktige foretak et positivt resultat før skatt.

Andelen lønnsomme foretak i Grenland har vært nesten helt likt medianverdien siden 2000. Det har vært vekst i andelen lønnsomme foretak siden 2010, og andelen var på 68,5 prosent i 2012.

Figur 49: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt sammenliknet med medianen av regionene i Norge.

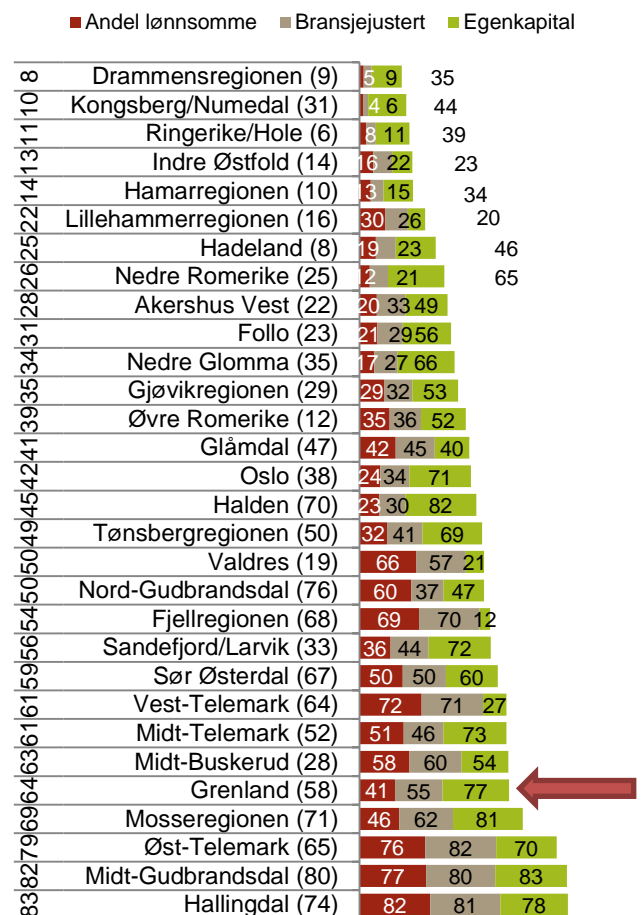
5.2.1 Lønnsomhetsindeksen for regioner

I figur 50 ser vi hvordan regionene gjør det på lønnsomhetsindeksen. Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer: andel foretak med positivt resultat, den bransjejusterte andelen og andelen av foretak med positiv egenkapital.

Grenland rangerer som nummer 64, et stykke under medianverdien. Andelen lønnsomme foretak er, som vi også så over, lik medianverdien. Derimot er andelen foretak med positiv egenkapital forholdsvis lav. I forhold til resten av landet, ser det ut til at Grenland har mange selskaper som opererer med negativ egenkapital.

I et tiårsperspektiv rangerer Grenland som nummer 58, så trenden for det siste året ser ut til å være negativ.

På Østlandet ser vi at mange storbyregioner skårer høyt på lønnsomhetsindeksen. Drammensregionen, Kongsberg/Numedal, Ringerike/Hole og Hamarregionen rangerer alle høyt. Sånn sett kommer Grenland dårlig ut. Men Mossregionen har en lavere rangering enn Grenland.

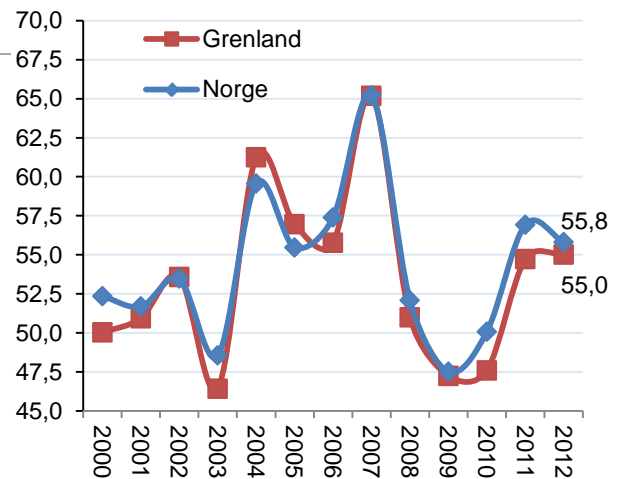

Figur 50: Lønnsomhetsindeksen for regionene på Østlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.

5.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette har andel vekstforetak tatt seg opp, og det var en sterk økning i andel vekstforetak fra 2010 til 2011, før andelen sank igjen i 2012. I 2012 var det 55,8 prosent av foretakene i Norge som hadde vekst høyere enn prisstigningen.

Andelen vekstforetak i Grenland har stort sett vært like stor som andelen nasjonalt. Andelen i Grenland var litt lavere enn landsgjennomsnittet mellom 2009 og 2012. I 2012 var andelen foretak i vekst på 55 prosent i Grenland.

Figur 51: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen og medianen av regionene i Norge.

5.3.1 Vekstindeksen for regioner

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorerne.

Figur 52 viser vekstindeksen for regionene på Østlandet (regionene i Østfold, Vestfold, Buskerud, Hedmark, Oppland og Telemark).

Grenland rangeres som nummer 62. Dette er en oppgang for det som har vært snittet for Grenland den siste tiårsperioden. Andelen vekstforetak ser ut til å være på opptur i Grenland.

Grenland rangerer derimot lavest når det kommer til andel bedrifter med vekst i verdiskapingen.

Selv om rangeringen ikke er all verdens, er den høyere enn både Øst- og Vest-Telemark, men ser seg forbigått av Midt-Telemark.

	Andel vekst	Bransjejustert	Verdiskaping
11 Hadeland (40)	13	15	17
13 Midt-Buskerud (38)	23	19	5
20 Drammensregionen (41)	15	16	47
27 Hamarregionen (45)	22	24	50
29 Indre Østfold (67)	34	33	32
31 Midt-Telemark (49)	50	50	4
32 Halden (76)	24	28	53
35 Ringerike/Hole (60)	20	18	74
42 Nord-Gudbrandsdal (51)	49	61	19
43 Kongsberg/Numedal (56)	36	35	65
50 Tønsbergregionen (64)	43	46	61
57 Fjellregionen (25)	73	70	30
59 Midt-Gudbrandsdal (74)	74	74	27
61 Gjøvikregionen (53)	70	71	36
62 Grenland (80)	47	48	83
66 Glåmdal (71)	62	65	55
68 Sandefjord/Larvik (75)	59	63	62
68 Nedre Glomma (79)	54	58	72
71 Lillehammerregionen (52)	67	68	56
71 Sør Østerdal (62)	71	72	48
73 Valdres (57)	79	79	34
76 Mossregionen (81)	66	66	71
77 Øst-Telemark (82)	68	60	77
78 Vest-Telemark (36)	77	75	54
79 Hallingdal (70)	82	82	45

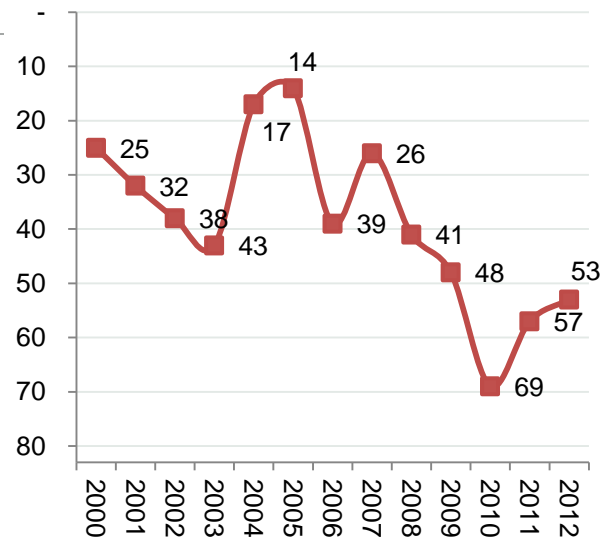
Figur 52: Vekstindeksen for regioner. Rangering blant landets 83 regioner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

5.4 NæringsNM for regioner

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste ni årene.

Figur 53 viser plasseringen til Grenland i årene 2000-2012. I 2012 kom Grenland på 53. plass i NæringsNM. Dette er under medianregionen, men en god forbedring fra bunnåret 2010, da Grenland kom på 69. plass. Den beste plasseringen Grenland har hatt siden tusenårsskiftet var i 2005. Da kom Grenland på 14. plass.

Figur 53: Rangeringen til Grenland i NæringsNM i årene 2000-2012.

5.4.1 Regionene på Østlandet

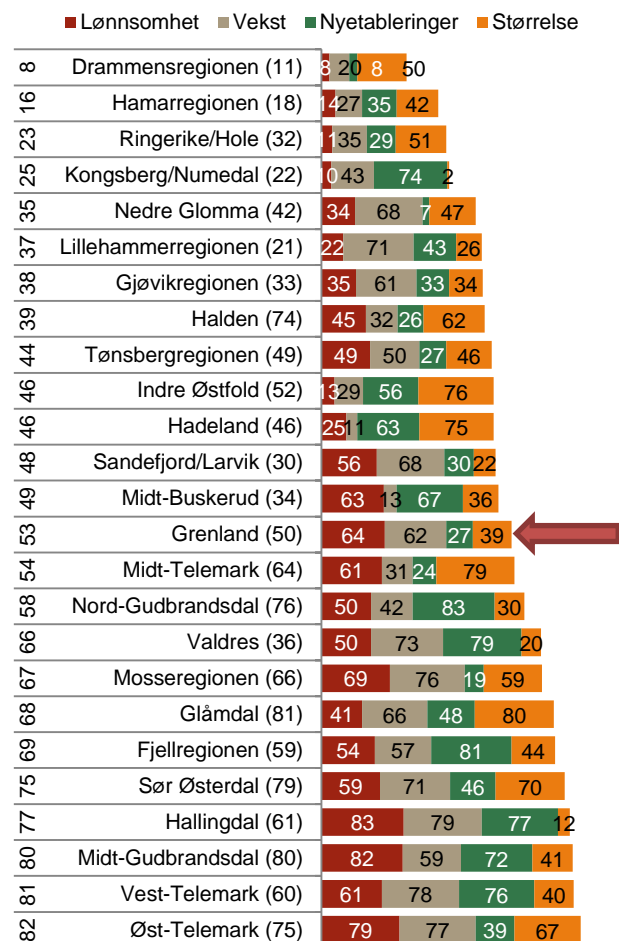
Figur 54 viser plasseringen til regionene på Østlandet i NæringsNM 2012. Rangeringsnumrene vises helt til venstre. Rangeringen samlet sett for den siste tiårsperioden er vist i parentes ved siden av regionnavnet.

Store byregioner som Drammensregionen, Hamarregionen, Ringerike/Hole og Kongsberg/Numedal skåret høyest på Østlandet i 2012.

Grenland gjorde det bedre enn de øvrige regionene i fylket i 2012. Andelen nyetableringer er forholdsvis høyt i Grenland, og dette trekker den samlede rangeringen opp. Andelen lønnsomme bedrifter og bedrifter i vekst er derimot lav, og trekker poengsummen ned.

Igen ser vi at Grenland gjør det svakere enn kanskje sammenliknbare storbyregioner med unntak av Mosseregionen.

I et tiårsperspektiv har Grenland kommet på 50. plass i NæringsNM.

Figur 54: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

5.5 NæringsNM for kommuner

Skien ble beste kommune i NæringsNM av kommunene i Telemark i NæringsNM 2013, som baserer seg på resultatene fra 2012. Skien ble likevel ikke bedre enn nummer 112 av 428 kommuner i landet. Kommunene i Telemark gjør det dermed ikke spesielt godt i NæringsNM. Seljord er beste kommune i Telemark hvis vi ser på resultatene for de ti siste årene under ett, og er nummer 75 av 428 kommuner på denne rankingen.

Nome og Bø ble nummer to og tre av kommunene i fylket, og ble rangert som nummer 136 og 146. De er begge litt over middels rangert for de siste ti årene, der Bø er nummer 131 og Nome nummer 182.

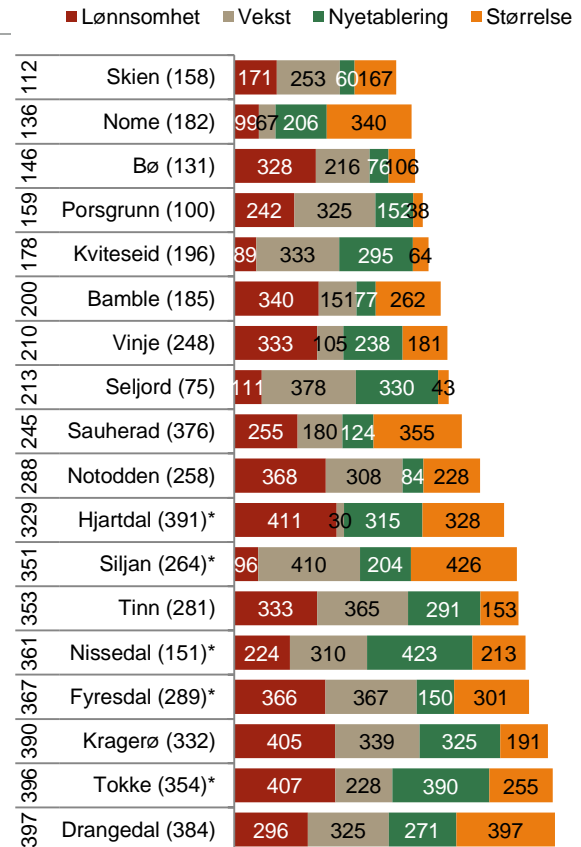
Sauherad ble nummer 245, som er litt under middels. Sauherad har gjort det ganske svakt for de siste ti årene, der kommunen er nummer 376.

Kommunenes utvikling i NæringsNM er vist i figur 52. Bø har gjort det ganske bra i mange av årene, men har også resultater under middels i noen år. Bø tjener en del på å ha ganske mye næringsliv.

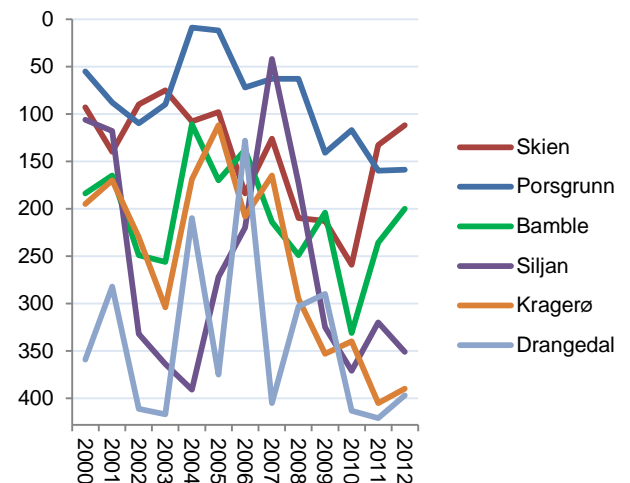
Nome har gjort det middels i noen år, men en del under middels i andre. 136. plassen i siste NæringsNM er tangering av beste plassering. Nome ble også nummer 136 i 2005.

Sauherad hadde sin beste plassering som nummer 208 i 2004. Resultatet i siste NæringsNM er det nest beste resultatet siden 2000.

Felles for alle de tre kommunene i Midt-Telemark er at de forbedret seg i siste NæringsNM det siste året. Det rimer med utviklingen i antall arbeidsplasser, som også var ganske god i 2012.

Figur 55: Resultat i NæringsNM for kommunene i Telemark. Alle tall er rangeringer blant landets 428 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste ti år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene.

Figur 56: Kommunenes rangering i NæringsNM fra 2000 til 2012.

6. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2010 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

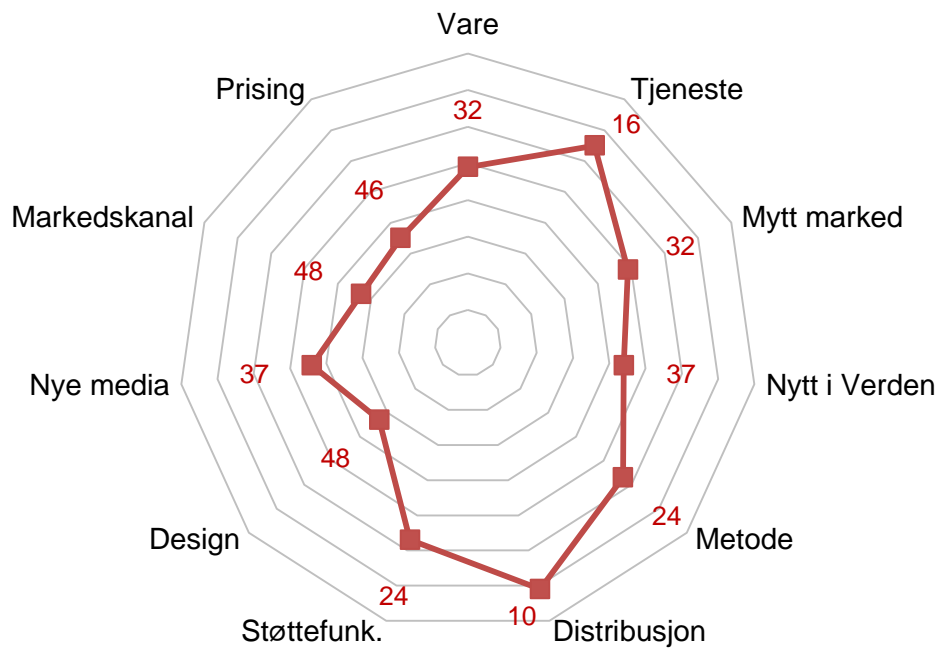
Tabell 16: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2008-2010	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2008-2010	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2008-2010	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2008-2010	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2008-2010	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2008-2010	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2008-2010	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

6.1 Innovasjon i Grenland

De ulike spørsmålene på forrige side har med ulike typer innovasjon å gjøre. Svarene fra bedriftene i Grenland viser hvor stor andel av bedriftene som har oppgitt ulike innovasjonstyper. Disse andelene har vi rangert blant de 80 regionene vi bruker for innovasjonsundersøkelsen. For rangeringen bruker vi en kombinasjon av andel bedrifter med innovasjon av de ulike typene, og andel av sysselsettingen i innovative bedrifter.

Figur 57: Grenlands rangering med hensyn til andel som oppgir å ha gjennomført ulike typer av innovasjoner.

Rangeringen til Kristiansandregionen for de 11 ulike innovasjonstypene er vist i figuren.

Rangeringsnumrene går fra 1= beste region til 80= dårligste region.

Andelen bedrifter som har gjort innovasjoner innen distribusjon er forholdsvis høy, og plasserer Grenland som nummer 10. Andelen bedrifter i Grenland som har gjort innovasjoner innen nye og gode tjenester er også over middels god, og rangerer nummer 16.

De fleste innovasjonstypene befinner seg litt over medianverdien.

6.1.1 Innovasjonsgrad i regionene

Vi har brukt spørsmålene som var vist på forrige side til å finne andelen av bedriftene som oppgir å ha gjennomført innovasjoner på de ulike områdene. En del av bedriftene som har svart på undersøkelsen er store bedrifter som har virksomhet i flere regioner. Vi har da tatt med slike bedrifter også, men vektet svarene fra disse bedriftene lavere enn for bedrifter som har hele sin virksomhet i regionen. Det er fordi vi anser at de lokale bedriftene er mer representative for regionens innovasjonsklima enn avdelinger av større foretak.

I tabellen under viser vi resultatene for regionene på Østlandet.

Tabell 17: Andel innovative bedrifter for de ulike innovasjonstypene, blant regionene på Østlandet. Samlet rang for frekvens, og rang for andel av samlet sysselsetting innen innovative bedrifter helt til høyre.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markedska nal	Prising	Rang frekvens	Rang veid syss
2	Kongsberg/Numedal	29,0	9,9	26,8	22,7	28,1	6,1	11,8	14,4	10,8	10,8	6,4	14	1
3	Midt-Buskerud	54,9	19,7	46,5	14,0	40,8	14,0	5,7	54,9	54,9	14,0	7,0	1	40
5	Halden	21,5	14,9	27,6	13,0	25,4	2,2	6,3	25,4	29,2	25,1	16,6	15	2
14	Gjøvikregionen	29,7	9,5	31,2	10,5	21,1	3,3	10,7	25,4	17,7	13,1	16,2	19	13
19	Ringerike/Hole	28,0	12,8	27,2	4,9	26,5	12,8	18,9	11,8	8,3	3,4	4,9	34	9
20	Midt-Telemark	26,8	14,6	34,1	7,3	34,1	12,2	7,3	21,9	39,0	19,5	0,0	9	43
21	Nedre Glomma	32,0	11,6	30,3	10,7	15,2	5,4	10,7	19,9	21,4	12,2	8,6	22	18
24	Sandefjord/Larvik	27,7	16,5	29,3	6,9	16,0	5,9	12,8	21,8	27,7	13,8	10,1	23	25
25	Tønsbergregionen	30,2	8,8	28,7	13,5	11,7	5,5	8,9	20,5	19,7	13,7	11,5	27	23
27	Grenland	25,6	16,6	25,8	8,3	23,0	11,8	14,9	17,2	19,6	12,1	8,4	28	24
30	Drammensregionen	27,4	12,5	28,0	12,4	15,2	5,5	11,3	20,0	21,7	11,4	10,2	26	35
34	Fjellregionen	20,8	19,5	33,8	0,0	19,5	6,5	9,1	24,7	24,7	27,3	6,5	24	53
40	Lillehammerregionen	12,9	15,8	23,9	1,9	18,7	9,1	20,1	21,8	23,9	20,9	15,1	42	37
43	Vest-Telemark	22,4	9,4	22,4	13,0	21,3	0,0	11,8	19,4	15,9	13,0	19,4	36	66
48	Mossregionen	19,5	7,5	22,0	3,6	12,0	9,5	9,5	20,9	21,5	20,4	11,4	49	42
55	Hamarregionen	21,6	10,5	22,1	2,2	14,0	3,4	10,5	15,4	17,9	7,8	5,6	57	45
58	Glåmdal	18,8	9,8	19,3	1,2	18,2	0,0	4,9	17,3	22,2	8,9	13,5	64	50
60	Indre Østfold	26,1	5,5	16,8	3,8	20,6	1,8	5,5	13,0	16,4	12,7	9,3	65	55
62	Øst-Telemark	18,0	6,6	18,0	11,4	24,7	4,8	7,2	6,6	10,9	6,6	8,5	56	64
65	Hadeland	11,8	22,2	28,1	0,0	0,0	22,2	22,2	11,4	11,8	5,9	5,9	53	68
68	Gudbrandsdal	13,6	12,2	15,2	7,6	16,7	0,0	10,5	10,3	22,6	16,5	13,6	66	59
69	Valdres	13,1	0,0	13,1	7,5	31,8	13,1	20,6	13,1	20,6	7,5	0,0	60	77
76	Hallingdal	2,9	4,4	4,4	2,9	8,8	10,3	5,9	7,4	26,5	23,5	19,1	76	65
79	Sør Østerdal	7,9	1,2	2,4	0,0	10,2	0,0	0,0	6,7	4,8	6,7	14,0	79	69

Grenland rangerer som nummer 27 av de 80 regionene som er rangert her. Av kolonnen til høyre ser vi at Grenland har en forholdsvis høy andel av sysselsettingen i innovative bedrifter, og av den nest siste kolonnen ser vi at også en høy andel av bedriftene i Grenland er innovative.

16,6 prosent av bedriftene i Grenland som har svart på undersøkelsen oppgir å ha introdusert produktinnovasjon i form av nye eller vesentlige forbedrede *tjenester* (kolonne «Tjeneste») i perioden 2008 – 2010. 11,8 prosent oppgir å ha introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller *distribusjon* (kolonne «Distribusjon») av varer og tjenester i 2008 – 2010. Fargen for cellene som viser disse verdiene er mørk blå, og det indikerer at verdiene er blant de høyeste i landet. Litt over middels mange bedrifter i Grenland oppgir å ha introdusert produktinnovasjoner som var nye for markedet eller for verdensmarkedet i perioden 2008 – 2010 (kolonne «Nytt marked» og «Nytt i verden»). Et fåtall av bedriftene i Grenland oppga å ha introdusert markedsinnovasjoner i form av nye metoder for prising (kolonne «Prising»).

6.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjon naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^v. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 18: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referansefylke, og har derfor verdien 0 for alle indikatorene. Tallene måler sannsynligheten for innovasjon i forhold til Oslo.

Rang	Fylke	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Indekstall
1	Møre og Romsdal	0,3	0,3	0,3	0,1	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,3	4,8
2	Hordaland	0,2	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2	0,7	0,1	0,0	0,2	0,3	4,7
3	Sør-Trøndelag	0,2	0,2	0,3	0,3	0,7	-0,3	0,0	0,1	0,1	-0,1	-0,4	4,5
4	Buskerud	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,4	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	2,9
5	Akershus	0,2	-0,2	0,0	0,2	0,2	-0,2	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	0,9
6	Oppland	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	-0,3	0,4	-0,1	0,0	-0,4	0,0	0,9
7	Sogn og Fjordane	-0,3	0,5	0,0	-0,6	0,7	-0,6	0,3	0,3	0,4	-0,2	0,2	0,2
8	Oslo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9	Nordland	-0,2	0,6	-0,1	-0,5	0,3	-0,4	0,7	0,1	0,0	0,2	-0,3	-0,7
10	Telemark	-0,2	0,3	-0,4	-0,4	0,5	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,0	-1,6
11	Rogaland	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-2,2
12	Troms	-0,2	0,3	-0,2	-0,2	0,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-2,3
13	Vestfold	0,0	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,4	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,1	-2,3
14	Nord-Trøndelag	0,0	0,1	-0,2	-0,9	0,6	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	0,4	-2,4
15	Aust-Agder	0,2	-0,4	0,0	0,1	0,3	-1,4	-0,9	0,1	-0,2	-0,2	-1,0	-2,7
16	Vest-Agder	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	0,3	0,1	-0,1	0,2	-0,2	-0,4	-0,1	-2,7
17	Østfold	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,1	0,0	0,0	-3,0
18	Hedmark	-0,8	-0,1	-0,6	-2,3	0,0	-1,0	-0,4	-0,4	-0,2	-0,4	-0,3	-16,2
19	Finnmark	-1,0	-0,8	-0,7	-17,7	-0,3	-0,7	-0,3	-0,6	-1,0	-0,9	-1,1	-82,0

Møre og Romsdal er rangert best av fylkene når det gjelder innovasjonsklima, foran Hordaland og Sør-Trøndelag. Finnmark og Hedmark kommer ut klart svakere enn de andre fylkene. Det er forholdsvis jevnt mellom de andre fylkene.

Telemark gjør det middels bra. Det er like mange fylker som gjør det bedre enn Telemark som det er fylker som gjør det dårligere. Telemark har et forholdsvis godt innovasjonsklima innen distribusjon, og et forholdsvis dårlig innovasjonsklima når det gjelder å produsere produkter som er nye på markedet. Innovasjoner innen nye media, markedskanaler og prising er like store som for referanseverdien, Oslo.

6.2.1 Innovasjonsklima i regionene

Vi kan bruke samme metode for å beregne innovasjonsklima i regionene. Vi tar da utgangspunkt i rangeringer for hver enkelt innovasjonstype. Resultatene for regionene for Østlandet er vist i tabellen under.

Tabell 19: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referanseregion. Tallene i tabellen viser rangering for hver av indikatorene fra 1=beste region til 80=dårligste region.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunksjon	Design	Nye media	Markedskanal	Prising	Indekstall	Rang 2008
3	Midt-Buskerud	2	16	18	17	11	2	75	2	1	39	55	327	1
9	Fjellregionen	30	2	3	70	3	9	22	4	4	1	35	423	9
11	Midt-Telemark	45	5	10	24	10	50	14	6	41	48	77	436	26
15	Drammensregionen	19	30	20	9	52	44	41	20	25	28	19	492	23
16	Gjøvikregionen	18	33	22	5	36	47	33	25	47	57	22	499	19
23	Vest-Telemark	34	37	32	3	68	57	72	16	42	20	6	634	68
26	Lillehammerregionen	51	28	16	71	29	4	2	21	21	19	13	649	31
27	Sandefjord/Larvik	35	14	36	40	48	31	16	30	20	32	34	658	53
33	Gudbrandsdal	59	17	45	4	28	70	24	76	22	37	28	705	64
35	Grenland	29	27	48	41	24	16	17	50	32	24	40	713	56
39	Nedre Glomma	20	45	30	28	67	38	43	58	30	40	61	774	55
41	Mosseregionen	56	21	46	52	64	20	45	13	27	10	7	801	16
46	Halden	70	43	51	45	14	79	58	33	5	5	8	853	54
48	Ringerike/Hole	26	40	55	50	9	14	40	62	69	70	65	885	71
49	Kongsberg/Numedal	46	62	52	19	42	35	61	66	46	23	50	895	22
55	Tønsbergregionen	48	60	54	34	60	42	55	55	57	43	16	982	30
62	Indre Østfold	41	63	59	44	22	72	62	68	70	69	46	1062	50
66	Valdres	55	79	63	57	1	13	32	67	64	76	78	1070	36
69	Hamarregionen	54	51	53	55	59	45	47	69	55	66	66	1111	20
71	Hallingdal	79	75	78	56	57	10	65	70	19	3	10	1199	63
74	Glåmdal	78	47	69	78	63	77	59	59	33	44	32	1289	66
75	Øst-Telemark	76	54	77	54	54	69	79	74	62	67	23	1295	47
79	Sør Østerdal	74	76	80	66	74	55	76	72	76	65	12	1422	76
80	Hadeland	67	70	75	80	80	74	74	71	39	59	43	1434	42

Tilbøyeligheten til å være innovativ, gitt bransjestruktur og størrelse er litt over middels god i Grenland. Grenland rangerer som nummer 36. Grenland har fått en forbedret rangering siden 2008, da regionen rangerte som nummer 56.

Tilbøyeligheten til å være innovativ er størst innen distribusjon og støttefunksjoner. Men Grenland rangerer også høyt når det gjelder å introdusere produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer, tjenester og metoder. Grenland rangerer nummer 24 når det gjelder introduksjon av markedsinnovasjoner i form av nye måter for produkt plassering eller salgskanaler (markedskanal).

Innovasjonsklimaet innen design og varer som er nye for markedet er under middels i Grenland.

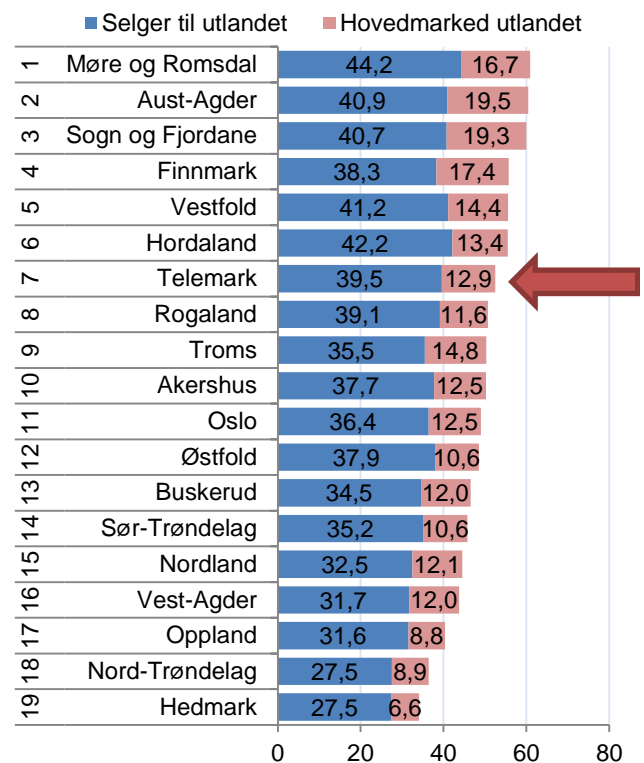
6.3 Internasjonalisering

Hvilke fylker har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data om hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom fylkene.

I figur 58 ser vi hvordan andelen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom fylkene.

Møre og Romsdal har den høyeste andelen av eksportbedrifter i utvalget. Aust-Agder har den høyeste andelen av bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands. Hedmark, Nord-Trøndelag og Oppland har lavest andel eksportbedrifter.

Telemark rangerer nummer 7. 39,5 prosent av bedriftene som har svart på undersøkelsen selger varene sine til utlandet, mens 12,9 prosent av bedriftene har sitt hovedmarked i utlandet.

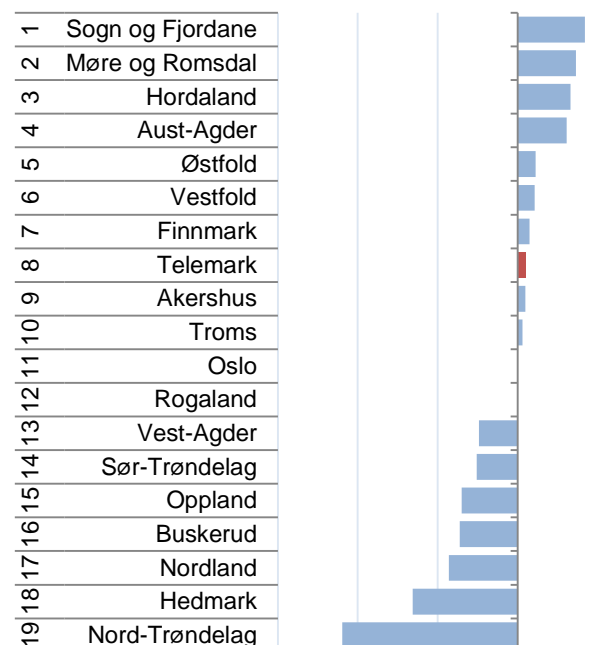
Figur 58: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands.

6.3.1 Eksportklima

Innovasjonsundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og vi kan ikke være helt sikre på at utvalget er helt representativt for næringslivet i fylkene. Tilbøyeligheten til å eksportere varierer med hensyn til bransje, der det er noen bransjer som har mye eksport. Det er også flere store bedrifter som eksporterer enn små.

Vi kan derfor måle *eksportklima*^{vi} med å bruke samme metode som vi brukte for å måle innovasjonsklima. Resultatene er vist i figur 59. Her ser vi at Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Hordaland og Aust-Agder har en høyere eksporttilbøyelighet enn de andre fylkene.

Eksporttilbøyeligheten, eller eksportklimaet, i næringslivet i Telemark er litt bedre enn medianfylket og litt bedre enn referanseverdien, Oslo.

Figur 59: Eksportklima: Tilbøyelighet til å ha eksport, korrigert for størrelse og bransje.

6.3.2 Internasjonalisering regioner

Andelen av bedrifter som har eksport varierer ganske sterkt mellom regionene. I figur 60 ser vi hvordan andelen eksportbedrifter varierer i regionene på Østlandet.

Grenland rangerer som nummer 41, dvs. middels av landets 83 regioner, med hensyn til internasjonalisering. 35,3 prosent av bedriftene i Grenland som har svart på undersøkelsen eksporterer sine varer eller tjenester til utlandet, mens 14,7 prosent av bedriftene har sitt hovedmarked utenlands.

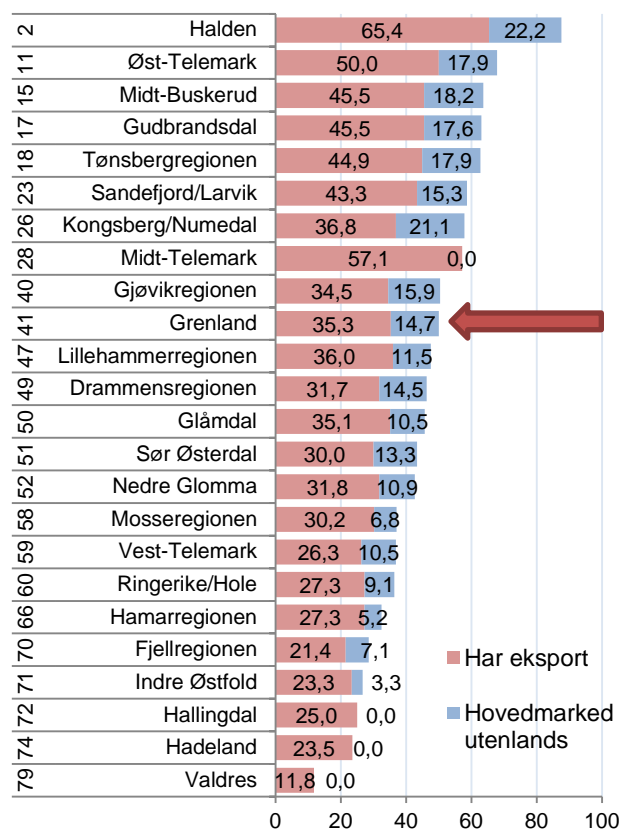
På Østlandet er det Halden som har høyest andel eksport, mens Øst-Telemark rangerer øverst i Telemark. På Østlandet har Hadeland og Valdres lavest andel bedrifter som eksporterer utenlands.

6.3.3 Eksportklima regioner

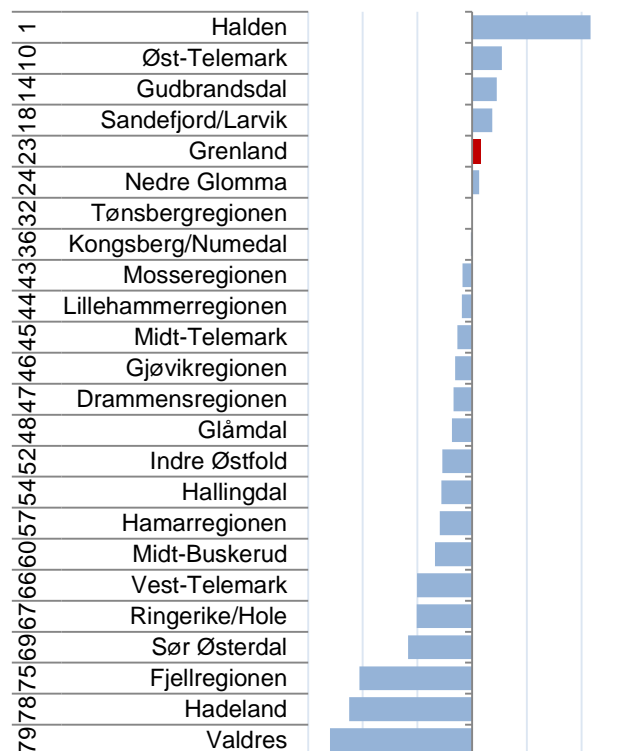
Når vi måler eksportklima, eller eksporttilbøyeligheten, korrigerer vi for forskjeller i størrelse og bransje. Da blir rangeringen noe annerledes. Halden har høyest eksporttilbøyelighet av alle regionene i landet, men mange regioner på Østlandet har lav eksporttilbøyelighet.

Vi har illustrert resultatene i figuren til høyre. Tallverdiene er ganske vanskelige å tolke intuitivt, med viser om bedriftene har en positiv eller negativ overhyppighet av eksport, gitt bransje og størrelse.

I denne analysen kommer Grenland på 23. plass, altså forholdsvis høyt. Når vi korrigerer for størrelse og bransjestruktur, viser bedriftene i Grenland seg å ha en høyere eksporttilbøyelighet enn bedriftene i de fleste andre regioner. I Telemark er det bare Øst-Telemark som har en høyere eksporttilbøyelighet enn Grenland.

Figur 60: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands.

Figur 61: Eksporttilbøyelighet korrigeret for størrelse og bransje.

6.4 Innovasjonssamarbeid

Innovasjonsundersøkelsen har også detaljerte spørsmål om innovasjonssamarbeid. Det spørres om hvilke typer institusjoner som bedriftene har samarbeid med, og hvor disse samarbeidspartnerne er lokalisert geografisk.

De første vi undersøker er hvor stor andel av bedriftene som har innovasjonssamarbeid, og hvor disse er lokalisert. Her viser vi bare resultater på fylkesnivå, fordi tallgrunnlaget blir for lite for regionene.

Tabell 20: Andel av enbedriftsforetak som oppgir samarbeid, fordelt etter samarbeidspartnerens lokalisering. N = antall besvarelser.

Fylke	Regionalt	Norge	Norden	Europa	USA	Kina/India	Andre land	Har samarbeid	SUM utland	N
Sør-Trøndelag	8,7	6,8	3,2	4,2	2,3	0,6	1,9	17,7	12,2	311
Møre og Romsdal	13,7	21,9	4,3	7,3	2,1	1,2	1,8	16,1	16,7	329
Oppland	16,5	15,9	4,4	6,0	5,5	0,5	0,5	15,9	17,0	182
Troms	7,5	9,5	4,1	5,4	2,7	0,7	0,0	15,0	12,9	147
Sogn og Fjordane	24,2	18,5	4,8	6,5	0,8	0,0	0,0	12,1	12,1	124
Akershus	9,9	7,1	5,0	5,8	3,4	3,4	3,2	11,9	21,0	496
Nord-Trøndelag	18,6	12,4	3,1	9,3	3,9	2,3	3,1	11,6	21,7	129
Hedmark	10,1	11,3	4,4	2,5	0,6	0,0	0,6	11,3	8,2	159
Telemark	11,3	18,1	9,6	9,6	1,1	1,7	2,3	11,3	24,3	177
Vest-Agder	13,8	15,5	7,2	8,3	3,3	1,1	2,2	11,0	22,1	181
Rogaland	9,3	10,6	5,0	6,1	3,5	0,9	1,7	11,0	17,3	538
Aust-Agder	14,7	14,7	6,2	10,1	1,6	2,3	3,1	10,9	23,3	129
Hordaland	5,0	6,6	1,9	3,7	1,4	0,6	0,4	10,3	8,1	484
Oslo	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5	0,7	10,0	3,6	990
Nordland	16,3	10,5	1,0	4,8	1,4	1,0	2,4	9,6	10,5	209
Buskerud	9,2	15,8	7,0	9,5	1,1	0,0	0,7	8,8	18,3	284
Vestfold	8,7	7,9	6,7	9,5	3,2	2,8	4,3	8,7	26,5	253
Østfold	7,7	5,4	5,8	5,0	0,4	1,2	1,2	8,1	13,5	260
Finnmark	6,8	6,8	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4	5,5	2,7	73

Fylkene er sortert etter hvor stor andel av bedriftene som har samarbeid. Det er Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal som har høyest andel av bedrifter som har innovasjonssamarbeid. Det kan også være interessant å se hvor mange som har innovasjonssamarbeid med utenlandske partnere. Her er det Vestfold som skårer høyest, fulgt av Telemark og Aust-Agder. Sogn og Fjordane har klart høyest andel som har innovasjonssamarbeid regionalt, mens Oslo har klart lavest andel av regionale partnere. En skulle kanskje tro at bedrifter i Oslo ville hatt mange flere potensielle partnere å samarbeide med enn Sogn og Fjordane, så dette er kanskje noe overraskende.

Telemark har en omtrent middels andel bedrifter som har innovasjonssamarbeid med andre. Bedriftene i Telemark har en høy andel bedrifter som har samarbeid med en utenlandsk partner. Omtrent en fjerdedel av bedriftene samarbeider med bedrifter utenlands. Mange bedrifter i Telemark har samarbeid med bedrifter i Norden og i Europa for øvrig, mens det er få som har samarbeid med bedrifter i USA.

Fylkene er rangert etter hvor stor andel som oppgir å ha innovasjonssamarbeid, men de kan ha flere ulike typer samarbeidspartnere innenfor hvert geografiske område. Mer om typer partnere på neste side.

6.4.1 Type innovasjonspartnere

Det er også interessant å se hvilke typer innovasjonspartnere som bedriftene samarbeider med. I spørreundersøkelsen spørres det om hvorvidt partnere er kunde, leverandør, konkurrent, universitet, FoU-institusjon eller forskningsinstitutt.

Tabell 21: Andel som har innovasjonssamarbeid med ulike typer partnere.

Fylke	Har samarbeid	Eget konsern	Forskningsinstitutt	Konkurrenter	Konsulenter	Kunder	Lab/FoU-foretak	Leverandører	Universiteter
Østfold	8,1	3,1	3,1	0,8	2,3	5,8	3,5	5,4	2,7
Akershus	11,9	4,8	4,2	4,2	4,4	7,1	2,8	6,3	4,0
Oslo	10,0	0,7	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6
Hedmark	11,3	1,9	3,1	2,5	2,5	7,5	2,5	6,3	3,1
Oppland	15,9	7,7	4,4	3,3	6,6	7,7	6,0	8,8	4,9
Buskerud	8,8	5,3	4,9	2,5	4,2	8,8	4,9	8,1	4,6
Vestfold	8,7	8,3	4,0	2,0	4,3	7,1	5,1	9,5	2,8
Telemark	11,3	7,9	7,3	1,1	5,1	10,7	5,1	9,0	7,3
Aust-Agder	10,9	4,7	3,9	7,0	4,7	11,6	3,9	13,2	3,9
Vest-Agder	11,0	7,2	5,5	2,2	4,4	6,6	8,3	9,4	7,7
Rogaland	11,0	4,5	3,3	4,1	4,1	7,2	3,5	6,7	3,7
Hordaland	10,3	2,1	2,3	1,4	2,7	3,1	2,7	3,5	1,9
Sogn og Fjordane	12,1	7,3	4,8	4,0	9,7	10,5	2,4	11,3	4,8
Møre og Romsdal	16,1	7,0	5,5	3,3	4,9	10,6	4,6	10,9	5,5
Sør-Trøndelag	17,7	2,6	3,5	2,9	2,9	6,1	2,3	3,9	3,5
Nord-Trøndelag	11,6	2,3	5,4	2,3	5,4	11,6	3,9	13,2	8,5
Nordland	9,6	3,8	2,9	3,3	1,9	10,5	1,9	7,2	5,7
Troms	15,0	1,4	2,0	2,7	4,1	7,5	2,7	5,4	4,1
Finnmark	5,5	2,7	2,7	0,0	2,7	4,1	1,4	2,7	0,0
Norge	11,4	3,9	3,3	2,5	3,4	6,3	3,1	6,1	3,5

I Telemark oppgir 10,7 prosent av bedriftene at de har innovasjonssamarbeid med kunder. 7,9 prosent av bedriftene oppgir at de har samarbeid med et eget konsern. 7,3 prosent sier at de har innovasjonssamarbeid med universiteter, og en like stor andel oppgir å ha innovasjonssamarbeid med et forskningsinstitutt. Det er kun en liten andel av bedriftene i Telemark som har innovasjonssamarbeid med konkurrenter, men som vi ser av tilsvarende andel for Norge (nederste rad), er denne andelen også lav nasjonalt.

Oslo er fylket med lavest andel bedrifter som har innovasjonssamarbeid med andre typer partnere, mens Aust-Agder, Vest-Agder, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har større andeler bedrifter som oppgir å ha samarbeid med ulike typer partnere.

7. Utdanning

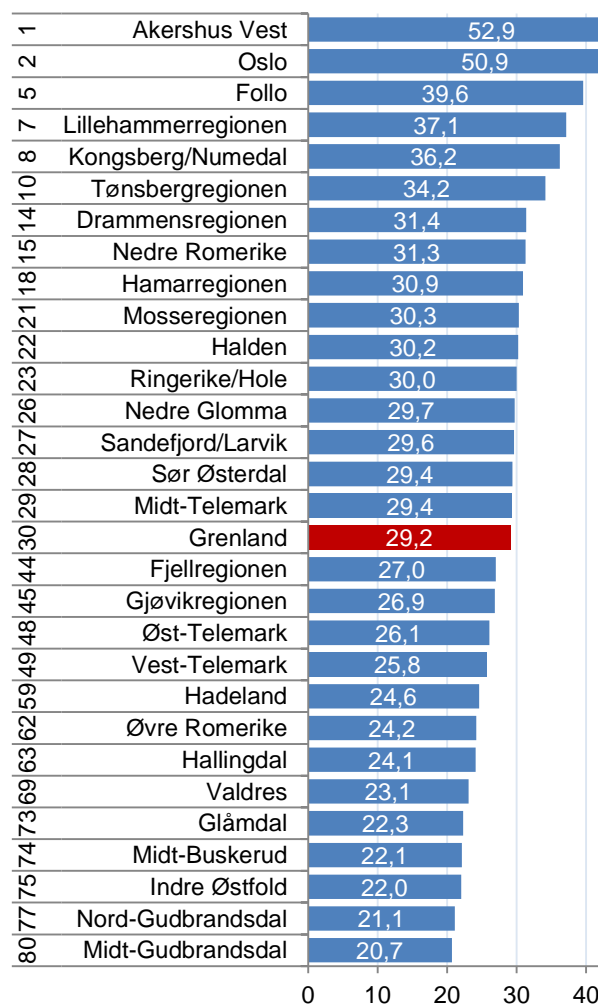
Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Telemarksforskning har fått tilgang til data fra SSB om utdanningsnivå for alle sysselsatte fordelt på arbeids- og bokommune, og etter sektor og næring. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen, deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

7.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom regionene. Akershus Vest og Oslo er regionene med høyest utdanningsnivå i landet. Vi ser at spredningen av rangeringen varierer veldig mellom regionene på Østlandet. Nord-Gudbrandsdal og Midt-Gudbrandsdal har blant de laveste andelen, mens mange av regionene på Østlandet rangerer høyt.

29,2 prosent av den sysselsatte befolkningen i Grenland har 3-årig høyere utdanning eller mer. Grenland rangerer som nummer 30, dvs. litt over medianen. Midt-Telemark har en litt høyere andel høyt utdannede i den sysselsatte befolkningen enn Grenland, mens både Øst- og Vest-Telemark rangerer under Grenland.

De fleste byregionene på Østlandet har en høyere andel høyt utdannede i sin befolkning enn Grenland.

Figur 62: Andel av den sysselsatte befolkningen i regionene på Østlandet med minst tre års høyere utdanning fra universitet eller høyskole, 2012.

7.1.1 Utdanningsnivå i arbeidsliv og befolkning

På forrige side så vi hvordan utdanningsnivået varierte i den sysselsatte befolkningen. Når vi beregner andelen med høy utdanning etter arbeidssted i stedet for etter bosted, får vi et litt annerledes resultat.

Andelen høyt utdannede i arbeidslivet i Grenland er 29,5 prosent, altså litt høyere enn i befolkningen. Grenland rangerer som nummer 25. Andelen høyt utdannede i arbeidslivet i Grenland er altså forholdsvis høyt.

Akershus Vest og Oslo rangerer øverst også her, men andelen arbeidsplasser er lavere enn andelen bosatte. Det kan bety at Oslo og Akershus Vest er populære bosteder for folk med høyere utdanning.

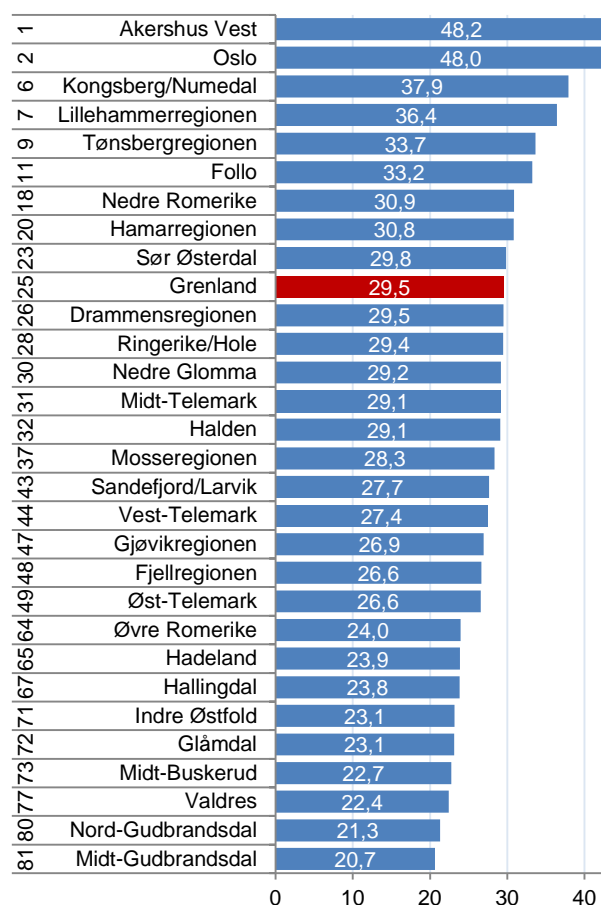
7.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av kommunene, og differansen mellom disse. Noen kommuner har mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det kan naturligvis komme av at kommunen ligger inntil en annen kommune med et svært kompetanseintensivt arbeidsliv.

I Kragerø har 29,9 prosent av de som pendler ut høyere utdanning. Andelen høyt utdannede som jobber i egen kommune og andelen høyt utdannede blant de som pendler inn til kommunen er lavere. Det ser ut som om Kragerø er et mer populært sted å bo i for høyt utdannede enn å jobbe i. Vi ser et likt mønster for Porsgrunn. En tredel av de som pendler ut av Porsgrunn har høy utdanning.

I motsatt ende finner vi Drangedal. Andelen høyt utdannede som jobber i samme kommune og som pendler ut er forholdsvis lav, mens hele 35,7 prosent av de som pendler inn har høy utdanning. Drangedal ser ut til å være et mer populært arbeidssted enn bosted for de med høyere utdanning.

Kanskje er kommuner med høyt utdanningsnivå blant utpendlere attraktive som bosted for høyt utdannede? Det er et interessant spørsmål, men det er imidlertid første gangen vi har beregnet disse tallene, så vi skal være litt forsiktige med tolkningen foreløpig.

Figur 63: Andel sysselsatte med høyere utdanning etter arbeidssted i 2012.

Tabell 22: Andel med høyere utdanning hos pendlere, 2012.

Rang	Navn	Samme kommune	Pendler ut	Pendler inn	Differanse
15	Bø	32,1	41,0	30,0	11,0
61	Kragerø	25,3	29,9	24,1	5,8
69	Porsgrunn	29,5	33,4	28,0	5,5
168	Notodden	28,1	31,6	32,3	-0,7
175	Bamble	22,6	27,5	28,7	-1,3
178	Seljord	24,2	30,7	32,2	-1,5
211	Tinn	21,6	25,2	28,1	-2,9
248	Sauherad	28,2	28,0	32,8	-4,8
255	Skien	31,1	29,2	34,6	-5,4
256	Nissedal	23,1	25,5	30,9	-5,4
259	Fyresdal	24,9	30,5	35,9	-5,5
278	Kviteseid	24,9	24,6	31,0	-6,4
306	Nome	22,8	26,9	35,4	-8,5
323	Siljan	23,4	26,1	35,7	-9,5
348	Vinje	26,5	26,9	38,7	-11,8
372	Tokke	25,2	25,9	40,1	-14,2
397	Drangedal	19,8	18,0	36,2	-18,2
401	Hjartdal	18,0	20,8	39,4	-18,6

7.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 64,4 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Blant kommuneansatte er også utdanningsnivået høyere enn gjennomsnittet. Her har 46,1 prosent av arbeidstakerne høyere utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet har høyere utdanning.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

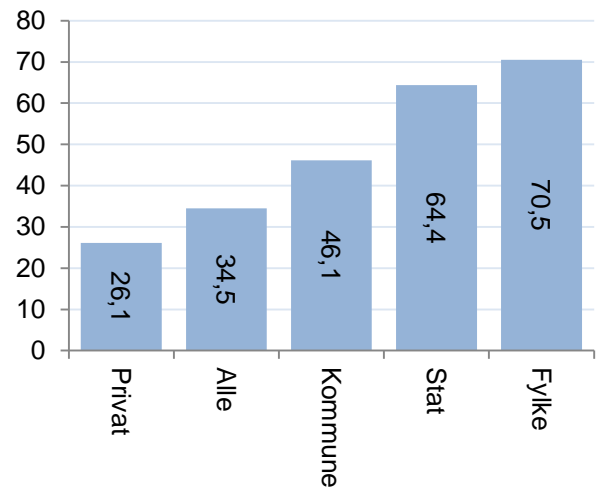
7.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av rapporten skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 65. Den grønne streken viser landsgjennomsnittet, som vi i figuren over så at var på 26,1 prosent.

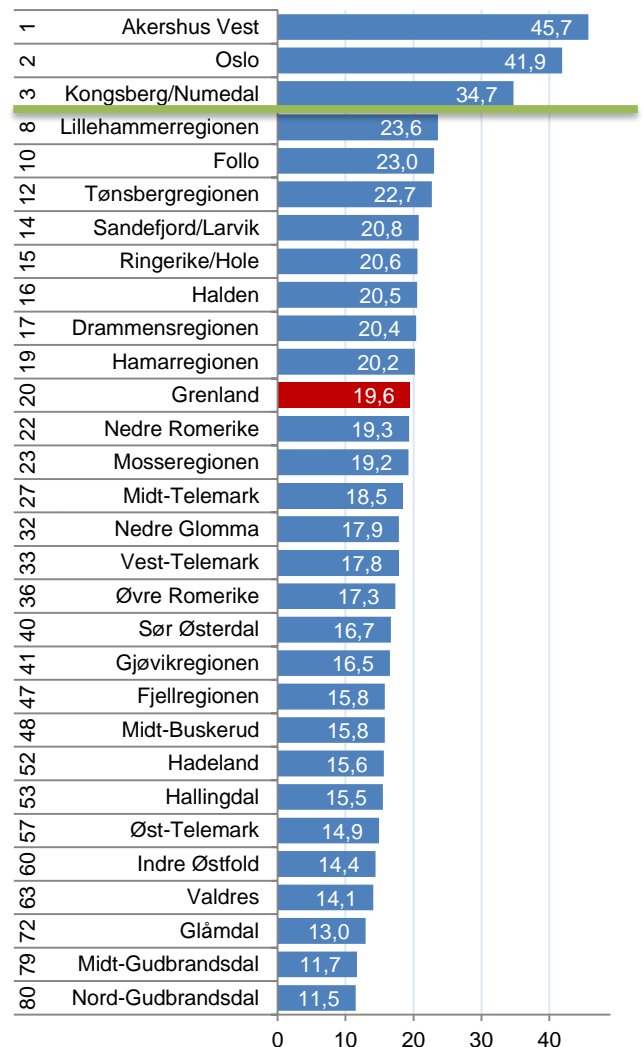
Ikke overraskende, rangerer Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal øverst i å ha høyest andel arbeidstakere i næringslivet med høyere utdanning.

I Grenland har 19,6 prosent av arbeidstakerne i privat sektor høyere utdanning. Grenland rangerer med dette som nummer 20 av landets 83 regioner. Grenland rangerer høyest i Telemark, men lavere enn mange av de store byregionene på Østlandet.

Gjøvikregionen er rangert som nummer 41, det vil si medianverdien. 16,5 prosent av arbeidstakerne i næringslivet i Gjøvik har høyere utdanning. Nord-Gudbrandsdal rangerer lavest på Østlandet, med en andel på 11,5 prosent.

Figur 64: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

Figur 65: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2012. Den grønne streken viser landsgjennomsnittet.

7.1.5 Utdanningsnivå over tid

Hvordan har utdanningsnivået i næringslivet i regionene variert over tid? I tabellen under ser vi hvordan utdanningsnivået i regionene på Østlandet har utviklet seg siden 2000.

Tabell 23: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted.

Rang 2012	Region	2000	2005	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
1	Akershus Vest	36,0	40,2	41,9	42,0	45,7	1	0
2	Oslo	33,0	35,6	38,1	38,2	41,9	2	0
3	Kongsberg/Numedal	25,0	27,3	30,1	31,0	34,7	3	0
8	Lillehammerregionen	17,9	19,6	21,2	21,2	23,6	9	1
10	Follo	19,0	20,5	21,0	20,9	23,0	7	-3
12	Tønsbergregionen	16,1	18,3	19,9	20,4	22,7	10	-2
14	Sandefjord/Larvik	14,0	15,7	18,2	18,9	20,8	18	4
15	Ringerike/Hole	13,8	15,0	17,8	18,0	20,6	21	6
16	Halden	15,4	16,8	18,4	18,8	20,5	11	-5
17	Drammensregionen	14,7	16,5	17,8	17,9	20,4	14	-3
19	Hamarregionen	14,1	15,7	18,3	18,6	20,2	17	-2
20	Grenland	13,7	15,6	17,7	18,0	19,6	22	2
22	Nedre Romerike	15,2	16,4	17,1	17,2	19,3	13	-9
23	Mossregionen	13,2	15,4	17,0	16,9	19,2	24	1
27	Midt-Telemark	12,6	13,8	16,2	16,3	18,5	27	0
32	Nedre Glomma	11,7	14,2	16,3	16,2	17,9	33	1
33	Vest-Telemark	10,3	12,4	14,6	15,2	17,8	46	13
36	Øvre Romerike	13,5	13,9	14,8	15,0	17,3	23	-13
40	Sør Østerdal	10,6	12,5	14,7	15,1	16,7	45	5
41	Gjøvikregionen	11,7	13,2	14,9	14,9	16,5	34	-7
47	Fjellregionen	9,9	12,5	13,8	13,9	15,8	53	6
48	Midt-Buskerud	10,7	12,4	14,5	14,2	15,8	42	-6
52	Hadeland	9,5	12,3	14,2	14,3	15,6	55	3
53	Hallingdal	10,3	11,9	13,1	13,1	15,5	48	-5
57	Øst-Telemark	11,2	12,1	13,8	13,6	14,9	38	-19
60	Indre Østfold	9,2	10,9	13,1	13,2	14,4	58	-2
63	Valdres	8,7	10,3	12,5	12,9	14,1	63	0
72	Glåmdal	8,1	9,5	11,6	11,4	13,0	71	-1
79	Midt-Gudbrandsdal	7,4	9,1	10,5	10,2	11,7	76	-3
80	Nord-Gudbrandsdal	7,0	8,4	10,0	10,3	11,5	79	-1

Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal har det høyeste utdanningsnivået av regionene i Norge. Det har de hatt i hvert fall tilbake til år 2000. Andelen har økt, men rangeringen har vært konstant.

Andelen med høyere utdanning i næringslivet har økt fra 13,7 prosent i 2000 til 19,6 prosent i 2012 i Grenland. Grenland har en høyere andel høyt utdannede i næringslivet enn de andre regionene i fylket.

Grenland rangerte som nummer 20 i 2012. Regionen har økt sin rang med to «regionplasser» siden 2000.

Tolkningen av at en region har blitt høyere rangert er tvetydig. Dersom det har vært en vekst i antall kompetansearbeidsplasser er det naturligvis bra, men dersom utviklingen skyldes at mange lavkompetansearbeidsplasser har forsvunnet er det mindre positivt.

Det kan være verd å merke seg at Vest-Telemark har fått en mye høyere rangering siden 2000, mens Øst-Telemark har fått en mye lavere rangering i den siste tolvårsperioden.

7.1.6 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommune. Vi sammenlikner da kommunene i Midt-Telemark med de øvrige kommunene i fylket.

Tabell 24: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted.

Rang 2012	Kommune	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
33	Porsgrunn	15,7	16,0	16,4	17,1	16,9	17,5	18,7	17,3	18,9	19,8	19,8	20,3	22,5	36	3
44	Sauherad	12,6	13,4	11,4	10,7	11,0	13,0	15,6	15,1	16,0	17,8	18,7	18,7	21,1	86	42
61	Tokke	12,1	11,8	14,6	14,4	15,0	15,8	15,5	16,6	16,9	18,2	16,9	17,7	19,9	95	34
63	Bø	14,2	13,0	13,6	14,3	14,5	15,5	14,4	15,0	15,7	16,2	16,9	17,1	19,8	51	-12
74	Skien	12,9	13,5	13,6	13,9	14,6	15,3	15,8	15,6	16,1	17,6	17,9	18,3	19,3	77	3
79	Fyresdal	8,6	8,0	6,9	9,1	8,6	9,1	10,2	9,5	11,2	12,8	13,3	14,4	19,0	243	164
82	Vinje	10,7	10,9	12,4	11,3	10,6	12,6	13,3	13,0	14,6	14,8	14,7	14,9	18,8	146	64
97	Kviteseid	11,1	11,0	12,1	12,7	13,4	13,2	13,1	13,8	14,9	16,0	16,2	15,2	18,1	126	29
116	Seljord	10,1	10,4	12,4	12,9	13,4	12,9	17,3	12,8	13,4	13,2	14,5	16,0	17,3	159	43
151	Bamble	14,6	14,6	15,1	15,0	15,5	16,4	15,7	15,4	14,7	14,2	14,7	14,6	16,0	48	-103
156	Notodden	12,5	11,6	12,2	12,7	12,5	13,3	12,9	13,0	14,2	14,4	15,0	14,7	15,9	90	-66
188	Nome	10,8	10,7	10,7	11,5	12,0	12,0	12,9	12,8	13,7	14,0	13,7	13,8	15,0	138	-50
202	Kragerø	9,5	9,4	9,8	10,2	10,9	11,2	12,3	11,5	11,6	12,8	12,4	12,6	14,7	195	-7
252	Tinn	9,7	10,3	10,1	10,0	10,5	10,4	11,2	11,5	11,1	11,9	11,9	12,1	13,5	178	-74
275	Hjartdal	6,1	5,8	7,7	8,0	9,6	8,8	9,7	9,9	9,5	11,3	12,7	11,7	13,0	356	81
340	Nissedal	6,3	4,9	6,8	6,1	5,4	6,6	8,4	9,7	10,2	8,7	8,7	10,2	11,3	350	10
341	Drangedal	5,4	5,2	4,6	4,7	4,9	5,2	7,3	6,6	6,8	7,9	8,2	9,5	11,3	376	35
361	Siljan	7,2	8,0	7,6	7,7	7,6	7,7	9,0	8,8	8,5	8,7	10,4	11,1	10,5	301	-60

Porsgrunn hadde høyest andel arbeidstakere med høy utdanning i næringslivet i Telemark i 2012. Andelen var på 22,5 i 2012. Porsgrunn rangerer med dette som nummer 33 av landets 428 kommuner. Porsgrunn har klatret opp på rangstigen siden tusenårsskiftet.

I Skien hadde 19,3 prosent av arbeidstakerne i privat sektor høyere utdanning i 2012. Dette er en øking fra 12,9 prosent i 2000. Skien rangerer som nummer 74. Dette er høyt over medianverdien til alle norske kommuner.

Bamble hadde en andel på 16 prosent i 2012. Selv om det har vært en øking i denne andelen fra 2000, har ikke økingen vært stor nok til å holde tritt med mange av de andre kommunene i landet. Bamble rangerte som nummer 48 i 2000, men har falt på rangstigen til nummer 151 i 2012.

Kragerø er kommunen som ligger nærmest middelverdien til kommunene i fylket. 14,7 prosent av arbeidstakerne i kommunen hadde høyere utdanning i 2012. I Drangedal og Siljan var andelen høyt utdannede i det private næringslivet hhv. 11,3 og 10,5 prosent i 2012. Andelen har økt i begge kommunene. Drangedal har steget på rangstigen, mens Siljan har falt.

Mange av kommunene i Telemark rangerer over middelverdien til landets 428 kommuner.

7.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er stor forskjell på utdanningsnivået mellom de ulike bransjene. Vi kan derfor gjøre en bransjustering på samme måte som vi har gjort tidligere i denne rapporten, og få fram om regionene har mer eller mindre høyt utdanningsnivå gitt den bransjestrukturen de har. Resultatene er vist i tabellen til høyre. I tabellen har vi først vist normalisert andel med høy utdanning, der vi har sett på differansen mellom andel med høy utdanning i næringslivet i regionen og den tilsvarende andelen på landsbasis. Dernest har vi regnet ut hvor mye av dette avviket som kan forklares av bransjestrukturen, og til slutt en bransjustert utdanningsandel.

Da ser vi at det bare er noen få regioner som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal ligge høyere enn gjennomsnittet for Norge. På Østlandet er det bare Akershus Vest, Oslo og Halden som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået skal være høyere enn landet.

Når vi justerer for bransjestrukturen, ser vi at rangeringen med hensyn til utdanningsnivå blir litt annerledes enn når vi bare ser på andelen uten å ta hensyn til bransjestrukturen.

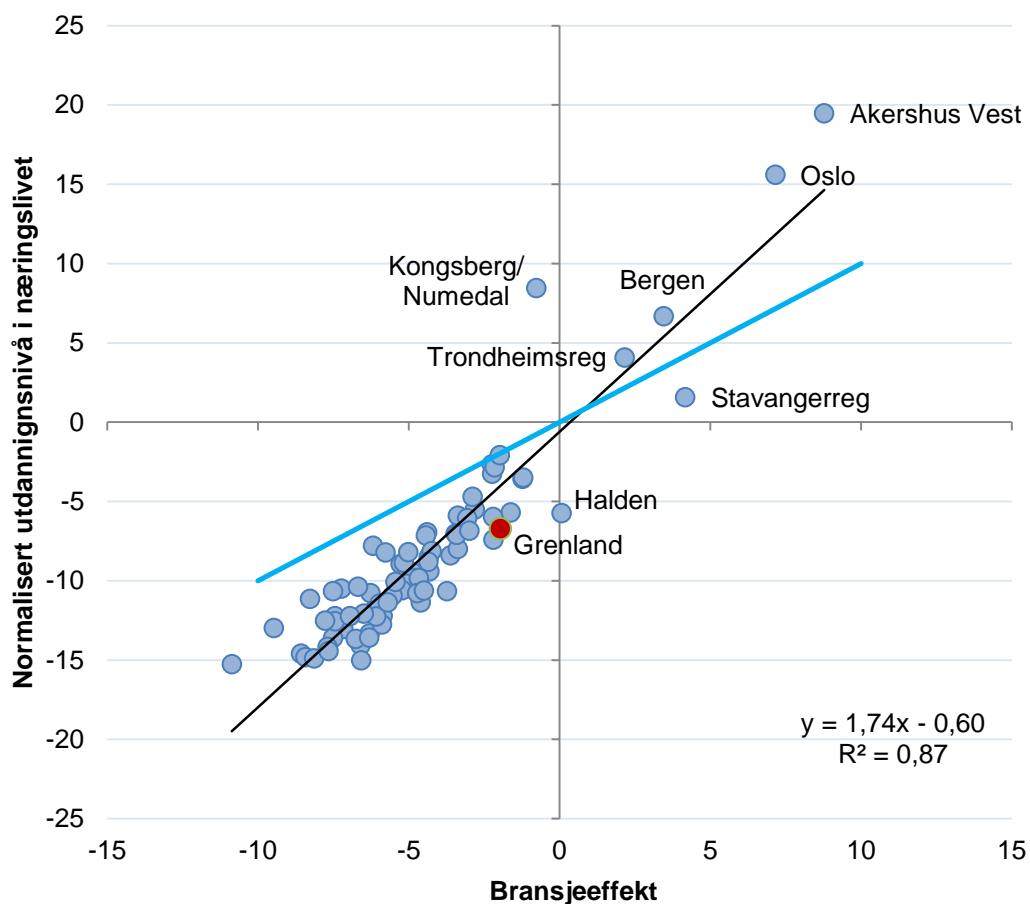
Grenland har en utdanningsandel som er 6,7 prosentpoeng lavere enn landsgjennomsnittet. En liten del av dette (-2,0) kan tilskrives bransjestrukturen, mens en større del (-4,7) kan tilskrives det som ikke kan forklares av denne bransjestrukturen. Det kan være lokale forhold eller andre ting. Grenland rangerer omtrent middels i bransjustert utdanningsnivå.

Når en betrakter tabellen, vil den oppmerksomme leser oppdage at de som har høy utdanningsandel i næringslivet også ser ut til å få høy bransjustert andel. Oslo, Akershus Vest og Kongsberg/Numedal er for eksempel høyest på begge målene, mens de med lavest utdanningsnivå også har lavest utdanningsnivå etter bransjustering. Det betyr at bransjestrukturen ikke helt ut forklarer hvorfor noen regioner har et høyere utdanningsnivå i næringslivet, men at det også må være andre forhold som påvirker utdanningsnivået. Det skal vi se litt mer på, på neste side.

Tabell 25: Normalisert andel med høyere utdanning i næringslivet, bransjeeffekten, og bransjustert andel med høyere utdanning, 2012. Rangering blant landets 83 regioner mht. bransjustert utdanningsnivå.

Rang	Region	Normalisert andel	Bransjeeffekt	Bransjustert
1	Akershus Vest	19,5	8,8	10,7
2	Kongsberg/Numedal	8,5	-0,8	9,2
3	Oslo	15,6	7,2	8,4
7	Lillehammerregionen	-2,7	-2,2	-0,4
9	Follo	-3,2	-2,2	-1,0
10	Midt-Telemark	-7,8	-6,2	-1,6
13	Tønsbergregionen	-3,6	-1,2	-2,4
15	Drammensregionen	-5,9	-3,4	-2,5
16	Nedre Romerike	-6,9	-4,4	-2,6
18	Sandefjord/Larvik	-5,5	-2,8	-2,7
21	Hamarregionen	-6,1	-3,1	-3,0
24	Fjellregionen	-10,5	-7,2	-3,3
26	Mossregionen	-7,0	-3,4	-3,6
27	Øvre Romerike	-8,9	-5,3	-3,7
34	Ringerike/Hole	-5,7	-1,6	-4,1
35	Vest-Telemark	-8,5	-4,3	-4,2
39	Hallingdal	-10,8	-6,3	-4,5
43	Grenland	-6,7	-2,0	-4,7
46	Nedre Glomma	-8,4	-3,6	-4,8
47	Sør Østerdal	-9,6	-4,8	-4,9
49	Gjøvikregionen	-9,8	-4,7	-5,1
60	Midt-Buskerud	-10,5	-4,8	-5,7
62	Indre Østfold	-11,9	-6,1	-5,7
63	Halden	-5,7	0,1	-5,8
65	Midt-Gudbrandsdal	-14,6	-8,6	-6,0
69	Valdres	-12,2	-6,1	-6,1
72	Nord-Gudbrandsdal	-14,8	-8,4	-6,4
74	Øst-Telemark	-11,4	-4,6	-6,8
79	Hadeland	-10,7	-3,7	-6,9
80	Glåmdal	-13,3	-6,3	-7,0

I figuren under har vi satt inn alle regionene etter utdanningsnivå og bransjeeffekten.

Figur 66: Utdanningsnivå, normalisert, og bransjeeffekten på utdanningsnivå i norske regioner i 2012.

Av denne figuren kan en lese seg til flere forhold. For det første er det bare seks av 83 regioner med en andel av næringslivets ansatte med høy utdanning som er over andelen på landsbasis. Det er de største byregionene, Akershus Vest og Kongsberg/Numedal. Det er dermed hele 77 regioner som har lavere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn gjennomsnittet for Norge.

For det andre er det bare seks regioner som har en bransjestruktur som tilsier en høyere utdanningsandel. Halden er en av disse, mens Kongsberg/Numedal ikke har en slik bransjestruktur.

Når vi legger inn en regresjonslinje (den sorte streken), ser vi at korrelasjonen mellom bransjeeffekten og utdanningsandelen er svært høy. R^2 -verdien, som litt forenklet måler den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, er på hele 0,87. Bransjestrukturen forklarer dermed svært mye av variasjonene, tilsynelatende. Problemet er at bransjestrukturen overforklarer forskjellene. Regresjonsformelen, som vi kan lese av diagrammet er y (utdanningsandel) = $1,74 \cdot x$ (Bransjeeffekt) – 0,6. Betaverdien, som er tallet 1,74 burde ligge nært verdien 1. Da skulle regresjonslinjen vært som den blå streken i diagrammet. Når vi regner ut bransjustert utdanningsandel er det avstanden til den blå streken som gir svaret.

Når vi går inn og ser på utdanningsnivået i regioner som Oslo og Akershus Vest, ser vi at de har mye høyere utdanningsnivå enn landet i alle bransjer. Så hvis en region har en bransjestruktur med en stor andel i kompetanseintensive bransjer, så blir også utdanningsnivået i lite kompetanseintensive bransjer også høyere.

ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.

ⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.

ⁱⁱⁱ Vi bruker begrepet *vekstimpuls* om arbeidsplassvekst, når vi måler veksten i arbeidsplasser i en bransje, eller sektor i prosent av samlet sysselsetting i et område. Dette til forskjell fra prosentvis vekst i antall arbeidsplasser i den samme bransjen fra et tidspunkt til et annet. Da vil bransjer med høy prosentvis egenvekst, men som utgjør en liten andel av samlet sysselsetting komme ut med lav vekstimpuls. Dette gjør at vi slipper å forklare av sektorer og bransjer som har høy prosentvis egenvekst egentlig ikke betyr så mye for utviklingen.

^{iv} Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

^v Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^{vi} Eksportklima måles gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har eksport (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha eksport.